

81.468973
M17

Латын тілі және медицина терминологиясының негіздері

Р.У. Мальгаждарова
Ә.Б. Әубәкіров
М.К. Жаналиева

Bb

brachialis ciliun
Abdomen

«АСТАНА МЕДИЦИНА УНИВЕРСИТЕТІ» АҚ

*Р.У. Мальгаждарова, Ә.Б. Әубәкіров,
М.К. Жаналиева*

**ЛАТЫН ТІЛІ ЖӘНЕ МЕДИЦИНА
ТЕРМИНОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗДЕРІ**

418311

Қарағанды 2017

УДК 811.124 (075.8)

ББК 81.2 лат я73

M17

Рецензенттер:

- Досаев Т.М. – адам анатомиясы кафедрасының профессоры, Асфендияров атындағы ҚазҰМУ;
Жарикова Д.Р. – Қазақ тілі кафедрасының меңгерушісі, АҚ «Астана медицина университеті»

M17 Латын тілі және медицина терминологиясының негіздері:
оқулық / Р.У. Мальгаждарова, Ә.Б. Әубәкіров, М.К. Жаналиева. – Қарағанды: «АҚНҰР» баспасы, 2017. – 218 бет.

ISBN 978-601-7508-48-7

Оқулықта Қазақстан Республикасының медициналық оқу орындарында қазіргі заманға сай латын тілін оқыту жолдары көрсетілген: медицина терминологиясының үш маңызды аспектісі – анатомия, клиника, фармацевтика бойынша тәжірибе жүзінде өз білімдерін дұрыс қолдана білу. Грамматикалық тақырыптар, терминдер бойынша бағдарламалық материалдар ұсынылған.

Медициналық жоғарғы оқу орындары мен колледж студенттеріне арналған.

УДК 811.124 (075.8)

ББК 81.2 лат я73

ISBN 978-601-7508-48-7

© Авторлар ұжымы, 2017

© ЖК «АҚНҰР», 2017

Алғы сөз

Ұсынылып отырған оқу құралы медицина жоғарғы оқу орнының орыс, қазақ аудиториясына және медициналық колледж студенттеріне қолдануға мүмкіндік береді.

Оқу құралының мазмұны «Латын тілі» пәнінің талаптарына сай. Сондықтан берілген грамматикалық материал анатомиялық, клиникалық, фармацевтикалық негізгі медициналық терминологияның барлық тапсырмалары мен мақсаттарын үйренуге арналған.

Берілген материалдар оқулықпен жеке білімін жетілдіруге, сондай-ақ студенттің өзіндік жұмысының жеке тақырыптар бойынша дайындалуға мүмкіндік береді.

Әрбір тақырыпқа бақылау және дайындық жаттығулары (кейбіреулері тест түрінде) негізгі бөлімдердің соңында теориялық материалдарды меңгеруге сұрақтар мен жаттығулар беріледі.

Негізгі ақпараттық материалдардан басқа оқулыққа латын – қазақ, орыс- латын- қазақ сөздіктері, студенттердің әнұраны «Gaudeamus», Гиппократ анты және медицинада көптеп қолданылатын латынның нақыл сөздері мен мақалдары енгізілген.

Латын тілі курсына кіріспе

Латын тілін үйрене бастаған адамға «*In via est in medicina via sine lingua Latina*» («латын тілінсіз медицинаға жол жоқ») деген мақалды білген жөн. Барлық медицина терминологиясы латын тіліне негізделген, латын грек тілінен алынған сөз жасайтын элементтерден пайда болған, латынша жазылады. Латын тілінің аты 2500-3000 жыл бұрын қазіргі Италияда тұрған Лациул руынан шыққан. Оның басты қаласы Рим латындықтармен біздің эрамызға дейін VIII ғасырда негізделген.

Римнің жаулап алу саясатына байланысты латын тілі Батыс Европа және Орта теңіз елдеріне таралды. Латын тіліне өте күшті ықпал көрсеткен - грек тілі болды. Өйткені Римге қарағанда Грецияның мәдениеті өте күшті дамыған. Рим империясында дәрігерлердің көпшілігі гректер болды. Олардың ішіндегі ең әйгілісі Гиппократ еді. Олар медицина ғылымымен терминологиясын өркендетті.

Рим империясының күйреуі латынның ауызекі (сөйлеу) тілінің жойылып, оның ғылыми және шіркеу тіліне айналуына әкелді. Латын тіліне негізделген роман тілдері (француз, испан, итальян, румын, молдаван) пайда болды. Латын тілінің ықпалы қазіргі тілдердің бәрінде де бар: конституция, институт, профессор, студент, демократия, космос, бионика сияқты сөздер әр кісіге түсінікті.

Қазіргі латын тілі – ғылыми терминологияның, медицина ғылымының тілі. Латын тілінің арқасында медицина терминологиясы халықаралық болып қалды.

Медицина терминологиясының пайда болуы

Барлық ғылыми медицина терминологиясы шығуы бойынша 5 топқа бөлінеді:

1. Грек сөздері. Негізін салушы Гиппократ (жаңа ғасырға дейінгі 460-377б.д.д.), Клавдий Гамен (біздің дәуірімізге дейінгі 129-199 ж)

Мысалы:

artéria (артэрия) - артерия;

sústole (систоле)- систола, жүректің жиырылған кезеңі;

diástole (диастоле)- диастола, жүректің босансу кезеңі.

2. Римдік түбірге негізделген латын сөздері. Негізін салушы Авл Корнелий Цельс (ж.ғ.д. I ғасыр.) Гиппократтан кейінгі ең үлкен ғалым, Гиппократтың еңбегін жүзеге асырған ғалым.

véna (вэна) – вена

ren (рэн) – бүйрек

vísus (визус) – көру

3. Гректің латындандырылған (грамматикада, фонетикада) сөздері.

cránium (краниум) - бассүйек

áether (этэр) -эфир

4. Грек – латын тілдерінен шыққан сөздер:

hyperscrétió (гиперсекрецио) – секретінің көп бөлінуі

hyposcrétió (гипосекрецио) – секреттің аз бөлінуі

5. Басқа тілдерден ауысып алынған сөздер, олар салыстырмалы орыс транскрипциясымен берілген түрде аз.

Шок (ағылшынша) – қан айналу жолдары қызметінің бірден төмендеуі салдарынан естен тану күйі.

Фельдшер (немісше) – медициналық орта білімі бар, дәрігердің көмекшісі.

Массаж (французша) – массаж, укалау, денені ысу.

Алкоголь (арабша) – спиртті ішімдік.

Боткин ауруы – орыстың атақты дәрігері Боткиннің атымен аталған сары ауру (бауыр ауруы) және басқалар.

Барлық медициналық терминология мағынасы бойынша 3 топқа бөлінеді:

1. Адамның дене ағзалары мен бөліктерін атайтын анатомия-гистологиялық сөздер тобы:

cor (кор) - жүрек

músculus (мускулюс) - бұлшықет

vértebra (вэртэбра) - омыртқа

os (ос) - сүйек

téla (тэля) - тін (ағза жасушаларының тобы) және басқалары.

2. Медициналық манипуляция (қолдың қимыл, әрекеті), аурулардың белгісін және атын атайтын клиникалық сөздер:

cystítis (циститис)- қуықтың қабынуы

gastrótomia (гастротомия) - асқазанды ашу, жару

sarcóma (саркома)- қатерлі ісік

3. Химиялық қоспаларды, дәрі-дәрмектерді оның шикі затымен түрлерін атайтын фармацевтикалық сөздер:

remédium (рэмэдиум) – дәрі-дәрмек

medicaméntium (мэдикамэнтум) - дәрі –дәрмек

phármakon (фармакон) - грекше дәрі

Tetracyclínium (тетрациклиnum) - тетрациклин және басқалар.

Сонымен, грек және латын сөздері, сөз құрайтын элементтері барлық ғылымдар саласында ғылыми-техникалық терминдер құрауда қазіргі тілдердің бәрінде қолданылады: космос, космонавт, генетика, кибернетика, реанимация, антибиотиктер т.б.

ФОНЕТИКА

Латын алфавитінде 24 әріп бар.

<i>Баспа түрі</i>	<i>Әріптердің аты</i>	<i>Әріптердің айтылуы</i>
A a	а	а
B b	бэ	б
C c	цэ	ц, к
D d	дэ	д
E e	э	э
F f	эф	ф
G g	гэ	г
H h	ха	казакша h тәрізді
I i, J j	и (йот)	и (й)
K k	ка	к
L l	эль	ль
M m	эм	м
N n	эн	н
O o	о	о
P p	пэ	п
Q q	ку	к
R r	эр	р
S s	эс	с, з
T t	тэ	т
U u	у	у
V v	вэ	в
X x	икс	кс, немесе кз
Y y	ипсилон	и
Z z	зэт	з

Олардың алтауы дауыстылар:

а, о, и – жуан

е, і, у – жінішке

1. Дауыстылардың айтылуы

а, о, и - қазақ тіліндегі а, о, у сияқты айтылады.

«е» - орыс тіліндегі «э» тәрізді жуан¹ айтылады.

vèrtebra – вэртэбра- омыртқа

nèrvus (нэrvус) – нерв

«і» - қазақша «й» сияқты

ríma (рима) – саңылау, тесік

intestínum (интэстинум) – ішек, бірақ дауыстылар арасында, сөз басында дауыстылар алдында орысша «й» сөзде «і» орнына «j» болып («j» латын тіліне кеш кіргендіктен жазылуы ықтимал)

májor (майор) – үлкен

majális (майялис) – мамыр айынікі

jèsur (йекур) – балықтың бауыры

jejúnum (йейюнум) – ащы ішек

NB! Iodum (иодум) – йод грек тілінен iodes (иодес)

Күлгін түс және басқа да күрделі сөздер «і» арқылы жазылады:

iodoformium (иодоформиум) – йодоформ

iater(иатер) – дәрігер

iatria(иатрия) – дәрігерлік

Ү-орыс тіліндегі «и» сияқты айтылады, грек тілінен енген сөздерде кездеседі және осы сөздердің ең негізгі белгісі болып табылады.

hydrargyrum (гидраргирум) – сынап
pion (пион) – ірің
amygdala (амигдаля) – бадамша

2. Дифтонгтардың айтылуы

Дифтонг дегеніміз – бұл екі дауыстының бір дыбыс немесе буын болып айтылуы. Латын тілінде 4 дифтонг бар.

ae- «э» дыбысы сияқты айтылады.

aegròtus (эгротус) – наукас

diàeta (диэта) – диета

vèrtebrae (вэртэбрэ) – омыртқалар

oe- казак тіліндегі «ө» дыбысы (неміс тіліндегі Ö немесе орыс тіліндегі «пёстрый» сөзіндегі Ё) тәрізді айтылады

oedèma (эдема) - ісік

NB! Кейбір осындай дифтонгты терминдерді қысқартып жазу тенденциясы байқалады:«oe»-ның орнына сөз басында және ортасында «e» болып жазылады.

NB! - Nota bene! - Көңіл аудар! Бұл сөздің қысқаша атауы қазақ тіліндегі ескерту деген мағынаны білдіреді.

Егер «ae», «oe» дифтонгтардың үстінде 2 нүкте болса - оларды «aë», «oë» деп ажыратып оқу керек

«áër» (аэр) – ауа

dýspnoë (диспноэ) демікпе, дем (тыныс) алудың бұзылуы

Aloë (алоэ) алоэ өсімдігі

«au» және «eu» дифтонгтары «ау», «эу» бір буын болып оқылады.

tráuma (траума) – жаракат

áuris (аурис) – құлак

áutos (аутос) – өзі

pneumonià (пнэумония) – өкпенің қабынуы

neurítis (нэуритис) – нервтің қабынуы

sèu (сэу) – немесе

3. Дауыссыздардың айтылуы

«С» - жіңішке дауыстылардың (е, і, у), «ае», «ое» дифтонгтерінін

алдында тұрса, орысша «ц» болып айтылады, басқа жағдайларда «к».

acètum(ацетум) - сірке су

ácidum(ацидум) - қышқыл

cýtus (цитус) - жасуша

caécum (цэкум) - соқыр ішек

coélia (цёлия) - құрсақ қуысы

cráanium (краниум) - бассүйек

coста (коста) - қабырға

cútis (кутис) - тері

caput (капут) - бас

decóctum (дэкоктум) - қайнатпа

mèdicus (мэдикус) - дәрігер

К - орысша «к» - болып оқылады, грек және араб тілінен енген сөздерде кездеседі.

гр. skéleton (скелетон) - қаңқа

ар. kálium (калиум) - калий

ар. kéfir (кефир) - ашыған сүт, айран

гр. *kalanchōë* (каланхоэ) - каланхоэ (дәрілік қасиеті бар өсімдік).

«H» - «г» және «х» аралығындағы дыбыс береді (ашық дауыспен еркін айтылады).

hómo (гомо) - адам

hépar (гепар) - бауыр

húmerus (гумерус) - тоқпан жілік

hérba (герба) - шөп

«L» - орысша «ль» болып оқылады

súlcus (сулькус) –жүлге

áñimal (анималь) - жануар

clavícula (клавикуля) - бұғана

«S»-орысша «с» сияқты айтылады, бірақ дауыстылар арасында, дауысты «и» және дауыссыз «т», «п» аралығында «з» болып оқылады.

sínus (синус) - койнау

músculus (мускулюс) - бұлшықет

procéssus (процессус) - өсінді

ménsis (мэнзис) - ай

dósis (дозис) - мөлшер

básis (базис) - негіз

neoplásma (неоплазма) – жаңадан пайда болған түр

«V» - орысша «в» сияқты айтылады, латын тілінде «W» әріпі жоқ.

vírus (вирус) - вирус

púlvis (пульвис) - ұнтақ

«X» - «кс» болып айтылады.

árex (апэкс) - ұшы

rádix (радикс) - түбір

déxter (декстер) - оң

máximus (максимус) - ең үлкен, бірақ

éxitus (экзитус) - ең соңғы, соңы

«Z» - грек сөздерінде кездеседі, «з» болып оқылады.

zóna (зона) – зона

eczéma (экзема) – тері ауруы

Грек тілінен шықпаған сөздерде «z» «ц» болып айтылады:

Zíncum (цинкум) – мырыш

trapézius (трапециус) – трапеция

4. Әріп тіркестерінің айтылуы

«qu» - орысша «кв» дауыстының алдында болып айтылады.

squáma (сквама) - қабыршақ

áqua (аква) - су

líquor (ликвор) - сұйық

ngu – орысша нгв тәріздес дауыстының алдында айтылады.

língua (лингва) – тіл

unguéntum (унгвентум) – май

sánguis (сангвис) – қан

«ti» - сөз аяғындағы «ци» болып, «s», «x» әріптерінен кейін «ти», болып айтылады:

artuculátio (артикуляцио) – буын

óstium (остиум) – тесік

míxtio (микстио) – коспа

«su» - «су» болып айтылады:

sutúra (сутура) – жік, бірақ «а», «е» дауыстыларының алдында «св» болып оқылады

suávis (свавис) – тәтті, жағымды

consuetúdo (консветудо)- әдет

Грек тілінен шыққан сөздерде «ch» - орысша «х» болып айтылады:

chóle (холе) - өт

chárta (харта) - қағаз

Chamomilla (хамомилля) - түймедақ

NB! Sch «сх» болып оқылады:

íschium (исхиум) – шонданай сүйегі

schóla (схоля) – мектеп

«ph» - орысша «ф» сияқты:

phárynх (фаринкс) – жұтқыншақ

encéphalon (энцефалон) – ми

«th» - орысша «т»:

thórax (торакс) – кеуде торы

ásthma (астма) – астма, демікпе

«rh» -орысша «р»:

rhónchus (ронхус) – корылдау

rhaphe (рафе) – тігіс, жік болып айтылады.

Соңғы екі сөзде «h» айтылуда ешқандай роль атқармайды, бірақ жазылуы бойынша қала береді.

Өзіндік жұмыс тапсырмасы:

1. Жіңішке және жуан дауыстыларды атаңыз?
2. Дифтонгтарды қайталап айтыңыз?
3. e, i, y дауыстылары қалай айтылады?
4. Йод деген сөзді латынша қалай жазасыз?
5. Қай сөздерде «у» әріпі кездеседі?
6. «c, s, h» дауыссыздары қалай оқылады?
7. «kv» және «ngv» латынша қалай жазылады?
8. «h» қандай грек сөздерінде кездеседі, қалай айтылады?

Оқу үшін берілген жаттығулар:

1. pes - аяқ	línea – сызық
vértebra – омыртқа	nervus – нерв
fémur – сан	genu – тізе
fóvea – шұңқыр, ойық	téndo – сіңір
médius – орта	téner – нәзік
égo – мен	séptem – ұрық
sémen – жанұя	véna – вена
dens – тіс	fébris – қызба, қалтырау
nómen – есім	férrum – темір
térta – жер	res – іс, жұмыс, зат
gémma – бүйрек	mel – бал
	béne – жақсы
2. dígitus – саусақ	pyon – ірің
tíbia – асықты жілік	pyr – қызу
vínium – шарап	pyuria – дәретпен ірің бөліну

sínus – койнау

fíbra – талшық

píper – бұрыш

vítum – шыны

víta – өмір

níger – кара

lódum – йод

3. oedéma – ісік

gangraéna – жансыздану

paediáter - балалар дәрігері

foétus – іштегі бала, ұрық

foétor - жаман иіс

aúris-күлак

autópsia – мәйітті жару

4. líquor – сұйық

sangius – қан

glycerinum – глицерин

pharmacon – дәрі

radix – түбір

solutio – ерітінді

vasa lymphatica – лимфалық тамырлар

Amagdala – миндаль

chronicus – созылмалы

zoster – белбеу

týmpanum – дабыл жарғағы

pýramis – пирамида

jejúnum – ащы ішек

juníperus – арша

jécur – балықтың бауыры

injéctio – бүрку, дәрі жіберу

áduvans – көмекші

pneumonia – өкпе қабынуы

pleúra – сірлі қабық

Aúrum - алтын

áer – ауа

díploë – кеуекті зат

Aloë – алоэ

lineae – сызықтар

unguis – тырнақ

longus – ұзын

thypus – тиф

charta – қағаз

rhizoma – түбіртек

aequalis – тең

Morphinum – морфин

theatrum – театр

Aether – эфир

functio – қызмет

Буынның созылыққылығы және қысқалығы (шолақтығы).

Екпін

Латын сөзі орыс тіліндегідей буынға бөлінеді: неше дауысты дыбыс болса, сонша буын болады.

Латын тіліндегі дауыстылар созылыққы және қысқа болып бөлінеді. Дауыстылардың созыныңқылығы сызықшамен (ā, ē, ī, ō, u, i); қысқалығы имек белгімен белгіленеді (ă, ě, ĭ, ȝ, ŷ, y).

Дауыстылардың созылыққы «я» қысқа айтылуына екпін байланысты. Латын тілінде буындардың сан реті сөздің аяғынан басталды:

li- ga- men- tum – байлам (бұл сөзде 4 буын бар).

4 3 2 1

Pte- ry- go- i- de- us – қанаттәрізді

6 5 4 3 2 1 (Бұл сөзде 6 буын бар)

NB! Сонымен латын тілінің бірінші буыны тек қана сөздің аяғында болады. Екпін екінші буынның (сөз аяғынан) созылыққы я қысқалығына (шолақтығына) байланысты қойылады.

Екінші буынның созылыққылығы әлде шолақтығы келесі ережемен анықталады:

1. Дауысты дыбыс дауыстының алдында қысқа айтылады:

inflammatio – қабыну

solutio – ерітінді

operatio – ора жасау

NB! Екінші буынның дауыстылары ch, ph, rh, th яғни грекше “ch” әріп тіркестерінің, b, p, d, t мен r, h және qu тіркестерінің алдында қысқа айтылады.

choledōchus – өттік

palpēbra – кабак

contrāho – қысамын

oblīquus – қиғаш

2. Дауыстылар «x», «z» алдында үнемі созылыңқы айтылады:

colūmna – бағана

maxīlla – жоғарғы жақсүйек

elīxir – эликсир

decōctum – қайнатпа

qlуcyгrhīza – мия (шөп) (солodka)

oryza – күріш

3. Дифтонгтар үнемі созылыңқы айтылады:

diāēta – диета

cratāēgus – долана (боярышник)

gangrāēna – жаны кету, өлу

althāēa – алтей

Екпін ережелері

1. Екінші буынға (соңынан) екпін созылыңқы болса түседі.

Belladōpna – красавка

colūmna – бағана

gangrāēna – жаны кету, өлу

qlыcyrghíza – мия (солодка)

2. Егер екінші буын қысқа болса, екпін үшінші буынға түседі.

solútio – ерітінді

fácies – бет, үсті

tíbĭa – асықты жілік

vértĕbra – омыртқа

NB! Кейбір сөздерде дәстүрлі екпін қалған:

therapía – емдеу

iatría – емдеу, дәрігерлік ету

pathía – ауру

sthenía – күш

3. Екі буыннан тұратын сөздерде екпін екінші буынға түседі

(соңынан):

árcus – доға

cálor – ыстық, қызу

nĕrvus – нерв

lábor – еңбек, қызмет

rádix – түбір

Кейбір жағдайда соңғы буынның созылыңқы айтылуын жаттап алған жөн. Созылыңқылық және қысқалықтың жұрнақтары бар.

Үнемі созылыңқы айтылатын жұрнақтар:

ŭg: tinctŭra – тұнба

fissŭra – саңылау

apertŭra – тесік

NB! Орыс тілі сөздерімен салыстырыңыз: структура, аспирантура, ординатура, физкультура...

īn: Analgīnum – анальгин

palatīnus – таңдайлық

«**āt**», destillātus – қайнатылған, тазартылған

«**ūt**» - solūtus – ерітілген

«**ōsus**» - oleōsus – майлы

foraminōsus – тесік

āris: ulnāris – шынтақ

ālis: longitudinālis – ұзына бойы

2. «**ub**», «**ol**» - үнемі қысқа айтылатын жұрнақтар:

ūl, ōl: cellūla – жасуша

pilūla – пилюля дәрінің домалақ түрі

Viōla – қоғажай (фиалка)

malleōlus – тобық (жіліншік)

«**īlis, bīlis**» - gracīlis – нәзік

Solubīlis – ерітілетін

«**īdus**» - fluīdus – сұйық

liquīdus – сұйық

NB! Дауысты дыбыс бір дауыссыздың алдында созылыңқы және қысқа айтылуы мүмкін, ол жағдайда созылыңқы (-) я қысқа айтылудың белгісі (˘) қойылады.

lamna – табақша

tunīca – қабық

medicīna – медицина

Өзіңдік жұмыс тапсырмасы:

1. Латын тілінде буын беті қалай саналады?
2. Буынның созылыңқы және қысқа айтылуы немен байланысты?
3. Латын сөздерінің қай буынына екпін түседі?
4. Егер буынның дауысты дыбысы дауыстының алдында тұрса, қай буынға екпін түседі?
5. Созылыңқылықтың және қысқалықтың қандай жұрнақтары бар?

Жаттығулар

1. Буынның созылыңқылығын және шолақтылығын анықтап, сөздерге екпін белгісін қойыңыздар:

operatio-операция

cerēbrum-ми

cerebellum-мишық

fovea-шұңқыр

osteologia-остеология, сүйек туралы ілім

linea – сызық

curatio – емдеу

tabulēta - таблетка

auricūla – құлақша

arcus – доға

apertūra – тесік

junctūra – қосылыс

unguentum – мазь

decōctum – қайнатпа

maxilla – жоғарғы жақсүйек

remēdium – дәрі-дәрмек

collum – мойын

processus – өсінді

palpēbra – кабак

apex – ұшы

manus – қол ұшы

fonticūlus – еңбек

incisūra – ойық

vertebrālis – омыртқалы

destillātus – тазартылған

solūtus-сұйытылған, араластырылған

2. Келесі сөздерге екпін белгісін қойыңыздар.

Xiphoides, xiphoida, xiphoidum – семсертәрізді;

pterygoideus, a, um – канаттәрізді;

mastoideus, a, um – еміздіктәрізді (сосцевидный, -ая,-ое);

massa lateralis – латералды (бүйір, қаптал), зат;

sulcus arteriae vertebralis – омыртқа артериясының жүлгесі;

tuberculum posterius – артқы төмпешік;

facies articularis posterior(anterior) - алдыңғы (артқы) буындық

бет;

fovea dentis – тіс шұңқыры, қосылатын шұңқырша;

nervus laryngeus inferior – көмейдің төменгі нерві;

ductus choledochus – өт жолы;

vertebralis – омыртқалық;

periodus critica – аумалы кезең (қиын);

oleum Ricini – (касторка) – майсана майы;

columna vertebralis – омыртқа бағанасы;

spiritus aethylicus rectificatus – тазартылған этиль спирті;

sulfur depuratum – тазартылған күкірт.

3. Гректің «у» басталатын қосымшалары және түбірлері:

hyper – қалыпты жағдайдан жоғары, көп, үлкен:

hyperthermia - қызып кету

hypo - нормадан төмен, аз, кішкентай:

hypotonia - қан циклының төмендеп кетуі:

hypothermia - өте суып (дене қызуы төмендеп) қалу

hydr – су:

Hydrogenium - сутегі, anhydrus-сусыз

dys – ағза қызметтерінің нашарлауы, бұзылуы:

dystrophia - организмнің немесе ағзаның жеткіліксіз қоректенуі

dysopsia – көз көрудің нашарлауы

oxy – қышқыл, ащы, күшті:

oxygenium - оттегі, oxy- тотық.

syn, sym – бірге, қоспа, араласу:

synchondrosis - шеміршек арқылы қосылған

symphonia - дыбыстардың қосылуы:

pyr – от, қызу:

Antipyrium, Amidopyrium, Pyrofenum – дененің қызуын

төмендететін дәрілер.

МОРФОЛОГИЯ

Зат есім

Латын тіліндегі зат есім туралы жалпы мағлұмат.

Латын тілінің зат есімдерінде 3 тек және жекеше, көпше түрі бар:

(мужской род)

Аталық тек – *genus masculinum*, қысқаша «m»

(женский род)

Аналық тек – *genus femininum* қысқаша «f»

(средний род)

Аралық тек – *genus neutrum* қысқаша «n»

Жекеше түр – *numerous singularis*, қысқаша Sing немесе «S.»

Көпше түр – *numerus pluralis* қысқаша Plur. немесе «Pl.»

Латын тілінде 6 септік бар:

Атау септігі (именительный падеж) *casus nominativus* (қысқаша Nom. немесе N.), сұрақтары кім? не?

Ілік септігі (родительный падеж) *casus genetivus* (Gen.G.) кімнің? ненің?

Барыс септігі (дательный падеж) *casus dativus* (Dat. D.) кімге? неге?

Табыс септігі (винительный падеж) *casus accusativus* (Acc.) кімді? нені?

Көмектес септігі (творительный падеж) *casus ablativus* (Abl.) кіммен? немен? кім туралы? не туралы?

Зат есімнің септелуі және негізі жайлы мағлұмат

Анатомиялық терминдерде зат есім мен сын есімнің септік жалғаулары бар. Латын зат есімдері мен сын есімдері орыс тіліндегі зат есімдер мен сын есімдердей негізге септік жалғаулардың қосылуы арқылы септеледі.

Латын тілінде 5 септік түрі бар. Бұл септіктер зат есім мен сын есімнің негіздері ілік септігінің жекеше түрінің жалғауы арқылы анықталады.

Септіктің түрі	Жалғаулары
I	ae
II	i
III	is
IV	us
V	ei

Ілік септігінің бұл жалғаулары сөзде көрсетіліп, септіктің түрін және негізін білуге (жалғауды алып тастау арқылы анықталады) көмектеседі. Келесі кесте (таблица) атау және ілік септіктерінің жалғаулары арқылы септіктің 5 түрінің айырмашылығын көріп, тегін білуге, бас екі септіктің анатомия терминологиясындағы жалғауларын көрсетеді.

G.S. жалғаулары мен тектік бойынша тиістілік кестесі

Септіктің түрі	Жалғаулар	Тегі
I	ae	f
II	i	m, n
III	is	m, f, n
IV	us	m, n
V	ei	f

Латын тіліндегі зат есімдердің сөздікке жазылу түрлері:

(женский род)

costa, ae f – қабырға (1 септік, әйел текті зат есім, негізгі - cost)

(мужской род)

musculus, i m – бұлшықет (2 септік, ер текті негізі- muscul)

(средний род)

unguentum, i n – май (2 септік, аралық текті, негізі - unguent)

(мужской род)

pulmo, onis m – өкпе (3 септік, ер текті, негізі- pulmon)

(женский род)

pars, tis f – бөлшек (3 септік, әйел текті, негізі-part)

(средний род)

corpus, oris n – дене (3 септік, аралық текті, негізі-corpor)

NB! Үшінші септіктің зат есімдерінің негізі атау септігінен ерекшеленіп, ілік септігінің жалғауы is негіздің бір бөлігін көрсетеді.

processus, us m- өскін (4 септік, ер текті зат есім, негізі -process)

genus, us n - тізе (4 септік, аралық текті, негізі-gen)

facies ei - үсті, беті (5 септік, әйел текті, негізі- faci)

Сонымен атау септіктің жалғауы арқылы зат есімнің тегі, ал ілік септіктің жалғауы арқылы септік және негіз анықталынады.

Латын тіліндегі сөздің тегі орыс тіліндегі сөздің тегімен дәл келе бермейді.

Бірінші септік

Бірінші септікке атау септікте (N.S.) - «a»- ға, ілік септікте (g.s.)- «ae»-ге аяқталатын зат есім мен сын есімдер жатады.

I септіктің сөздері

Зат есімдер:

fovea – шұңқыр

incisura – ойық

vertebra – омыртқа

scapula – жауырын

glandula - без

lingua – тіл

aqua – су

lamina – табақша

squama – қабыршақ

trochlea – шығыр

medulla – ми

columna – бағана

apertura – тесік

Сөздікке жазылу түрлері:

sutura, ae f – тігіс

aqua, ae f – су

Сын есімдердің бірінші тобы (1-2 септік) сөздікке орыс

тіліндегідей текпен жазылады: ер (муж.) әйел (жен.) аралық(сред.):

medius, a, um – орта (средний, средняя, среднее)

(medius-m, media-f, medium-n)

dexter, a, um, -оң (жак) – оң, a, oc (dexter-m, dextra-f, dextrum-n)

Сын есімдер:

media - орта

dextra - оң

profunda - терең

mediana-ортасы

lata – жалпак

sinistra – сол (жак)

mucosa – кілемейлі

transversa – көлденең

I септіктің септік жалғаулары

Sing.	Plur.
N-a	-ae
G-ae	-arum
D-ae	-is
Acc-am	-as
Abl-a	-is

Zat есім мен сын есімнің N.u G.S.et Pl. септелуі:

N.S.vertebra thoracica – кеуде омыртқа

G.S. vertebrae thoracicae – кеуденің омыртқасы

N.Pl. vertebrae thoracicae – кеуде омыртқалары

G.Pl. vertebrarum thoracicarum – кеуденің омыртқалары

NB! Анатомиялық терминдерде бірінші орында зат есім, екінші орында анықтауыш (сын есім, сан есім, есімше) тұрады. Осы терминдегі анықтауыштың тегі жекеше, көпше түрі, септігі зат есімімен байланысып, онымен қиысады да қиыспалы анықтауыш болып аталады. Мысалы;

costa vera – нағыз қабырға

costa spuria – жалған қабырға

tunica mucosa – кілемейлі қабық

vertebra coccygea – құйымшақ омыртқасы

Ілік септіктегі анақтауыш – қиысусыз анықтауыш болып атанып, орыс тіліне қиысулы анықтауыш болып аударыла береді.

corpus vertebrae – омыртқа денесі, омыртқалық денесі

spina scapulae – жауырынның қыры, жауырын қыры

NB! Қиысусыз анықтауыштар септелмейді.

N.S. spina scapulae – жауырынның қыры

G.S. spinae scapulae – жауырындардың қыры

Латынның бірінші жақ жіктелуі бойынша және грек сөздері
аналық текті – e (женский род) және аталық текті – es (мужской род)
грек сөздеріде жіктеледі.

Сөздік түрі:

raphe, es f – тігіс

systole, es f – жүректің жиырылу кезеңі, систола

diastole, es f – жүректің босансу кезеңі, диастола

aloe, es f – алоэ, (арабтың шыдам сөзінен шыққан)

diabetes, ae m – диабет

NB! psao, as f – бел (G.S -as)

Мысалы, Aloë pulverata – ұнтақ тәрізді алоэ

diabetes mellitus – қант диабеті

musculus psoas major – үлкен бел бұлшықеті

Өзіндік жұмыс тапсырмасы:

1. Бес септіктің ілік септігінің қандай жалғауларын білесіздер?
2. Зат есімінің негізін қалай табасыздар?
3. Бірінші септікке не жатады, бірінші септіктің зат есімдерінің сөздік формалары қандай?
4. Бірінші септіктің атау, ілік септіктерінің жекеше, көпше түрлерінің жалғаулары қандай?
5. Қиысулы және қиысусыз анықтауыш туралы не білесіз?

Жаттығулар

1. Зат есімдердің сөздікке жазылу формасымен септігін анықтаңыздар:

costa, ae f – кабырға	nervus, i m – нерв
ductus, us m – түтік	cavum, i n – қуыс
tendo, inis m – сіңір	pars, tis f – бөлік
caries, ei f – шірік	caput, itis n – бас

2. Латын тілінен аударыңыздар:

Costae verae et spuriae, collum costae, tuberculum costae, columna vertebrarum, manubrium sterni, lingua latina, incisura scapulae, sutura squamosa.

3. Латын тіліне аударыңыздар:

Кеуде омыртқа, ақ зат, құйымшак, жүректің оң жанындағы артериясы, омыртқаның мойыны, жауырының қыры, кабырғаның мойны, кабырғаның сынуы.

4. Келесі терминдерді N., G., S. et Pl. койыңыздар: scapula dextra – оң жауырын, substantia compacta – тығыз зат.

5. Сөздікке келесі «у» біткен грек түбірлерін жазыңыздар және жаттап алыңыздар:

amylum, amyul – крахмал
brachys, brachy – азғана жетілмеген
bradys, brady – қысқа, ақырын, баяу, салғын
cystis, cyst – қапшық, қуык
cytus, cyt – бөлік, жасуша
dacryon, dacry – жас (көз жасы)
dynamis, dynam – қозғалыс, күш

embryon, embry – іштегі бала

erythros, erythr – қызыл

gune, gynaec – әйел

glykys, glyk – тәтті

hydor, hydr – су

hygros, hyg – дымқыл, сулы

hupnos, hupn – ұйқы

hystera, hyster – жатыр

-----* *Толық сөздің жанында оның түбірі беріледі.*

Нақылдар:

«Persona grata» - Сенімді кісі, жағымды кісі, яғни, сенім артатын адам.

Қарама-қарсы: «Persona non grata» - Сенімсіз кісі, жағымсыз кісі.

«Terra incognita» – белгісіз, тексерілмеген жер, белгісіз түсініксіз жай.

Анатомия терминдерінің құрылысы

Нақты бір ғылыми ұғым беретін сөзді немесе сөз тіркесін термин деп атаймыз.

Анатомиялық термин:

1. Адамның бір ағзасын атайтын бір сөзден:

cor – жүрек

vertebra – омыртқа

ventriculus – асқазан

hepar – бауыр

2. Жалпы белгіні атайтын терминдік зат есіммен оның қасиетін анықтайтын сын есім, сан есім, есімшеден тұратын анықтауыш немесе ілік септіктегі зат есімнен тұратын (қиысусыз) бар екі сөзден:

vertebra coccygea – құйымшақ омыртка

angulus sterni – төс бұрышы, төстің бұрышы

corpus vertebrae – омыртка денесі, омыртканың денесі

3. Зат есіммен бірнеше анықтауышы бар көп сөзден құралуы мүмкін. Көп сөзден тұратын анатомиялық терминде: бірінші орында зат есім, одан кейін терминдік зат есімнен тұратын, топографиясын көрсететін анықтауыш келеді. Мысалы:

sutura palatina mediana-орта таңдай сызығы.

Мұнда *palatina* – таңдай сызық топографиясын, ал анықтауыш *mediana*- орта басқа сызық емес таңдай сызығы екенін анықтайды.

Анатомиялық терминдер орыс тіліне сонынан бастап аударылады.

Bursa trochanterica subcutanea - тері астындағы ұршықтық қап.

Arteria coronaria dextra - оң жақ тәждік артерия

Демеуліктер (Предлоги)

Латын тілінің демеуліктері тек қана екі септікте қолданылады (табыс-көмектес). Сөздіктерде жақша ішінде демеулік меңгеретін септік көрсетіледі.

Мысалы: *per* – арқылы (Асс.)

ex, e – -нан, -нен, -тан, -тен, -дан, -ден (из) (Асс.).

Сұраққа байланысты Acc. және Abl. пен екі демеулік қолданылады.

in – ішінде (в), үстінде (на), артында (за)

sub- астында (под)

(Acc.-қай жерге?; Abl-қай жерде?)

Мысалы: In costam – қабырға үстіне: In costa – қабырға үстінде (қай жерде? қабырғада)

Sub costam – қабырға астында

Өзіндік жұмыс тапсырмасы:

1. Көп сөзден тұратын анатомиялық терминдер қалай құралады?
2. Қандай анықтауыш қиысулы, қандай қиылусыз?
3. Қиысусыз анықтауыш қалай аударылады (орыс тіліне)?
4. Көп сөзден тұратын анатомиялық терминдер қалай аударылады?
5. Латын сын есімінің бірінші тобына қандай сын есімдер жатады?
6. Екінші тобына ше?
7. Екінші топта қандай сын есім көп?
8. Екінші топ сын есімінің сөздік түрлері қандай?
9. Зат есімнің бес септігінің сөздікке жазылуы қандай?

Жаттығулар:

1. Латын тілінен аударыңыздар: in tinctura, in scapulam, in ampullis, in tabuletta, sub clavicula, sub claviculam.
2. Латын тіліне аударыңыздар:

Омыртка үстінде, жауырын үстінде, жауырын ойығы астында, жауырынның ойығынын астында, капсулада, қағазда, таблеткада.

3. Сөз негізіне сын есімнің үш септігінің тәуелділікті білдіретін жұрнақтарын al-is, e; ar-is, e жалғап, сын есім жасаңыздар:

Vertebra, ae f- ... vertebr...– омыртқалық. Cranium, i, n-crani...-бас сүйекке тән. Frons, tis f- маңдай front...- маңдайға тән Dorsum, i n- арқа, сыртқы dors...- арқа, сыртқа.

Сын есімнің екінші тобының (екі жалғаммен) анатомия терминологиясында кездесетін лексикалық минимумы:

frontālis, e – маңдай

basilāris, e – негізгі

brevis, e – қысқа

articulāris, e – буынды

caudālis, e – ең соңғы (акырғы) құйрықты

communis, e – жалпы

coronālis, e – тәжтәрізді

cervicālis, e – мойын

dorsālis, e – арқа, сыртқы

craniālis, e – бассүйектік

laterālis, e – бүйір жағы

mediālis, e – медиалды, орта

sagittālis, e – жебетәрізді

transversālis, e – көлденең

distālis, e – дисталды, алысырақ

proximālis, e – проксималды, денеге жақын

ventrālis, e – ішкі (брюшной) ішкі қараған

NB! 3 септіктің (2гр) сын есімді негізге зат есімнің тәуелді түрінің – al-ag-жұрнақтары қосылу арқылы пайда болады.

Cauda, ae f (құйрық)- caudālis, e- құйрықты, ең соңғы

Vertebra, ae f (омыртқа)- vertebrālis, e омыртқалық (омыртқаға тән)

NB! Сын есімнің анатомияда жай шырай ретінде қолданылатын салыстырмалы шырайы да үшінші бойынша септеледі:

Сентік:

major (m,f), majus (n) – үлкен

minor, minus – кіші

superior, superius – жоғары (үстіңгі)

inferior, inferius – төменгі (астыңғы)

anterior, antarius – алдыңғы

posterior, posterius – артқы

m, f	n	m,f	n
------	---	-----	---

N.S. major, majus; minor, minus

G.S. majoris, majoris; minoris, minoris

4. Сын есімдердің сөздікке жазылу түрін аяқтап жазыңыздар.

medius,...- орталық (орташа)

internus,.....- ішкі

sinister,...- сол жақ

zygomaticus, ...- бетсүйек

costalis ,.....- қабырғаға тән (қатысты)

abdominālis,.....- іш (қарын), ішке қараған

articulāris,- буын, буынның

simplex, ...қарапайым

teres... - дөңгелек, жұмыр

5. Терминдерді сөз ретін түсіндіре отырып, латын тіліне аударыңыздар:

Көлденең тандай сызығы, жауырынның қыры, қабырға ойығы, буын өсіндісі, құйымшак омыртқа.

6. Терминдерді латын тілінен аударыңыздар:

vertebra thoracica, vertebrae thoracicae, vertebrae lumbales, vertebra prominens, columna vertebralis, corpus vertebrae, arcus vertebrae, foramen vertebrae, canalis vertebralis, processus spinosus, processus transversus, atlas, axis, articulatio sacroiliaca, membrana obturatoria, caput humeri, collum anatomicum, collum chirurgicum, processus styloideus, ossa metacarpalia, os scaphoideum, os lunatum, facies articularis, processus spinalis

7. Атау және ілік септікте жекеше және көпше септеңіздер:

substantia compacta

vertebra coccygea

8. Сөздіктің гректің «у» басталатын түбірлері және қосымшалары:

kryptos, krypt - жасырын

kyesis, kyēs - жүкті болу

larynx, laryng - көмекей (көмей)

lymph, lymph - сұйық

lysis, lys - бұзылу, еру, ажырау, босатылу

myses, mys - саңырауқұлақ

myelos, myel - жұлын әлде жілік майы

mys, myo - бұлшықет

муха, мух - қоймалжың шырыны, сілекей

пух, пуч - туы

рachus, рачу - жуан, қатты, тығыз

physis, physi - табиғат

phyton, phyt - өсімдік

phylon, phyl - түр (бірдененің түрі)

pharynx, pharyng - жұтқыншақ

Латын сөйлеміндегі сөз реті. Көмекші етістік «esse»

1. Латын сөйлеміндегі сөз реті орыс тіліндегіден еркін, бірақ сөйлемнің грамматикалық құрылысында сөздер былай орналасады: Бірінші орында бастауыш, ең соңғы орында баяндауыш, ал олардың арасында барлық толықтауыштар. Сөздің бұл реті логикалық екпінді өзгертеді; бірінші орында автордың сөзі, бұйрық тұрады.

2. Көмекші етістік «esse» бар болу, қолданылу өз бетінше сирек қолданылып, көбіне есімді күрделі баяндауыштың құрамына көмекші жалғау болып кіреді. Қазіргі орыс тілінде бұл етістік нақ осы шақта қолданылады. Бұл етістіктің жекеше, көпше түрінің 3 жағын білу жай сөлемдерді, нақыл сөздерді аудару үшін қажет.

Көмекші етістік «esse»-нің praesens-те (осы шақта) жіктелуі.

S. I жақ –sum- мен бармын, тірімін (өмір сүремін)

II жақ-es- сен барсың, өмір сүресің

III жақ-est- ол бар, ол өмір сүреді.

PL. I жақ –sumus –біз бармыз, өмір сүреміз

II жақ-estis- сіздер барсыздар, өмір сүресіздер

III жак –sunt- олар бар, өмір сүреді

NB! 3 жактың жекеше түрі – est

3 жактың көпше түрі - sunt

Мысалы: 1) Homo sum – мен адам

2) Belladonna planta medicata est. Красавка – дәрілік өсімдік.

3) Sunt costae verae et costae spuriae. Қабырғалар нағыз қабырға, жалған қабырға болады (болып бөлінеді).

Жаттығулар:

1. Латыншадан аударыңыздар:

Linea myloidea in manibula est. Valeriana, Chamomilla, Mentha plantae sunt. In scapula spina scapulae est.

Aqua destillata in officina est.

In terra et in aqua vita est.

2. Латыншаға аударып, ілік септікке қойыңыздар:

Көлденең таңдай жігі, жауырынның қыры, жауырынның мойыны, түрік ершігі, кеуекті зат, бүйір зат

Фармацевтикалық терминология туралы жалпы түсінік

Рецептің құрылысы

Фармацевтикалық терминология – медициналық терминологияның латын тілінде құрылған бөлігінің бірі. Ол дәрі дәрмектің (май, таблетка), дәрілік өсімдіктердің, шикі заттың, органикалық заттардың аттарынан тұрады.

Фармакологиялық терминнің құрылысы

Фармакологиялық терминде, анатомиялық сияқты, бірінші орында зат есім, одан соң қиысулы (зат есіммен бір текте, жекеше, көпше түрде, септікте қиысылған) анықтауыш келеді:

aqua destillata – тазартылған су

tinctura aetherea – эфир тұнбасы

Фармацевтикалық терминологияда қиысусыз анықтауыш және көпше түрдің ілік септігінде тұрады, бас әріппен жазылады:

tinctura Valerianae – валерьянаның тұнбасы

Aqua Amygdalarum amararum- ащы миндальдің суы

Tabuletta Analgini – анальгиннің таблеткасы

Егер терминде қиысулы және қиысусыз анықтауыш бірдей болса, әуелі қиысусыз зат аты, ал сосын қиысулы келеді.

Tinctura Valerianae aetherea – валерьянаның эфирлі тұнбасы.

Рецепт – дәрігердің дәріханаға ауруға дәрі дайындап, біреуге дәрі дайындау, ішу әдісін көрсетіп жолдаған жазбаша ұйғарымы.

Рецепт арнайы бланкке жазылады. Рецептті жазуға келесі талаптар қойылады:

Сауаттылық, анықтық, түзетулер болмауға тиісті, медицина және фармакологияда қабылданған ғана қысқартулар болуы керек.

Әр рецепт келесі бөліктерден тұрады:

1. Inscriptio I – жазу, емдейтін мекеменің штампы (мекен жайы)
2. Inscriptio II-рецептің берілген күні (күні, айы, жазба түрі мен жазылған жылы)
3. Nomen aegroti – аурудың фамилиясы, аты-жөні, жасы.
4. Nomen medici- дәрігердің аты-жөні, фамилиясы.

5. *Invocatio* - дәрігердің *Recipe* (ал) сөзімен дәріханаға жолдаған жазбаша ұйғарымы.

6. *Designatio materialum* – рецептуралық жазылым, дәрі дәрмектердің аты, берілу саны. Бұл рецепттің негізгілігі және латын тілінде жазылады.

7. *Subscriptio* – қол қою, яғни фармацевке дәрілік заттармен не істеу керегін түсіндіру: дәрілік форма, істелу мөлшері, ауруға орап беру.

8. *Signatura* – белгілеу, яғни ауруға түсінікті тілде дәріні қалай қабылдау туралы нұсқау.

9. *Nomen medicī* – дәрігердің мөрмен куәландырылған қолы.

Рецепттің латын тіліндегі бөлігін жазу ережелері

Рецепттің латын тілінде жазылатын бөлігі *Recipe* – ал қысқаша *Rp.*- дәрігердің дәріханаға (*Invocatio*) жазбаша ұйғарымы. Одан кейін сан көрсетілген (мөлшері) дәрілік заттар аталып, барлығы бір ережемен жазылады:

1. *Rp.* дәрілік зат жаңа жолға, бас әріппен жазылады;

2. Таразылық саны – 0,0;0,1;0,01;0,001 болып (бір грамм, бір дециграмм т.б.) сұйық заттар миллилитрмен – 1 мл; 5 мл; 0.2 мл; тамшымен белгіленеді;

3. Дәрілік заттар аты ілік септікте жазылады: ол ілік септіктің таразылық мөлшері.

Рецептуралық жолдағы грамматикалық тәуелділіктің схемасы

Recipe (ал)	Қанша? нені?	Не?	Саны табыс септікте
	Ненің?		Дәрілік заттың аты ілік септікте
	Не?		Ал валерьянның тұнбасы 10 мл

Рецептің латынша жазылатын бөлігі «Misc. Da. Signa»-сөздерімен аяқталады. Одан кейін ауру түсінетін тілде дәріні қабылдау тәсілі жазылады.

Рецептер бір дәрілік заттан тұратын жай, екі және үш заттан асатын күрделі болады.

Күрделі рецепттің үлгісі

Inscriptio I- Бірінші қалалық емхана

Inscriptio II- 6 қараша 2010ж

Nomen aegroti- Сәйетбаев Ж. 56 жаста

Nomen medici -Абдурахманов А.Ж.

Invocatio- Rp.: Codeini phosphatis

Ammonii bromidi ana 0,15

Kalii bromidi

Natrii bromidi 3,0

Designatio: Aqnae Menthae piperitae 20 ml

Aquae destillatae ad 200 ml

Subscriptio - Misc. Da.

Signatura. Ас қасықпен (қасықтан күніне 2-3 рет)

Nomen medici (мөр)

NB! ана- қысқаша āā - «бірдей» деп жазылады. Егер бірнеше зат бір мөлшерде берілсе, «ad» - «дейін».

Өзінді тексеруге арнаған сұрақтар:

1. Рецепт деген не?
2. Рецептте қанша бөлім бар?
3. Рецепттің қай бөімдері латын тілінде жазылады?
4. Дәрінің аттары қай септікте жазылады және неге?

Жаттығулар:

1. Рецептуралық терминге аударыңыз: эфирлі тұндырма, дистильденген су, араластыр, бер, ал, ащы тұндырма, валерьян тұндырмасы, түймедағы тұндырмасы, демікпеге қарсы микстура.

2. Рецептті латын тіліне аударыңыз:

1. Вз.: Настойки Красавки 10мл

В. Об. По 5-8 капель 2-3 раза в день.

2. Вз.: Настойка Календулы 40мл

В. Об. По 10-20 капель на 1прием.

3. Вз.: Почек Березы 30,0

В. Об. Две чайные ложки заварить как чай в стакане кипятка, процедить и принимать по 1 стол. ложке 2-6 раз в день (мочегонное).

4. Вз.: Настойки Мята перечной 15мл
В. Об. По 15 капель на прием.
5. Вз.: Настойки Ландыша
Настойки Валерьяны по 15мл
См. В. Об. По 20 капель 2 раза в день.
6. Вз.: Камфоры растертой 2,0
Настойки валерьяны эфирной 20 мл
См. В. Об. По 20 капель 2-3 раза в день.
7. Вз.: Настойки Ипекакуаны 10мл
В. Об. По 5-10 капель на прием.
8. Вз.: Настойки Лимонника 50мл
В. Об. По 20-25 капель 2-3 раза в день.

NB! «Возьми, Смешай, Выдай, Обозначь» сөздерінің қыскартылуы- Вз., См., В., Об.

Рецептуралық сөздерді латын тілінен аудар:

Misce. Da. Signa. Recipe (Rp).

Tinctura Belladonnae. Tinctura Tormentillae.

Aqua destillata. Mentha piperita. Tinctura Sterculiae.

Tinctura Valerianae aetherea. Aqua Amygdalarum amararum.

1. Rp.: Mixturae antiasthmaticae 200 ml

Da. Signa. По 1 чайной ложке на прием 2 раза в день.

2. Rp.: Tincturae Lobeliae 20 ml

Tincturae Belladonnae 10 ml

Misce. Da. Signa. По 20 капель 3 раза в день.

3. Rp.: Tincturae Paeoniae 200 ml

Da. Signa. По 1 чайн.ложке на прием 2 раза в день до еды.

Рецептуралық дәрігерге жазып, жаттап алыңыздар:

а) заттың түсін білдіретін сын есімдер:

albus, a, um - ақ

flavus, a, um - сары

cinereus, a, um - сұр

coeruleus, a, um - көк, көгілдір

ruber, bra, brum - қызыл

niger, gra, grum – кара

б) фармацевтикалық терминологиядағы грек (приставкалары)

қосымшалары мен түбірлері:

oxy - қышқыл, ащы: oxydum – тотық; oxygenium-оттек
hyper – жоғары, қалыпты жағдайдан жоғары: hypernephrium – дәрі аты hyperthermia-қызып кету
hypo – төмен, қалыпты жағдайдан төмен: hypotensivum – қалыпты жағдайдан төмен, hypothermia – суып кету.
syn (sym) - мен, пен, бен, бірге: synthomycinum dys – бұзылу; dystrophia – ас қорытудың бұзылуы
poly - көп: polyvitaminosus – поливитаминдік
cycl (o) – цикл: oxytetracyclinum - тетрациклин
hydr (o) - су: hydrocortisonum
pyo - ірің: pyodermia - терінің іріңді ауруы
pyr - қызу, от: antipyrium
myc - уақ саңырауқұлақ (грибок): biomycinum
Amygd - миндальнемесе бадамша: Amygd - миндаль: Amygdala amara

Гректің «у» түбірі бар сөздері:

polys, poly - көп, сансыз көп; толықтық, көптеген, созылмалы.

psyche, psych - жан

pteryx, pteryg - канат

ptyalon,ptyal - сілекей
pyelos, pyel - түбек
pyon, pyo, py - ірін
staphyle, staphyl - шок, тілшік
stylus, styl - таяқша, тебен
thyreos, thyreo - қалқан
tachys, tachy – шапшаң, тез
typhlos, typhl - соқыр ішек
zygoma,zygomat - бетсүйек

Нақылдар:

«Scientia potentia est» – Білім- күш. Алға ұмтылу деген.

«Non progredi est regredi» - Алға ұмтылмаса- артқа шегіну (кету).

Клиникалық терминологияның құрылысы

Медициналық терминология грек және латын тілдерінің негізінде құрылған. Грек-латын сөздерінің түбірлері туынды және күрделі сөздердің, сөз тіркестердің жасалуына қызмет етеді.

Терминологияны меңгеру үшін:

- 1) этимологияны және грек-латын қолданыстағы сөзтудырушы элементтерінің мағынасын білу;
- 2) аффикстер рөлін анализдеп, олардың термин мағынасын өзгерту қабілетін білу;
- 3) қолданыстағы сөзтудырушы элементтерді білу.

Анатомияның барлық терминологиясы (ағзалардың атауы мен адам денесінің бөлімдері) латын тілінде құрылады, ал клиникалық

терминология, басқа да науқас адамға қатысты терминология – грек тілінде.

Мысалы, дені сау адамның бүйрегі – ren (латын сөзі)
науқас адамның – nephros (грек сөзі)
os, oris (лат) – stoma (гр.) – ауыз
cor (лат) – cardia (гр.) – жүрек
vesica (лат) – cystis (гр.) – қуық

Сондықтан медициналық терминологияда көптеген синонимдер қалыпты анатомияда және клиникада, болашақ дәрігердің басқа да практикалық жұмыстарында қажет.

Терминдердің жасалу жолдары

Терминдер жасалуының 3 негізгі жолы бар.

1. Жай сөздер-мүшелердің, анықтамалардың, түзілімдердің аты.

Thorax - кеуде торы

rhonchus - сырыл

sternum - төс

radiatio - сәулелену

2. Туынды сөздер аффиксация жолымен латын және грек сөздері арқылы жасалады, приставка (приставка, сөздің алдында қойылатын қосымша, казак тілінде болмайды) және жұрнақ арқылы.

Латын және грек тілдерінің (сөздің алдында қойылатын қосымша) приставкалары мен жұрнақтары сөзтудырушы қасиетімен ерекшеленеді.

Мысалы, жүрек сөзінен-cardia (гр.) приставкалар (сөздің алдында қойылатын қосымша) көмегімен жаңа терминдер жасалады:

epicardium - жүрек қалтасының висцералды жапырақшасы,
жүректүсті

exocardium - жүректен тыс

endocardium - жүректің ішкі қабығы

pericardium - жүрекмаңылық қалта және т.б.

Клиникалық терминдердің жұрнақтары itis қабыну үрдісіндегі аурулардың атауын білдіреді:

pericarditis - жүрекмаңылық қалтаның қабынуы

myocarditis - жүрек бұлшықетінің қабынуы және т.б.

3. Күрделі сөздер – терминдердің ең үлкен тобы, ол префикстер, жұрнақтар, терминоэлементтер көмегімен бірнеше сөздердің қосылуымен жасалады.

Терминоэлемент – грек сөзі - термин, күрделі терминдердің ia, a, is жалғауларымен жасалған тұрақты негізгі элемент.

NB! Терминоэлементтерді сөзтудырушы элементтер деп те атауға болады.

Күрделі сөздерде сөзтудырушы қасиет айқын көрінеді, әсіресе 8-10-15 сөздеріне қатысты орыс тіліндегі сөздерді аударғанда тек бір ғана күрделі термин қажет. Сөз тудырушы элементтерді білу – терминологияны толығымен ұғынуға мүмкіндік береді.

Латын тілінен шыққан күрделі терминдер «і» және «о» дауыстыларымен байланысады, мысалы:

oss-i-ficatio – сүйектену

vas-o-dilatator – қантамырларын кеңейтетін зат

Грек тілінен шыққан күрделі терминдерде байланыстырушы «о» дауыстысы:

laryngotomia – жұтқыншақты алып тастау

pyelonephritis – бір уақытта бүйрек тостағаншалары мен бүйректің қабынуы

Терминоэлементтердің қысқартылған түрі «ТЭ» күрделі сөздің мағынасын білдіреді және сол сөзге арнайы мағына береді. Кейбір терминэлементтермен ондаған жүздеген сөздер құрауға болады.

Мысалы: scopia - зерттеу, қарау

gastrosopia - өңеш арқылы өткізілген гастроскоп көмегімен асқазанның ішкі бетін қарау

laryngosopia - ауыз арқылы көмейдің ішкі бетін қарау әдісі

gastroduodenosopia - он екі елі ішек пен асқазанның ішкі бетін қарау

NB! Аффикстер мен терминоэлементтерді білу медицинада замануи терминдерді түсінуге көмектеседі.

Өзіндік бақылау сұрақтары

1. Медициналық терминология қай тіл негізінде құралады ?
2. Терминдердің құралу әдістері
3. Күрделі сөздер қалай құралады?
4. Қандай медициналық сөздіктерді білесіздер?

Жаттығулар

1. Латын тіліне аударыңыз.

Бассүйекте жіктер бар;

Ампуладағы, таблеткадағы дәріні беріңіз;

Тазартылған суды алыңыз.

2. «у» грек түбірі сөздерін пайдалана отырып, суффикс itis-кабыну терминдерін анықтаңыз:

myelitis, cystitis, hysteritis, pyelitis, laryngitis, pharyngitis.

3. Грек приставкасы (сөздің алдында қойылатын қосымша) мен түбірлерін пайдалана отырып, терминдер құру:

Су+бұзылу, еру-су элементімен бірге химиялық қосылыстардың ыдырауы.

Қызыл+жасуша-қызыл қан жасушасы

Тәтті+бұзылу, еру-биологиялық ыдырау

Глюкоза қалыпты жағдайдан төмен+қозғалыс-аз кимыл,

Қозғалыс қалыпты жағдайдан төмен қосылысы, мен+ табиғат-бірігу.

4. Дәрі-дәрмек атауларынан «у» грек түбірлері мен приставкаларын тауып, оларды аудару: Pyramidonum, Oxytetracyclinum, Synthomycinum, Pachycarpinum, Pyreminalum, Cystaminum, Cystenalum, Oхycort (um), Cystinum, Antipyrimum.

5. Келесі терминоэлементтерді есте сақтау (қысқартылған ТЭ.):

aemia – қан: hyperaemia – қанға толу

algia

agra

pathia

} – ауырсыну, cystopathia – қуықтың ауырсынуы

graphia – сипаттау: histographia – тінді сипаттау

logia – ілім, ғылым: histologia – тін туралы ілім

malacia – жұмсару: myomalacia – бұлшықеттің жұмсаруы

phobia – қорқу, үрей: hydrophobia – судан қорқу

rrhagia – қатты қан кету phleborrhagia – веналық қан кету

scopia – зерттеу, қарау: gastroscopia – асқазан қуысын қарау

tomia – кесу, тілу: phlebotomia – венаны кесу

tonia – қатаюу: hypertonia – жоғарғы қан қысым (қалыпты жағдайдан жоғары)

Синоним сөздер (дублеты):

Без, железа (русск.) – glandula (лат.) – aden (гр.)

Мысалы: анат. glandula lingualis – тілдік без

клиникалық. adenitis – бездің қабынуы

тіл, язык – lingua – glossa, gloss

corpus linguae – тіл денесі

glossitis – тілдің қабынуы

тін, ткань – tela; textus – histos, hist

tela adiposa – майлы тін

histologia – тін туралы ілім

омыртқа, позвонок – vertebra – spondylos, spondyl

columna vertebralis – омыртқа бағанасы

spondylagra – омыртқалық ауырсыну

вена – vena – phlebs, phleb

vena azygos – тақ вена

phlebotomia – венаны кесу

Нақыл сөз: «Alea jacta est» - Жребий брошен. Жаксы шешім мағынасында қолданады.

«Cogito ergo sum» - Мен ойлаймын, соған орай, өмір сүремін

(Декарт)

Сөз жасау. Медициналық терминдердің құрылысы.

Сөз құрамы

Медициналық терминдерді түсініп, ұғу үшін оның құрамын бөлшектерін білу қажет. Латын сөздерінің құрамы орыс сөздеріндегідей: қосымша, түбір, жұрнақ, жалғау.

Түбір – өзінің мағынасы бар, бір түбірлес сөздердің негізі.

Мысалы: medicus - дәрігер

medicina - медицина

medicinalis - медициналық

Қосымшалар, түбірлер, сөз жасауда, сөз өзгертуде қолданылып түбірге қосылады.

Мысалы: *costa* - қабырға, түбірі *cost*

Cost-al-is-қабырғалық, қабырғаға жататын

«al» - жұрнақ

inter-cost-al-is- қабырға аралық

inter-қосымша, *cost*-түбір, *al*-жұрнақ, *is*-жалғау.

Латын тілінде суфикстердің өз мағынасы болады, олар бұрын латын және грек демеуліктері болған: *sub* (лат)-астындағы: *sublingualis* - тіл астындағы; *hypo* (гр.) – астындағы: *hypoglossus* – тіл астындағы (*glossa*-гр.т).

Демек, қосымшалар мен жұрнақтар сөз жасайтын элементтер болып табылады.

Туынды және туынды емес сөздер бар. Туынды емес сөздер жабайы, бір түбірлі болады: *vertebra*-омыртқа; *os*-сүйек; *costa*-қабырға.

Туындылар басқа сөздерден жасалған:

Vertebralis – омыртқаға жататын, interosseus - сүйекаралық, subcostalis-қабырға астылық.

Сөз соңында келетін жалғау сөзді түрлендіретін (жекеше, көпше, түр, әйел текті-женский род) септіктер, тек бөлшек:

costa - қабырға (атау септік, жекеше түр, әйел текті-женский род)

costae - қабырғалар (атау септік, көпше түр, әйел текті-женский род)

Негіз - сөздің өзгермейтін жалғаусыз бөлігі:

intervertebralis (негізі intervertebral)

Туынды сөздер тек қана қосымша мен жұрнақтардың сөзге қосылуы арқылы ғана емес, бір немесе бірнеше негіздің құралуы арқылы да пайда болады. Бұл түбірлердің, префикстерді, жұрнақтарды білу ол сөзді тануға, түсінуге, ұғуға, жалпы мағынасын білуге мүмкіндік береді.

Мысалы:

hepatitis: hepar, atis - бауыр, itis - қабынуды білдіретін жұрнақ, бауырдың қабынуы;

hyperglykaemia: hyper - әдеттен тыс, жоғары мағынада қолданылатын қосымша, glyk - тәтті, түбір, aemia - сөз құрайтын элемент, қан-қанда қанттың көптігін білдіреді.

Медицина терминологиясында қосымшалар, негіз сөздер, жұрнақтар латынша және грекше болуы мүмкін. Анатомия терминологиясында негізінде латын, ал клиникалықта грек сөздері.

Фармацевтикалық терминологияда латыннан және гректен шыққан сөздер қолданылады.

Medicamentum (лат) – pharmakon (гр) -дәрі дәрмек.

Осы себептен медицинада грек латын дублеттері, мағынасы бірдей сөздер көп.

Мысалы: анатомиялық термин-рен (лат) - бүйрек, клиникада-
nephros (гр).

Барлық түбірлердің және сөз құрайтын элементтердің өзінің терминологиядағы ежелден өзгермей келе жатқан, белгілі мағынасы болады да, терминоэлементтер деп аталады.

Тапсырмалар:

1. Қосымшаларды жазып, мағынасын жаттап алыңыздар:

NB! Сөздіктерді алфавит бойынша да, қосымшалар, жұрнақтар, терминоэлементтер, дублеттер деп те жасауға болады.

a, an – теріске шығару, жоқ болу

asthenia - әлсіздік

anhidricus - сусыз

anti – қарсы: antidotum - уға қарсы дәрі;

antipyretica - қызбаға қарсы, қызу басатын

de, des - сыз, -сіз, емес: desinfectio – залалсыздандыру;

degeneratio - дегенерация, азғындау.

dys -- бұзылу:

dysentria - ас қорытудың, сіңудің бұзылуы

dyspnoë - демікпе, дем алудың қиындауы

hyper - жоғары, қалыпты жағдайдан үлкен, көп

hyperthermia - қызып кету

hypertonia - қан қысымының жоғарылап кетуі

hypo - төмен, калыпты жағдайдан кіші

hypotonia - қан қысымының төмендеп кетуі

2. Терминоэлементтерді (ТЭ) жаттап алыңыздар:

aesthesia - сезімге жататын

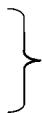
anaesthesia - ауырғанды сезбеу, ауыртпау

anaesthesiologia – ағзаны ауыртпау туралы ғылым

-algia

-agra

-pathia

-ауру, азап шегу

neuralgia - бүйрек ауруы

spondylagra - омыртқа ауруы

-apathia - селқостық, көңілсіздік

graphia – суреттеу:

bronchographia - бронхтарды тексеру

rentgenographia - рентгенмен тексеру әдісі

-aemia, -haema, -haemat - қан:

haematologia - қан туралы ғылым

anaemia - қаназдық

-logia - ғылым, ілім:

aetiologia - аурудың себептері туралы ғылым

oncologia - ісіктерді зерттеу туралы ғылым

-metria – өлшем:

anthropometria – антропометрия, адам денесін өлшеу

dynamometria – кеудені өлшеу, күш өлшегіш

3. Латын-грек дублеттерін жаттап алыңыздар:

aqua, ae, f (лат) - hydr (гр) - су:

aquosus - сулы

hydrotherapia - сумен емдеу

femina, ae, f-gyne, негізгі gynaec-әйел:

femininus - әйелге тән

gynaecologia – әйелдердің жыныс ағзаларының ауруын
зерттейтін ғылым.

lingua,ae,f - glossa, gloss - тіл:

lingualis, e - тілдік

glossitis - тілдің қабынуы

mamma, ae, f-mastos, mast - сүт безі, емшек:

mammilaris, e - емшекке катынасты, кеуде

mastitis - емшектің қабынуы

palpebra, ae, f-blepharon – кабак:

palpebra superior - жоғарғы кабак

blepharoptosis - блефаронтоз (қабактың салбырауы)

vagina, ae, f-colpos, colp – қынап:

vaginalis - қынаптық

colporrhagia - қынаптан қан кету.

Жаттығулар:

1. Берілген сөз жасайтын элементтерден термин құрастырыңыздар:

гр. «тіл» + ауру-тілдің ауруы

гр. «эйел» + ғылым, ілім - әйелдердің жыныс ағзаларының ауруын зерттейтін ғылым.

-«сыз, сіз, - жоқ» косымша+гр. «су» - сусыз

2. Терминдердегі сөз жасайтын элементтерді тауып, мағынасын түсіндіріңіздер: anaemia, anaesthesia, gynaecologia, hyperaemia, glossalgia, mastalgia, mastopathia, mastographia, anhydrus, glossographia.

3. Латынша терминдерді жазыңыздар: гинекология, анемия, ангидрус, анестезия, рентгенография, гиперэмия, глоссальгия, мастопатия.

4. Рецепттерді латыншаға аударыңыздар:

I/Ал: Инжугүл тұнбасын,

Валерьяна тұнбасын 15мл-ден,

Араластыр. Бер. Белгіле.

2/Ал: Лимонниктің тұнбасын 50мл.

Бер. Белгіле.

Екінші септік

Екінші септікке ер текті (мужской род) us, әйел тектiде (женский род) er, аралық тектiде (средний род) um жалғауы (ілік септiкте i) бар зат есімнен, сан есімдері жазбада екінші септіктің зат есімінің сөздікке жазылу формасы.

musculus, i n - бұлшықет

sulcus, i n - сала

cancer, cri m – рак, қатерлі ісік (бұл сөзде е түбірден түсіп калады)

septum, i n - қалқа

unguentum, i n - май

(екінші септіктің тақырыпты караңыз) сын есімдерінің бірінші сөздікке жазылу формасы.

longus, a, um - ұзын

medius, a, um - орташа (орта)

ruber, bra, brum - қызыл (е түбірден түседі)

Сын есім жоғарыда көрсетілгендей, зат есімнен текте, жекеше және көпше түрде, септікте қиысады, бірақ латын және орыс зат есімдері бірдей болмауы мүмкін, қиысу латын зат есімне байланысты болады. Мысалы ішкі-внутренний,яя,ее

Ішкі бұрыш (внутренний угол) - *angulus internus* (m)

Ішкі қабық (внутренняя оболочка) - *tunica interna* (f)

Ішкі жапырақ (внутренний листок) - *folium internum* (n)

Оң (правый, ая,ое) - *dexter, tra, trum*

Оң бөлік - *lobus dexter* (m)

Оң қабырға - *costa dextra* (f)

Оң байлам - *ligamentum dextrum* (n)

Екінші септіктің зат есімі мен сан есімінің септелу үлгісі:

Sing

m

N. anulus fibrosus -
фиброзды сақина

G. anulī fibrosi

Pl.

m

Sing

n

ligamentum flavum - сары
байлам

ligamentī flavi

Pl.

m

N. anulī fibrosi

ligamenta flava

G. anululorum fibrosorum

ligamentorum flavorum

NB! Аралық текте N.S.=Acc.S-um

N.Pl=Acc=a

Тек туралы ережеге жатпайтындар:

Ер текті зат есімнің орнына әйел текті:

bolus, i f - саз, үлкен пиллюля

methodus, i f - метод, әдіс

periodus, i f - дәуір (кезең)

diameter, tri f - диаметр, көлденең

atomus, i f - атом

Ер текті зат есімнің орнына аралық текті:

virus, i n - вирус, у

Тек туралы ережеге жатпайтын зат есімдермен сан есімдердің

қиысуына мысалдар:

Ақ балшық:

балшық - bolus, I f	}	bolus alba
ақ - albus, a, um		G.S. bolī albāe

қиғаш диаметр:

диаметр - diameter tri f	}	diameter obliqua
қиғаш - obliquus, a, um		G.S. diametri obliquae

қиын кезең (жағдай):

кезең - periodusif	}	periodus critica
қиын - criticus, a, um		G.S. periodi criticae

Екінші септіктің (мужской род) ер текті зат есімдерінің лексикалық минимумы

esophagus, i m - өнеш

lobus, i m - үлес

medicus, i m - дәрігер

morbus, i m - ауру

nasus, i m - мұрын

oculus, i m - көз

paediater, tri (f) - педиатр

ramus, i m - тармақ

Ricinus, i m - майкене

sirupus, i m – сироп, шырын

Strophanthus, i m - строфант

Strychnus, i m - чилибуха

truncus, i m - тұлға

ventriculus, i m - асказан, қарын

numerus, i m - сан

Екінші септіктің аралық тектің (средний род) зат есімдерінің лексикалық минимумы

atrium, i n - жүрекше

dorsum, i n - арқа

duodenum, i n - ұлтабар

jejunum, i n - аш ішек

mesenterium, i n - шажырқай

omentum, i n - шарбы

periosteum, i n - сүйек қабығы
peritoneum, i n - ішперде, ішастар
rectum, i n - тік ішек
acidum, i n - қышқыл
antidotum, i n - уға қарсы дәрі
decoctum, i n - қайнатпа
emplastrum, i n - пластырь
emulsum, i n - эмульсия
extractum, i n - экстракт
folium, i n - жапырақ
infusum, i n - тұндырма
linimentum, i n - линимент, сұйық май
oleum, i n - май
suppositorium, i n - суппозиторий, балауыз, шамтәрізді дәрі
venenum, i n - у
vitrum, i n - шыны сауыт
ruon, i n - ірің
embryon, i n - ұрық

Демеуліктер:

ad Acc-шейін, қасында, үшін, дейін, жанында:

ad colaturam - тұнғанға дейін

ad aegrum - ауруға, аурудың қасында

contra (Acc) - қарсы:

contra anginam – ангинаға қарсы

sine (Abl) - сыз:

sine colatura – тұнбасыз.

Өзіндік жұмыс тапсырмалары:

1. Қандай сөздер екінші латын септігіне жатады?
2. Зат есімнің екінші септігінің, сын есімнің бірінші тобының сөздік формасы қандай?
3. Тек туралы ережеге қандай сөздер жатпайды?
4. Екінші септіктің зат есімнің және сын есімнің негізін қалай табуға болады?
5. Екінші септіктің N. және G.Sing., Pl жалғаулары қандай?

Жаттығулар:

1. N.et G. Sing.et Pl септеңіздер.
Ventriculus dexter - оң жақ қарынша
Extractum fluidum - сұйық экстракт
2. Латын тілінен аударыңыздар:
Cancer ventriculi morbus periculosus est.
Musculi et nervi oculorum et nasi.
Morbi varii sunt.
In cavo nasi choanae sunt.
Nervus petrosus profundus.
Musculus pterygoideus externus. Fractura costarum et claviculae.
3. Латын тіліне аударыңыздар:
Көз, көк тамырдың бұрышы, тізе астылық қиғаш байлам, орталық сала, бейбітшілік атомы (бейбітшілік - rocatus, a, um), сүйекаралық сынатәрізді байлам, қосымша сынатәрізді ядро.
4. Нүктелер орнына сын сімді зат есіммен келтіре отырып жалғауларды жазыңыздар:

Tinctura amar..., digitus medi..., tuberculum carotic..., septum interosse..., remedium intern..., vitrum nigr... .

5. in, sub демеуліктері (предлог) бар мына сөйлемшелерді аударып, латын тіліне жаттап алыңыздар:

Қара шыны сауытта, ампулада, таблеткада, капсулада, қорапта, балауыз жағылған қағазда.

6. Көрсетілген сөз құрайтын элементтерден термин арқылы сөз жасаңыздар:

грек. қосымшасы «нормадан үлкен»+ «тәтті» +Т Э.
(терминоэлемент) «қан»-қандағы қанттың көп болып кетуі

гр. «бұлшық ет» + тэ-бұлшықеттің ауруы

гр. «без» + тэ «суреті»-бездің суреті

гр. «жасырын»+ тэ «суреті»-жасырын жазу

Организмдегі жасырын процестерді көрсететін сурет

гр. «табиғат»+ тэ «оқу»-тіршілік туралы ілім

гр. «түн»+ тэ «қорқу»-қараңғылықтан қорқу

гр. «жұтқыншақ»+ тэ «қан кету»-жұтқыншақтан қан кету.

7. Клиникалық терминдердің құрамын анықтай отырып, аударыңыздар:

hypoglykaemia, myelopathia, aërophobia, phleborrhagia, histomalacia, adenographia, cystalgia, phlebotomia, dystonia, hypertonia, pharmacologia.

8. Латын тіліне аударыңыздар: Қан қысымының азаюы, тін туралы ілім, қан кету, тілдің ауруы, тіннің шіруі (ыдырауы)

9. Латын тілінен рецепті аударыңыздар:

1. Rp.: Dragee Conrahelmini Numero 50

Da.Signa. Нұсқау бойынша белгінеді.

2. Rp.: Tabulettas Nitroglycerini 0,0005

Da.Signa. 1 таблеткадан ішу керек

Зат есім және сан есімнің 1,2 септігінің жұрнақтарын жаттап алыңыздар:

-ia - кимыл, әрекет, күй, ілімді атайды

dyskynesia - дискинезия (өз бетімен істелінетін қозғалыстың бұзылуы); (dys - бұзылу, kynesia - қозғалыс)

psychiatria - психиатрия psyche - жан, iatr - дәрігер

-os - толықтық, шектен шыққандық, молшылдық:

cribrosus, a, um - керегегөз

oleosus, a, um - майлы, майдан

aquosus, a, um - сулы

-ur - болған әрекеттің нәтижесі:

fractura - сыну

mixtura - қосынды

-ol, ul - кішілік белгісі:

lingula (lingua, ae, f) - кішкене тіл

alveola (alveus, a, um) - ұя, кішкене науа, өзекше

in, -ol - дәрілер аты:

Coffeinum - кофеин

Biomycinum - биомицин

Aërosolum - аэрозоль

-ism - улану, ауырған жағдай:

iodismus - иодтан улану

somnambulismus - ұйықтаған күйде жүру

-ic, -in, -at - 1-2 септіктің тәуелділікті, ағзаға, ағзаның бөлшектеріне жататынын білдіреді:

palatinus, a, um (palatinus, i n) - таңдай

zygomaticus, a, um (zygoma,atis n) - бетсүйек

spinatus, a um (spina,ae f) - қылқанды

-ide - тәріздес, ұқсастық, сол сияқты

styloideus, a, um - бізтәрізді

xiphoideus, a, um – семсертәрізді

NB! Дәрілердің латынша аттары ium және um ға бітеді.(химиялық элементтер), олар аралық текке (средний род) жатады. Орыс тілінде ол жалғаулар жойылып кетеді.

Xoriformium, Analginum, Kalium, Zincum, Cuprum, Plumbum.

Жаттығулар:

Келесі кестедені қолданып, дәрі аттарының жалғауларын жазыңыздар:

Орысша жалғауы	Латынша жалғауы
- форм	ium
- ий	ium
- басқа жалғаулар	um

Морфин - Morphin... рецептте - Morphin...

Сынап - Hydrargyr... рецептте - Hydrargyr...

Амоний - Ammon... рецептте - Ammon...

Ихтол	- Ichthyl...	рецептте	- Ichthyl...
Кальций	- Calc...	рецептте	- Calc...
Иодоформ	- Iodoform....	рецептте	- Iodoform...

Жатпан алыңыздар!

а) синонимдер

дәрігер - medicus-iater

medicus bonus - жақсы дәрігер

paediater - балалар дәрігері

түтік - tuba-salping

tuba uterina - жатыр түтігі

salpingitis - жатыр түтігінің қабынуы

өмір тіршілік - vita-bios

anamnesis vitae - сырқат жайын еске алу

biologia - өмір туралы ілім

жалғама, байлам - ligamentum-desma

ligamentum flavum - сары байлам

syndesmologia - сүйек қосылыстарын зерттейтін

ҒЫЛЫМ

б) ТЭ.: алып тастау, кесіп алу - ectomia

spondylectomia - омыртқаны кесіп алу

ауырғанды сезу - algesia

hyperalgesia - ауру сезімталдығының артуы

в) грек қосымшасы

терістеу, жоқ болу - a, an

analgesia - ауру сезімталдығының жоқ болуы

Органикалық емес қоспалардың фармацевтикалық терминологиядағы жұрнақтары:

А. Қышқылдар

Қышқылдардың аты зат есіммен қиысылған сын есімнен тұрады.
acidum, i n -

Қышқыл:

acidum nicotinicum - никотин қышқылы

acidum boricum - бор қышқылы

Б. Оттегісіз қышқылдардың аты hydro қосымшасы және icum жұрнағынан тұрады:

acidum hydrochloricum - хлорлы сутек

acidum hydrosulfuricum - күкіртті сутегі

Оксидтер:

Олардың аттары бірінші арасындағы ілік септігіндегі элемент аты катион, екінші арасындағы атау септігіндегі тотық атынан анион атайтын екі зат есімнен тұрады.

NB! oxidum, i n - тотық; peroxydum, i n - асқын тотық

Zinci oxidum - мырыш асқын тотығы

Hydrogenii peroxydum - сутегі асқын тотығы

NB! Анионның idum жұрнағы оттегісіз қосылымдарды білдіреді:

Ammonii chloridum - аммоний хлориді

Kalii bromidum - калий бромиді

Жаттығулар:

1. Латыншаға аударып, G\S ке қойыңыздар: натрий бромиді, калий иодиды, бор қышқылы, аскорбин қышқылы, араластырылған

сұйылтылған тұз қышқылы, ландыш тұнбасы, кастор шайы, күнбағыс майы, сұйық калакай экстракты, тазаланған терпентин шайы.

2. Рецепттерді аударыңыздар:

Ал: Кальций хлоридінің 10,0

Тазартылған судың 200 мл

Ар.: б. бел. 1 ас қасықтан күніне 3-4 рет

1) Ал.: Таза йод 0,05

Калия йодиды 0,1

Тазартылған судың 50 мл

Ар.б. бел. 5-10 тамшыдан күніне 2-3 рет

2) Ал.: Апоморфина гидрохлорида 0,05

Араласқан хлорсутегінің 0,5 мл

Тазартылған судың 200 мл

Ар.: б. бел. 1 ас қасықтан күніне 2-3 рет

3. Латын тіліне аударыңыз:

Дәріні таблетка түрінде беріңіз (ампулада, капсулада);

Валерьян тұнбасын;

Өкпенің қабынуы – ауыр ауру;

Мұрын сынығы (кабырғалардың, бұғананың).

4. Анатомиялық терминдерді латын тіліне:

Токпан жіліктің басы, алдыңғы және артқы төс – бұғана байламы, тізе буыны, негізгі сүйек, үлкен шүйде тесігі, мандай сүйек, үлкен, кіші канаттар, канаттәрізді өсінді, торлы табакша, бассүйек негізі, қабыршақты жік, бассүйек күмбезі

5. Терминдерді аудару:

а) латын тіліне: тілдің ауырсынуы, сумен емдеу, жатырдың операция көмегімен алынуы, жаракаттардың емі, төмендеген ауыртпалық сезімталдығы;

б) латын тілінен: laryngoscopia, hysterrrhagia, psychiatria, physiotherapia, myologia.

6. Рецепттерді аударыңыз:

1) Ал.: Аммония хлориді 5,0

Тазартылған мия шырыны 5 мл.

Тазартылған судың 200 мл-ге дейін

Ар.:б.бел. 2 сағат сайын 1 ас қасықтан

2) Ал.: Тетрациклин көздік жақпа майы

Б. бел. Көздік жақпа майы. Қабақтың төменгі бөлігіне күніне 3-5 рет

3) Ал.: Күкірт сынабының жақпа майы 3,0

30 балауыздалған қағазда (вощенный) берілсін

NB! «Осындай мөлшерде,осындай санда берілсін...» «Dentur tales doses numero...» (dentur – берілсін, tales –осындай, doses – доза (мөлшер), numero - сан)

4. Ал.: Қриссталды хлор тетрациклин гидрохлориді 100000 Б.

Осындай мөлшерде, осындай санда берілсін 10.

Б. Күніне 1 таблеткадан 4-6 рет

5. Ал.: - Чилибуха тұндырмасы (ұрығы мен тамыры улы, мәңгі көгеріп тұратын тропиктік аласа ағаш) 5 мл

- Инжугүл тұндырмасы 15 мл

- Ар.Қараңғы шыны ыдыста беріңіз

- Б. Күніне 15 тамшыдан 2-3 рет.

NB! Аудару «Қараңғы шыны ыдыста – in vitro nigro» (Abl. 2-ші септік.)

7. Синонимдерді жаттау:

1) басқа – alter, a, um – heter -, all –

«alter ego» – «басқа (екінші)» (менің сыңарым, мой двойник)

heterogenes – тегі бойынша басқа, бөтен

туылған – natus - gen

vitium cordis nativum – жүректің туа пайда болған ақауы

анабез (яйцо) – ovum, i n - oon

у – venenum, i n - toxon

дәрі-дәрмек – medicamentum, in - pharmakon

ішек – intestinum, i n - enteron

2) ТЭ.: гонный – agoga

cholagoga – желчегонный, өттік

lymphagoga – лимфогонный, лимфалық

NB! Таблетканы жазғанда Recipe сөзінен кейін дәрінің атындағы «Таблетка» Асс. Pl. тұрады (тура толықтауыш)

Ал: Амидопириннің таблеткасы 0,5 саны 10

Recipe: Tabulettas Amidopyrini 0,5 Numero 10

Күрделі құрамды таблетканы жазғанда («Цитрамон», «Аэрон»...)

зат есім бірінші орында Асс. Pl. те, ал дәрінің аты тырнақшада

N.S. те беріледі.

Ал: «Аэрон» таблеткалары саны 10

Recipe: Tabulettas «Aëronum» Numero 10

Балауыз (суппозиторий) дәрілерді жазғанда «суппозиторий»

тура толықтауыш болып Асс. Pl. аралық текте (жалғауы -а) тұрады.

Ал: Балауыз дәрі «Анестезол» саны 10

Recipe: Suppositoria «Anaesthesolum» Numero 10

Рецепттерді аударыңыздар:

1. Ал: Стрептоцид таблеткаларын 0,3саны 10

Б.Бел.

2. Ал: Бор қышқылы 5,0

Глицирин 50,0

А. Б.Бел.

3. Ал: Ихтиола 1,0

Глицерин 3,0

Тазартылған су 10мл

А.Б.Бел.

4. Ал: Ақ балшық 50,0

А.Б.Бел.

Нақыл сөздер:

Otium post negotium-Жұмыстан кейінгі демалыс;

Ab ovo-Жаратылыстан жұмыртқадан (римдіктердің көп тамақтар арасынан тамақ жегізу жұмыртқадан басталып алмамен біткен басынан соңына дейін).

Фармацевтикалық терминологиядағы есімшенің өткен шағы Органикалық емес қоспалардың фармацевтикалық терминологиядағы жұрнақтары:

1. Рецептурада өте жиі кездесетін есімшенің өткен шақтағы түрін жаттап алыңыздар:

destillatus, a, um - араластырылған

pulveratus, a, um - ұнтақталған

rectificatus, a, um - тұндырылған

filtratus, a, um - сүзілген

dilutus, a, um - қосылған

solutus, a, um - езілген

compositus, a, um - күрделі

sterilisatus, a, um - стерильденген

ceratus, a, um - балауыздалған

reductus, a, um - бұрынғы қалпына келтірілген

obductus, a, um - қапталған, дабылған

Олар 1-2 септікпен (us-m, a-f, um-n) септеліп зат есіммен қиысады.

Жаттығулар:

1. Латын тіліне аударыңыздар:

Ұнтақталған, тазартылған спирт, езілген камфора, араластырылған қышқыл, бұрынғы қалпына келтірілген темір, балауыздалған қағаз.

2. Латын тілінен аударыңыздар: liquor (m) filtratus, pulvis (m) compositus, unguentum compositum, in charta cerata, tabuletta obducta, sulfur (n) praecipitatum

NB! Демеуліктер:

cum (Abl) - мен, бен, пен (с):

cum extracto - экстрактпен

cum Papaverino - папаверинмен

e,ex (Abl) - тан, тен, дан, ден (из)

e (ex) foliis - жапырақтан

e (ex) digito - саусақтан

a,ab(Abl) - тан, тен, дан, ден (от)

a (ab) capite - бастан

a (ab) pneumonia - пневмонияда

inter (Acc) - арасында

inter costas - қабырға арасында

inter musculos - бұлшықеттер арасында

Медициналық терминдердің түзілуі мен 1-2-ші септеу

бойынша өзіндік бақылау сұрақтары:

1. Зат есімнің бірінші және екінші септігінің сөздікке жазылу формасы.
2. Сын есімнің 1-2 септігінің сөздікке жазылу формасы.
3. Латын зат есімінің септелуін және оның негізін анықтау.
4. Латын зат есімінің тегін анықтау және оны орыс тіліндегі зат есімнің тегімен салыстыру.
5. Қиысулы анықтауыш, оның қиысуы.
6. Қиысусыз анықтауыш.
7. Латын сын есімінің екінші тобы. Анатомия терминологиясында көп кездесетін екі жалғауы бар сын есімнің екінші тобына мысал келтіріңіздер.
8. Анатомиялық терминінің жасалу жолдары. Көп сөзді терминдегі анықтауыш орны.
9. Анатомия терминдерінің аударылуы.
10. Фармацевтикалық терминдерінің жасалуы.

11. Химиялық қосылымдардың, дәрі аттарының соңғы әріптері және олардың ілік септіктердің жалғаулары.

12. Медициналық терминологияның негізі. Клиникалық терминдерінің жасалу әдістері.

13. Күрделі сөздердің байланысуы

14. Қышқылдар мен аниондардың жұрнақтары (суффикс)

Жаттығулар

1. Зат есімдердің сөздікке жазылу түрлерін анықтаңыздар:

costa, ...	musculus, ...
vertebra, ...	nervus, ...
Valeriana, ...	oculus, ...
tabuletta, ...	ligamentum, ...
angina, ...	infusum, ...
capsula, ...	decoctum, ...
aqua, ...	cancer, ...
incisura, ...	septum, ...

2. Сын есімнің 1-2 септігінің (екінші тобының) тектік жалғауларын жазыңыздар:

long ..., ..., ...	medi ..., ..., ...
lat ..., ..., ...	intern ..., ..., ...
dext ..., ..., ...	flav ..., ..., ...

3. Зат есімдердің негізін және септігін анықтаңыздар:

arteria, ae f	corpus, oris m
oculus, i m	caput, it is n
folium, ii n	articulatio, onis f
dens, ntis m	processus us m

pars, tis f genu, us n

tumor, oris m facies, ei f

4. Латын зат есімдерінің тегін анықтаңыздар:

sulcus, i ... - сызық

ligamentum, i ... - жалғама, байлам

aqua, ae ... - су

oculus, i ... - көз

5. Жақшадағы анықтауыштарды зат есіммен келтіре отырып, аударыңыздар:

омыртқа (кеуде, мойын, құйымшақ)

бұлшықет (терең, орталық)

көз (оң, сол жақ)

томпақ бұдыр (күретамыр бұдыры)

саусақ (орта)

6. Латыншаға аударыңыздар:

Омыртқаның денесі, жоғарғы жақсүйек денесі, жауырын ойығы, жауырын қыры, төменгі жақсүйек бұрышы, мұрын кеуілжірі, иық буыны.

7. Сын есімнің 2-ші тобының 2 жалғауы барларының сөздікке жазылу формасын аяқтаңыздар:

A) dorsālis, ... vertebrālis, ...

frontālis, ... claviculāris, ...

caudālis, ...

Б) 3-ші септік бойынша септелетін, Nom. i or (m, f), ius (n)-ке бітетін 6 сын есімді атаңыздар.

8. Латыншаға аударыңыздар:

Жауырын ойығының төменгі беті, кеуде омыртка, таңдай сүйегі, бет жігі, канат тәрізді алдыңғы бұлшықет, көлбеу табакша.

9. Терминдерді латыннан аударыңыздар:

tuberculum majus, minus; os temporale; fovea articularis anterior, crista tuberculi minoris, sulcus caroticus, arteria vertebrālis, crista sacrālis intermedia.

10. Латыннан фармацевтік терминдерді аударыңыздар:

ашы тұнба, Валерьяна тұнбасы, Мырыш майы, ұнтақталған камфора, тазартылған су, майсана майы, тетрациклиннің көзге жағатын майы, долананың сұйық сығындысы, тазартылған терпендин майы (скипидар).

11. Дәрілер мен химиялық қосылымдар атын аяқтап жазыңыздар:

Amidopyrin ... Vaselin ...

Pyraminal ... Acid ...

Tetracyclin ... Iod ...

Corvalol ...

Оларға G, S қандай жалғау жалғанады?

12. А) Сөз құрайтын элементтерді бөле отырып, терминдерді аударыңыздар:

- spondylectomia, analgesia, biographia, histologia, pharyngorrhagia, ptyalorrhoea, hyperglykaemia, laryngoscopia, syndesmologia, iodismus, hypertonia, phytotherapia, psychiatria, erythrocytus, topograhia, asthenia, oxygenotherapia, colporrhagia, aërophobia, styloideus, dorsalis, spinalis, nicotinismus.

Б) Келесі бөлшектерден термин құраңыздар:

Қосымша «бұзылу» + тэ «ауырғынды сезгіштік» - ауырғанды сезгіштіктің бұзылуы.

«сынап» + жұрнақ «улану» - сынаптан улану.

гр. «вена» + тэ «қан ағу» - күре тамырдан қан кету.

гр. «мұрын» + гр. «жұтқыншақ» + жұрнақ «қабыну» - мұрын-жұтқыншақ қабынуы.

Қосымша «қосылу» + гр. «байлам» + тэ «ілім» - байламдардың қосылуы туралы ілім.

В) Терминнің мағынасын анықтаңыздар:

Гидротерапия, астения, неврастения, топография, фитотерапия, анемия, психиатрия, психиатр, биология, аэрофобия, атония.

13. Рецепттерді аударыңыздар

1) Ал.: Кастор майы 25,0

Бер.Б. 1 рет

2) Ал.: Шабдалы майы 10,0

Ментол 0,1

Ар. Бер.Б. ингаляция үшін

3) Ал.: Скипидар 10,0

Бер.Б. 1 стакан ыстық суға 10-15 тамшы (ингаляция үшін)

Ал.: Сұйық қалақай экстракты по 30 мл.

Ар. Бер. Б. Күніне 25-30 тамшыдан 3-4 рет

14. Аударыңыздар:

Ангинаға қарсы дәрі беріңіз; дәрісіз, дене қызуынсыз, капсулада, тұнбада, жауырын астына.

Синонимдерді жаттап алыңыздар:

орта – medius, a, um – mes (o)

digitus medius – ортан қол (терек)

mesoderma – терінің ортанғы қабаты

орын – locus – top (os, ia)

localisatio – орны

dystopia – дистопия (дұрыс орналаспау)

қынап – vagina – colpos, colp

nervus vaginalis – қынап нерві

colporrhagia – қынаптан қан кету

тік ішек – rectum – proctos, proct

per rectum – тік ішек арқылы

proctitis – тік ішектің қабынуы

ТӘ:

тесілу, жыланкөз, жасанды тесік – stomia

gastrostomia – асқазанда жасанды тесік қою

күш – sthenia,

asthenia – әлсіздік

емдеу – therapia = iatria

physiotherapia – физиотерапия (физикалық жолдармен
емдеу)

paediatrics – балалар ауруын емдеу

қабыну жұрнағы – itis,

cystitis – қуықтың қабынуы.

ЕТІСТІК

Грамматикалық категориялары және сөздік формасы.
Қалау райдың осы шақтағы ырықты және ырықсыз етісі.

Бұйрық рай

Етістіктің грамматикалық категориялары:

1. жекеше және көпше түрі (Sing.et Plur.)
2. жақ (1-ші, 2-ші, 3-ші)
3. шақ (6 шағы бар, бірақ тек осы шағы – Praesens түсіндіріледі)
4. райлар: *indicativus* – ашық рай,
conjunctivus – тұйық рай,
imperatives – бұйрық рай;
5. етістер: *activum* - ырықты
passivum - ырықсыз

Infinitivus - етістіктің белгісіз түрі

Инфинитивтің жалғаулары:

I - *āre*: *curāre* – емдеу, *dāre* – беру, жазып беру

II - *ēre*: *miscēre* - араластыру, *dolēre*- ауру

III - *ēre*: *solvēre* - еріту, *distinguēre* - ажырату

IV - *īre*: *audīre* - тыңдау, *nutrīre* - тамақтандыру

Осы шақты етістіктің негізі инфинитивтің (*praesens*) I, II, IV -ге

III -ге алынып тасталуынан анықталады.

септелу	<i>infinitivus</i>	Негіз	Негіздің жалғауы
I	<i>Curāre</i>	<i>cura</i>	а
II	<i>Miscēre</i>	<i>misce</i>	е
III	<i>Solvēre</i>	<i>solv</i>	дауыссыз(кейде u)
IV	<i>Audīre</i>	<i>audi</i>	і

Етістіктің сөздік түрлері.

Сөздіктерде латын етістіктері 4 негізгі формада беріледі:

1) I жақта, жекеше түрде, осы шақты, ашық райлы, ырықты етіс

2) I жақта, жекеше түрде, өткен шақта, ашық райлы, ырықты етіс

3) Супина түрінде (supinum - мақсатты мағынасы бар түр)

4) Белгісіз түрде.

Мысалы:

signo – мен белгілеймін, signavi – мен белгіледім,

signatum – белгілеу үшін, signāre – белгілеу.

(сөздікте – signo, signatum, signavi, signāre I)

NB! Инфинитив формасы жатталынады.

Етістіктің лексикалық минимумы

I жіктелу.: curāre – емдеу, signāre – белгілеу, dāre – беру, laborāre – жұмыс істеу, elaborāre – бөліп шығару, auscultāre – тыңдау, demonstrāre – көрсету, secāre – кесу II спр.: miscēre – араластыру, dolēre – ауру, docēre – үйрету (біреуді), habēre – бар, posēre – зиян келтіру.

II жіктелу.: miscere – араластыру, dolere – наукастану, docere – оқыту, habere – иемдену, posere – зиян келтіру.

III жіктелу.: solvĕre – еріту, diluĕre – араластыру, distinguĕre – ажырату, inficĕre – жұқтыру, terĕre – сүйкеу, praescribĕre – жазып беру, sumĕre – қабылдау.

IV жіктелу.: audīre – тыңдау, nutrīre – тамақтандыру, sentīre – сезіну, finīre – бітіру.

Ырықты етіс (activum)

3 жақ жекеше түр – негіз+ t жалғауы

3 жақ көпше түр – негіз+ nt жалғауы

I curāre – curat – емдейді (ол)

curant – емдейді (олар)

II misēre – miscet – араластырды

miscent – араластырды

III solvĕre solv-i-t – ерітеді

NB! Бағдарлама бойынша тек етістің ашық райлы осы шақты 3 жақтың жекеше және көпше түрін білу көзделген (Praesens indicativi activi et passivi).

solv-u-nt – ерітеді

IV audīre- audit – тыңдайды (3 жақ, жекеше түр)

audi-u-nt – тыңдайды (3 жақ, көпше түр)

Ырықсыз етіс (passivum)

3 жақ жекеше түр – негіз + tur жалғауы

3 жақ көпше түр – негіз + ntur жалғауы

I curāre - curatur – емделеді(ол)

curantur – емделеді (олар)

II misēre - miscetur – араластырады

miscentur – араластырады

III solvĕre - solv-i-tur – ерітеді

solv-u-ntur – ерітеді

IV audīre - auditur – тыңдайды

audi-u-ntur – тындайды

Асты сызылғандар дауыстылар «i», «u» III жіктелу. және «u» IV жіктелу.

Бұйрық рай

Бұйрық рай тек 2 жак жекеше және көпше түрде колданылады (орыс тіліндегідей). Бұйрық рай жекеше түрдің инфинитифтен алынып тасталынған ге жалғауының, көпше түрдегі -te, -ite (III жіктік) жұрнақтары жалғануы арқылы жасалынады.

инфинитив	жекеше түрі	көпше түрі
I curāre	cura- емде	curate - емдендер
II misēre	miscе- араластыр	miscete - араластырындар
III solvĕre	solve- еріт	solvite - ерітіндер
IV audīre	audi- тында	audite - тындаңдар

Демеуліктер:

e,ex (Abl.)- -тан; ex foliis – жапырақтардан

a,ab (Abl.)- - дан; ab ovo – жұмыртқадан

cum (Abl.)- - пен; cum extracto – экстрактпен

Өзіндік тексеріске сұрақтар:

1. Латын тілінде қанша септеу бар?
2. Етістіктің септеу анықтамасы.
3. Етістік негізінің анықтамасы.
4. 3 жактың жекеше және көпше түрдегі етістіктертің ашық райлы осы шақты жалғаулары.
5. Етістіктің бұйрық райының жасалынуы.

Жаттығулар:

1. Инфинитивтің жалғауы бойынша етістіктің спр.анықтаныз:
Sanāre – емдеу, implēre – толтыру, dolēre – ауру, auscultāre – тыңдау, adjuvāre – көмектесу, addēre – қосу, coquēre – пісіру, scribēre – жазу, formāre – форматтау, dormīre – ұйықтау, sentīre – сезіну.

2. Негізі бойынша етістіктердің спр. анықта және инфинитивтің жалғауларын жазыңыз:

da..., demonstra..., habe..., reconvalesc..., ter..., muni..., audi...

3. Латыншадан аударыңыз:

curat, curant, curatur,curantur; praescribit, praescribunt, praescribitur, praescribuntur; sumit, sumunt, sumitur, sumuntur; audit, audiunt, auditur, audiuntur.

4. Латын тіліне аударыңыз:

Залалсыздандырады (жекеше түрде), залалсыздандырылды (көпше түрде), ажыратады (жекеше түрде), ажыратылады (көпше түрде).

5. Аударыңыз:

a) Араластыр. Бер. Белгіле.

Тыңдап ал. Тыңда. Еріт.

Қабылда. Жазып бер.

b) Miscete. Date. Signate. Auscultate. Audite. Sumite. Solvite. Praescribite.

6. Сөйлемдерді латыннан аударыңыз:

Medicus aegrotum (Acc.S.) auscultat.

Vertebrae columnam (Acc.S.) vertebrarum formant.

Aeger anaemiam (Acc.S.) laborat.

Da medicamentum in tabulettis. Aeger medicamentum sumit.

Medicamentum medico (Abl.S.) praescribitur.

7. Латын сөйлемдеріндегі сөздердің орналасуын еске түсіріңіз және латын тіліне аударыңыз:

Дәрігер пневмонияны емдейді. Науқас дәрілерді крахмалды капсулаларда қабылдайды. Науқас клиникада емделеді.

8. Аударыңыз:

a) Латыннан: uragoga, polyadenitis, polyvitaminosus, heterogenesis, phylogenesis, polyclinica.

b) Латынға: өттік, түрлік даму, бездердің қабынуы.

9. Анатомиялық терминдерді аударыңыз:

a) musculus scalenus medius anterior, posterior; musculus levator labii superioris, musculus zygomaticus major et minor; musculus risorius, musculus depressor anguli oris, musculus levator anguli oris.

b) мойынның теріасты бұлшықеті, қосқарыншалы бұлшықет, жақ-тіласты бұлшықеті, бастың ұзын бұлшықеті, мойынның ұзын бұлшықеті, шайнау бұлшықеті, самай бұлшықеті.

10. Латын тіліне аударыңыз:

Магнезия. Линимент синтомицин. Қорапшаға бер. Валерьянның сұйық экстракты.

11. Рецепттерді латыннан аударыңыз:

1) Rp.: Pastae Lassari 25.0

Da. Signa. Сыртқы.

2) Rp.: Suppositoria cum Papaverino hydrochloridi 0.02

Numero 10

Da. Signa. 1 майшамнан тік ішекке.

3) Rp.: Linimenti Naphalani liquidi 10 % 50,0

Da.Signa. Жарақаттанған немесе күйген аймаққа жағу.

Синонимдер:

мұрын - nasus – rhis, rhinos, rhin.

cavum nasi – мұрын қуысы

rhinoscopia – мұрын қуысын зерттеу.

саусақ - digitis – dactyl

digiti manus – қол саусақтары (алақан)

dactyloscopia – қол іздерін зерттеу.

нерв - nervus- neuron, neur

nervus facialis – беттік нерв

neuritis - нервтің қабынуы.

көз - oculus-ophthalmos, opthalm

oculus dexter - оң көз

ophthalmologia – көз аурулары ғылымы.

тік - rectus, a, um – orthos, orth

intestinum rectum – тік ішек

orthopaedia – туа біткен және жүре пайда болған

адам денесінің деформациясын зерттеумен және емдеумен айналысатын медицина саласы.

кіші - parvus, a, um – micros, micr, oligos, olig

dosis parva - кіші доза

oligaemia - қаназдық (қан жетіспеушілік)

қара - niger, a, um - melanos, melan

in vitro nigro - қара шыны

melanoma-пигменттік ісік (қара)

ТЭ:

көру - opsia

biopsia – тірі ағзадан кесіп алынған ұлпаны
микроскопиялық зерттеу.

қабілеттілік, махаббат - philia

spasmophilia – спазмаға икемді (қалтырау).

12. Рецепттерді аударыңыз:

1) Ал: Магнезии 20,0

Дистилденген су 180 мл

С.В.Об. қышқылмен уланғанда 1 ас қасық әр 10 мин.

сайын

2) Ал: кепкен Ревень Экстракты 1,0

Нөмір 6 дозасымен берілсін

3) Ал: Линимента Синтомицина 1% Новокаинмен 0,5% 50,0

Б.Б.. Жарақаттанған немесе күйген аймаққа жағу.

4) Ал: Суппозитории (майшам) 6 нөмірлі Синтомицинмен

Б.Б. Түнге 1 майшамнан тік ішекке.

Нақыл сөздер:

«Volens – nolens» - қаласаң да, қаламасаң да.

«Bene dignoscitur, bene curatur» - жақсы көрінеді – жақсы емделеді. (Жақсы диагноз – жақсы емдеу).

№1 бақылау жұмысы:

Бұл бақылау жұмысында өткен материалдардан сұрақтар беріледі.

1. Грамматика: Зат есімнің 1-2 септігінің N.G. S et Pl. жалғаулары негізін табу; сын есімнің 1 тобының зат есіммен қиысуы, демеуліктер арқылы меңгеру.

2. Анатомиялық терминология: сыртқы есту саңылауы, орталық нерв, төс тұтқасы.

3. Клиникалық терминология: қуықтың қабынуы, жаңа өскін; cholagoga, myelitis, hydrotherapia.

4. Фармацевтикалық лексика: амидопирин, ұнтақ апиын, балауызданған қағазда, таблеткада, желатинденген капсулада, корапта.

№1 бақылау жұмысының үлгісі:

1. Сөздікке жазылу формасымен зат есімдерді жазыңыздар: омыртқа, бұлшықет, борша ет, мойын, май.

2. Анықтауышты зат есімдермен қиыстыра отырып аударыңыздар: құйымшак омыртқасы, терең ойық, канаттәрізді бұлшықет, жауырын кыры, қатты таңдай, трапециятәрізді бұғана сызығы, төс тұтқасы, нағыз қабырға.

3. Терминдерді аударып N., G., S, et Pl-ке қойыңыздар: орта таңдай жігі, жак сүйек бұлшықеті, күре тамыр бұдыры.

4. Терминдерді аударыңыздар:

а) латыншадан: hydraemia, cystoscapia, hypertonia;

б) латыншаға: омыртқаның ауыруы, жұтқыншақтан қан ағу, бұлшықетті тілу;

в) терминдерді құраңыздар:

гр. «су» + тэ. «емдеу» - сумен емдеу

гр. «вена» +тэ. «тілу, кесу» - венаны кесу, тілу

5. Рецепттерді латын тіліне аударыңыздар:

1) Вз.: Микстуры противоастматической 200 мл.

В.Об.

2) Вз.: Натрия бромида 4,0

Настойки Валерьяны 10 мл

Кодеина 0,2

Барбитал-натрия 2,5

Воды дистиллированной 200 мл

С.В.Об.

Зат есімнің үшінші септігі: оның тек белгілері, негізі

3 септіктің ер текті (мужской род) зат есімдері. Үшінші септікке G.Sing – is ке біткен үш тектің зат есімдері жатады.

NB! Ерекшелігі: 3 септіктің көп зат есімдерінің N.S.-тегі негізі бірдей болмайды. Мысалы:

N.S. corpus, cortex, pars, trauma

G.S. corpōris, corticis, partis, traumatis.

Зат есімнің 3 септігінің N. Және G.S. түрін ұғып алу керек, өйткені, N.S.-тің жалғауы арқылы зат есімнің тегі анықталса, G.S. арқылы септігі және негізі анықталады (3 сабақты қараңыз). Негіз G.S. is жалғауын алып тастау арқылы анықталады. Сондықтан жоғарыдағы сөздердің негізі corpor, cortic, part, traumat. Негіздің дұрыс табылуы сөз құрағанда қажет.

NB! Ерекшелігі: 3 септіктің зат есімдері тең буынды және тең емес буынды болады. Тең емес буынды зат есімдердің буыны N.S.-тегіден артық болады.

N.S. corpus – 2 буынды

G.S. corporis – 3 буынды

Тең буынды зат есімдер N. пен G.S. – те бірдей буынды болады.

N.S. auris, rete – 2 буыннан

G.S. auris, retis – 2 буыннан

Сөздікке жазылу формасында тек ілік септіктің жалғауы ғана емес, негіздің бөлшегі беріледі:

corpus, ōris n – дене

auris, is f – құлак

cortex, ĩcis m – қыртыс

pars, tis f – бөлік

rete, is n – тор

Зат есімнің 3 септігінің септік жалғаулары

Септегенде жалғаулар негізге қосылады.

	Sing m, f, n	Pl m, f n
N.	әртүрлі	es a(ia)
G.	is	um (ium)
D.	i	ibus
Acc.	em N сияқты -n	es a(ia)
Abl.	e(i)	ibus

Жақша ішіндегі ерекшеліктері көрсетілген:

1) Abl. S – i

N., Acc. Pl. – ia

G. Pl. – ium

Бұл аралық жіктің e, al, ag бітетін зат есімдері және сын есімнің 3-ші септігі (2 түр) үшін.

2) G. Pl – ium

Бірнеше дауыссызға аяқталатын негізі үш тектің зат есімдері үшін.

Ер текті (мужской род) зат есімнің 3 септігі.

Лексикалық минимум мен тектік жалғаулары.

NB! G.N.S. – тің жалғауларын жаттап алыңыздар.

<i>N.S.</i>	<i>G.S.</i>	<i>Мысалдар</i>
-o	-ōnis -īnis	pulmo, <u>pulmōnis</u> - өкпе homo, <u>hominis</u> - адам
-or	-ōris	tumor, <u>tumōris</u> - ісік, liquor - сұйық, calor - жылылық, color - түс, sudor - тер, flexor – бүккіш бұлшық ет, levator – көтергіш бұлшықет, auctor - автор, rubor – қызарып кету, dolor - ауру.
-os	-ōris	flos, <u>flōris</u> – гүл
-er	-eris -ris	trochanter, <u>trochanteris</u> – ұршық (жіліктің басы), vomer-өре сүйек, aether - эфир, aēr – ауа venter, <u>ventris</u> – құрсақ, іш, ureter – несеп жолы
-es	-ēdis -ētis	pes, <u>pedis</u> – аяқ, табан paries, <u>parietis</u> – жақ, қабырға, herpes – ұшық
-ex	-īcis	cortex, corticis – қабық, қыртыс, қабат, apex – басы, жоғарғы ұшы, index – сұқ саусақ, сілтеуіш, pollex – бас бармақ, vertex - төбе

Сөздікке жазылу түрі:

pulmo, ōnis m

арех, īcis m

Тек туралы ережеге жатпайтындар:

os, oris n – ауыз tuber, ěris n – томпак, бұдыр

os, ossis n – сүйек piper, ěris n – бұрыш

cor, cordis n – жүрек

gaster, ris f – асқазан

mater, ris f – ана, ми қабығы;

NB! Анатомияда: dura mater, pia mater – қатты, жұмсақ ми қабығы

Сын есімдердің 3-ші септіктегі ер текті (мужской род) зат есімдерімен қиысуына мысалдар:

1) pulmo dexter, sinister – оң, сол жақ өкпе (pulmo – m 3 септеу:

dexter, sinister – m 2 септеу)

2) paries laterālis – латералдық қабырға
(paries – 3 сеп. m; laterālis – m 3 сеп.)

NB! Сын есімнің септігі әртүрлі болғанымен, зат есіммен бір текте, септікте, жекеше және көпше түрде тұрады (қиысады).

Септелуі:

N.S. pulmo dexter paries lateralis

G.S. pulmōnis dextri pariētis lateralis

NB! Major, minor, posterior, inferior, superior сын есімдері аналық (женский род) және аталық текті (мужской род) зат есімдерінің 3 септігі бойынша септеледі.

N.Pl. pulmō <u>nes</u> dextri	pariētes laterals
G.Pl. pulmō <u>num</u> dextrorum	pariētum lateralium
N.S. major, minor	
G.S. majō <u>ris</u> , minor <u>is</u>	
N.Pl. majō <u>res</u> , minor <u>es</u>	
G.Pl. majō <u>rum</u> , minor <u>um</u>	

Демеуліктер:

de (Abl) – туралы

de pulmonibus – өкпе туралы

per (Acc) - арқылы

per rectum – тік ішек арқылы

per os – ауыз арқылы

Өзіңізді тексеріңіз:

1. 3-ші септікке тән қасиеттер
2. 3-ші септіктің зат есімдерінің тегі.
3. 3-ші септіктің зат есімдерінің негізін ажырату (табу).
4. Тең буынды және тең емес буынды зат есімдер.
5. Аталық текті (мужской род) зат есімдердің 3-ші септігінің

тектік жалғаулары.

6. Тек туралы ережеге жатпайтын сөздер.
7. Сын есімнің major, minor сияқтыларының септелуі.

Жаттығулар:

1. 3-ші септіктің зат есімдерінің негізін табыңыздар: os, ossis, n; os, oris n; articulatio, ōnis f; orpus, eris n; paries, ōtis m; homo, ĩnis m; dens, ntis m; sulfur, ūris n.

2. Аталық текті (мужской род) зат есімдерді G.S.- ке қойыңыздар: pulmo - өкпе, tumor - ісік, liquor - сұйық, calor - қызу, color - түс, carbo - көшір, pes - табан, paries - қабырға, flos - гүл, mos – мінез, әдет-ғұрып, garax - жоғарғы жақсүйек, үш басы, vertex - төбе, sapo - сабын, venter – іш, құрсақ, vomer – желбезек.

3. Терминдерді латыннан аударыңыздар: os pedis, cor adiposum, os zygomaticum, dura mater, pia mater, trochanter major, trochanter minor, pulmo dexter, tumor malignus, os temporale, musculus abductor pollicis longus, musculus levator anguli oris, arcus pedis longitudinalis, tuber ischiadicum.

4. Латыншаға аударыңыздар: ұзын сүйек, мұрын сүйегі, еңбек (родничок) сүйегі, өкше сүйегі, оң жақ өкпе, оң жақ өкпенің ұшы (басы), тілдің ұшы.

5. Зат есімдерді аударып, сын есімдерді олармен қиыстырыңыздар:

Сұйық (anisatus, a, um), гүл (ruber, a, um), томпақ (parietalis, e), қабырға (posterior, laterālis), ұршық (minor, minus), сабын (medicinālis, e; virīdis, e).

6. Келесі терминдерді аударып, G.S. et N., G.Pl.-ке қойыңыздар: сол жақ өкпе, сол жақ өкпенің басы, жоғарғы бөлік, кіші ұршық.

7. Латыннан аударыңыздар:

Da liquorem Ammonii anisatum

Chirurgus fracturam pedis curat.

8. Латыннан рецепттерді, рецептік сөйлемшелерді аударыңыздар:

- Infusum florum Chamomillae. Aether anaesthesisus.

Decoctum corticis Frangulae.

- Carbo activatus.

a) acidophilia, dysopsia, cystectomy, erythrocytus, oligaemia,
ophthalmorrhagia, myotomia;

б) латыншаға: саусақты алып тастау, кызыл түстен корку,
еріннің кабынуы, аскорытудың бұзылуы

10. Рецепттерді латыншаға аударыңыздар (рецептер дәптеріне!):

1) Вз.: Настоя цветов Ромашки 2,0 – 100 мл

В.Об. по 1 чайной ложке 2-3 раза в день (ребенку 1 года)

2) Вз.: Хинина гидрохлорида 0,1

Бромкамфоры 0,25

Смешай чтобы образовался порошок

Пусть будут выданы такие дозы числом 6 в вошеной
бумаге

Об. По 1 порошку 2 раза в день

3) Вз.: Порошка Солодки сложного 50,0

В.Об. по 1 чайной ложке 2 раза в день (перед приемом
размешать в воде)

4) Вз.: Угля активированного 0,5

Пусть будут выданы такие дозы числом 20 в таблетках

В.Об. по 1-2 таблетке 3-4 раза в день

5) Вз.: Кислоты мышьяковистой 0,1

Перца черного 3,0

Экстракта и порошка корня Солодки

Сколько нужно, чтобы образовались пелюли числом 100

В.Об. по 1 пилюле 2 раза в день

9. Синонимдерді жаттап алыңыздар.

қызу, ыстық – calor, ōris m – therma, therm.

calor febrilis – қызба, қалтырау.

thermotherapia – жылыту, қыздыру арқылы емдеу

түс – color, ōris m – chroma, chrom, chomat.

color index – түрлі түсті индекс, көрсеткіш.

chromatodysopsia - түс танымау.

жүрек – cor, cordis n – cardia, cardi

cor adiposum – май басқан жүрек

cardialgia – жүрек ауруы

адам – homo, ĩnis n – anthropos, anthrop

Homo sapiens – парасатты адам

anthropologia – адамның жаратылысы, тарихы жайлы

ғылым, оның биологиялық жақтарын зерттейтін

ҒЫЛЫМ

ми қабығы – mater, is f meninx, mening

dura mater – pachymeninx –мидың қатты қабығы

pia mater – leptomeninx – мидың жұмсақ қабығы

meningitis – ми қабығының қабынуы

ауыз – os, ōris n – stoma, stomat

cavum oris – ауыз қуысы

stomatologia – стоматология (ауыз қуысы туралы ілім)

сүйек – os, ossis n – osteon, oste

os frontale – маңдай сүйек

osteologia – остеология (сүйек туралы ілім)

- тер – sudor, oris m – hidros, hid
 sudatio – терлеу
 exsudatio – сары судың жиналуы
 hidroadenitis – тер бездерінің қабынуы.
- ісік – tumor, oris m – oncos, onc
 tumor benignus – қатерсіз ісік
 oncologia – онкология (ісікті зерттеу туралы ғылым)
- асқазан – ventriculus, i m – gaster, gastr
 fundus ventriculi – асқазан түбі
 gastritis – асқазанның қабынуы
- іш, құрсақ – venter, tris m; abdomen, inis n – lapara, lapar
 musculus biventer – қос айылды бұлшықет
 laparorrhagia – іште қан ағу

ТӘ:

жазу, сызық – gramma.

cardiogramma – жүрек соғуы сызықпен қағазға түсіру.

кернеп кету – ectasia.

bronchoectasia – бронхты кеңейту

бекіту, жапсыру – rexia.

cystopexia – қуықты бекіту.

сөз, сөйлеу – lalia.

dyslalia – дислаляция (кекештік, дұрыс сөйлей алмай)

иіс, иіс сезу – osmia.

hyperosmia – қалыпты жағдайдан тыс иіс сезу.

Нақылдар:

Homo sum, et nihil humani a me alienum puto – Мен адаммын, адамға тәнмін, барлығы маған жат емес.

Homo ornat locum, non locus hominem – Орын адамды емес, адам орынды көркейтеді.

Үшінші септіктің аналық текті зат есімдері. Тектік жалғаулары мен лексикалық минимумы

<i>N.S</i>	<i>G.S</i>	<i>Мысалдар.</i>
- is	- ātis	extremitas, <u>extremitatis</u> – соңы, ақырғы
- es	- is	tuberositas – бұдырмалық auris, <u>auris</u> - құлақ, cutis - тері, pelvis - жамбас, түбекше (бүйректің)
- us	- ūdis - ūtis	tabes, <u>tabis</u> - арықтау, жүдеу, pubes - қасаға incus, <u>incūdis</u> - төс salus, <u>salūtis</u> – денсаулық, juvenus - жастық шақ, senectus - кәрілік
- s	- tis	pars, partis - бөлшік, frons мандай, mens -ақыл, парасат
- do	- inis	longitudo, <u>longitudinis</u> - ұзындық, latitudo - ені, magnitudo - көлем, үлкендік, crassitudo - қалыңдық
- go	- inis	cartilago, <u>cartilaginis</u> - шеміршек, mucilago - жалқық
- io	- onis	articulatio, <u>articulationis</u> - буын, solutio - ерітінді, impressio - жаншылу басып енгізілген, inflammatio - қабыну, transfusio - құю, sekretio-секреция, (бездердің секреция бөлуі), regio - облыс, аймақ.
- ix	- ilis	radix, <u>radicis</u> - түк, тамыр, cervix - мойын, fornix - күмбез, pīx - кара май.
- ox	- ocis	vox, <u>voċis</u> - дауыс.
- ux	- ūcis	nux, <u>nucis</u> - жаңғақ.

Сөздікке жазылу формасы:

articulatio,onis f longitudo,inis f

pars,tis f radix,icis f

Тек туралы ережеге жатпайтындар:

tendo, inis m – сіңір (tendo calcaneus)

canālis,is, m –канал, өзек (canalis nutricius)

margo,inis m - ұшы (margo interossaeus)

axis,is m – біліктік, екінші мойын омыртқа

sanguis,inis m – қан (sanguis ruber)

dens,ntis m - тіс (dens incisivus)

pulvis,eris m – ұнтақ (pulvis compositus)

vas,vasis n – түтік (vas lymphaticum)

NB! Грек тілінен шыққан зат есімдер: thorax, acis – кеуде қуысы, cossux. ugis - құйымшақ көмей, pharyngis – жұтқыншақ сын есіммен қолданбайтын болғандықтан тегін көрсетпей-ақ есте қалады.

Сын есімдердің үш септіктен аналық текті сын есімдермен қиылысуына мысалдар

Екі сүйектің буындасуы – articulatio - (f, 3 сеп), composita (f, 1 сеп), сулы ерітінді solutio (f, 3 сеп), aquosa (f (сеп)), жая буыны, articulatio (f, 3 сеп), sacrālis (f.3).

Септелуі:

N.S.articulatio composita N.PL. articulationes compositae.

G.S. articulationis compositae G.PL. articulatinum copositarum

N.S. articulatio sacralis N.PL. articulationes sacrales

G.S. articulationis sacralis .G.Pl articulationum sacralium.

NB! 3-ші септіктің әйел текті (женский род) зат есімдерінің жалғаулары аталық текті зат есімдердің зат есімдерімен жалғауларымен бірдей.

pro-ABL демеулігі:

pro injectione – инъекция үшін

pro injectionibus – инъекциялар үшін

pro infantibus – балалар үшін

Оттекті тұздардың анионының жұрнақтары (рецептура дәптеріне).

Оттекті тұздардың анионы зат есімнің атау септігінде тұрады да екінші орынға, ал катионы зат есімнің ілік септігіне қойылып, бірінші орында тұрады.

Natrii nitras (натрийдің нитраты)

Barii sulfis (барийдің сульфиты)

Онионның жұрнақтары:

Орысша

лат

Y.S,

Ат

as

atis - sulfas, sulfatis

оттектің көбін

-nitras, nitratis

білдіреді.

Ит

is

itis -сульфит -sulfis, sulfitis

оттектің азын

натрит -nitris, nitritis

білдіреді.

NB! Natrii nitras – натрий нитраты рецептері.

Natrii nitrātis – (нитрата натрия).

Natrii nitris – натрий нитритті рецептері.

Natrii nitritis – (нитрата натрия) натрийдің нитриті болып жазылуы.

Өзіңізді тексеріңіз.

1. Зат есімнің 3-ші септігінің тектік жалғаулары. Мысалдар.
2. Сын есімнің 3-ші септіктегі зат есімдері мен қиысуы.
3. Зат есімнің 3-ші септігінің септік жалғаулары.
4. Аналық текті зат есімдер туралы ережеге жатпайтындар.
5. Pro демеулігі, аудармасы, қолданылуы.
6. Оттекті тұздардың анионының жұрнақтары септелуі.

Жаттығулар:

1. Сөздікке жазылу түрін сақтап, латынша жазындар: саусақпен соғып көру, түбір, түтік, тіс, ұзындық, бөлік (бөлшек), құлақ, шырыш.

2. Латыннан аударыңыздар:

radix longa, articulatio sacroiliaca dextra, musculus abductor longus, transfusio sanguinis, margo laterālis, pulvis subtilis, vas sanguineum, vas capillare, radix linguae, margo superior partis petrosae, impressio digitata, extremitas anterior seu inferior cavum dentis, tuberositas ossis cuboidei.

3. Аударып, N,G,S et Pl-те септеңіздер:

қалқаншатәрізді шеміршек,

негізгі бөлік,

айдаршықты буын.

4 “Толықтық, қанықтық молшылықты”, білдіретін жұрнақтарды қоса отырып, келесі зат есімдерден сын есімдер жасаңыздар:

aqua, at f; spiritus, us m; oleum, in

Пайда болған сын есімдерді “solutio, onis f” зат есімімен ілік септікке қойыңыздар:

Үлгісі: aqua,ae f –aquosus,a um;

solutio aquosa ,solutionis aquosae

5. Терминдерді латыншадан аударыңыздар.

meningītis, dyslalia, hyperosmia, stomatomycosis, hidradenītis, photophobia, cardiogramma, myocardītis, osteodystrophia, dyschromatopsia, cystopexia, anthropologia.

6. Келесі жиынтықтардан термин жасаңыздар:

1) гр “іш” +тэ “тілу” іш қуысын (құрсақты) операция түрінде жару (тілу)

2) қосымша “бұзылу” +тэ “иіс сезу ” иіс сезудің нашарлауы.

3) гр “асқазан” +тэ “тесік”- асқазанда жасанды тесік жасау (қоректендіру үшін).

Терминдердің мағынасын анықтаңыздар:

7. фотография, бронхоэктазия, гастрит, минингит, кардиология.

8. Рецепттерді (рецептура дәптеріне) латын тіліне аударындар.

1) Вз.: Серебра нитрата 0,12

Воды дистиллированный 200 мл

С.В.

2) Вз: Бария сульфата для рентгена 50,0

В.Об.

3) Вз: Натрия нитрита 0,5

Воды дистиллированной 100 мл

С.В.Об.

4) Вз.: Раствора Эфедрина гидрохлорида 5 % 1,0 для инъекций

Пусть будут выданы такие дозы числом 6 в ампулах

5) Вз.: Раствора камфоры масляного 20% 2,0 для инъекций

Об. По 2 мл под кожу

6) Вз.: Дегтя (смолы жидкой)

Ксероформа по 3,0

Масла касторового 100,0

С.В.Об Бальзамическая мазь (по Вишневскому)

7) Вз.: Раствора иода спиртового 5% 2,0

В.Об

8) Вз.: Хлоралгидрата 1,5

Слизи Крахмала 100 мл

С.В.Об. на 2 клизмы

9) Вз.: Иодоформа 0,06

Масла Какао сколько нужно, чтобы образовались палочки

длиной 4см толщиной 0,4см (или величиной 4 x 0,4)

Пусть будут выданы такие дозы числом 10

Об.

NB! сколько нужно, чтобы образовались палочки длиной ... -

“...quantum satis, ut fiant bacilli..., longitudine (Abl, S), latitudine”

(s magnitudine...).

9. Жаттап алындар:

Синонимдер:

буын – articulatio, onis f – arthron, arthr,

articulatio simplex – жай буын,

arthritis – буынның қабынуы.

кұлақ- auris, is f - us, ot

auris media – ортаңғы құлақ.

otitis - құлақтың (ортаңғы) қабынуы.

май- adeps, adipis m – lipos, lip

adeps suillus - шошка майы

lipoma - майлы ісік (ұра)

шеміршек - cartilago, inis f - chondros, chondr

cartilago triticea – бидайтәрізді шеміршек

dyschondrotrophia - шеміршек қоректенуінің бұзылуы.

тері- cutis, is f – derma, dermat

cutis anserina - түсік

dermatitis

тіс - dens, dentis m – odus, odont

dens serotinus – ақыл тіс

odontitis – тістің қабынуы

жарық - lux, is n – photos, phot

lux natalis – туған күн

photographia – жарықпен көрсету

түтік - vas, is n – angeion, angi

тамыр - vas lymphaticum - лимфа тамыры

angiologia - қан тамырлары туралы ілім

дауыс- vox, ocis f – phono, phon

ligamenta vocalia – дауыс байламдары

phonendoscopium – фонендоскоп

ТӘ:

Дауыс, дыбыс – phonia

arphonia – афония (дауыс шықпай қалу)

(кұрай алатын) - poësis, poëticus, (творный)

жасайтын

Leucopoësis - лейкоциттердің пайда болуы (жасалуы)

ақылға (мінезге) байланысты (соған жататын) – phrenia

oligophrenia – жарымес ,кемақыл,жарыместік.

Нақылдар:

1) *Medicamenta per os,per rectum et per injectiones sumuntur.*

Дәріні ауыз, тік ішек және инъекция арқылы алынады.

2) *Notae inflammationis sunt: rubor, tumor cum calore et dolore, functio laesa.* – қабынудың (Гиппократ бойынша белгілері: қызару, қызу, көтерілуі, ауыруы, дене мүшелерінің жұмысының) бұзылуы.

3) *Repetitio est mater studiorum* - Қайталау - оқу анасы.

4) *Lege artis* - өнер заңымен (*lex, legis* - заң, ереже; *ars, artis* - өнер, искусство)

3-ші септіктің аралық текті (средний род) зат есімдері.

Тектік жалғаулары мен лексикалық минимумдары

<i>N.S</i>	<i>G.S</i>	<i>Мысалдар</i>
-en	-inis	foramen, foraminis - саңылау, тесік. abdomen - ашудас, albumen - белек alumen-ашудас, semen – дән, ұрық.
-us	-oris	corpus, corporis - дене, tempus - уақыт, rectus- кеуде
	-eris	viscus, visceris-жарақат,

	-uris	pus, puris - ірің, crus, cruzis - балтыр, аяқ
-ur	-oris	jecur, jecoris - бауыр (oleum jecorisaselli') – балық майы, треска бауырының майы
-e	-uris -is	sulfur, sulfuris –күкірт, rete, retis –ау
-al	-is	animal, animalis – жануар, хайуан.
-l	-is	mel, mellis - бал, fel, fellis – өт (өт қабынғандағы)
-ar	-is	calcar, calcaris - шпора, бірақ, hepar, hepatis (түбірі hepat) – бауыр (адамның)
-c	-tis	lac, lactis – сүт
-t	-it is	caput, capitis – бас, occiput – желке, шүйде
-ma	-atis	(грек. шыққан): trauma, traumatism - жарақаттану symptoma – симптом, белгі

Сөздікке жазылу формасы:

tempus, oris n- самай, уалқыт.

abdomen, -inis n- іш, құрсақ.

Тек туралы ережеге жатпайтындар:

ren, renis m - бүйрек (ren dexter et sinister)

lien, lienis m - көкбауыр (lien accessorius)

sal, salis m – тұз (әйел текті болуы ықтимал) (sal marinus, marinum)

Сын есімнің 3-ші септіктің аралық тектік (средний род) зат есімдерімен байланысуына мысалдар:

Дөңгелек тесік – foramen (n, 3 sen) rotundum (n, 2 sen)

Адам денесі – corpus (n, 3 сен) humanum (n, 2 сен)

Латералды аяқ – crus (n, 3 сен), laterale (n, 3 сен)

Септелуі:

N.S. corpus humanum.

G.S. corporis humani.

N.Pl corpora humana.

G.Pl corporum humanorum.

Септік жалғауларының ерекшеліктері

N.S.= Acc.S – um (corpus humanum)

N.Pl.= Acc Pl- a (corpora humana), орыс тіліндегі средний род сияқты.

N.B! Majus, minus, anterior, posterior, inferior, superior - аралық текті (средний род) сын есімдер және “cornus, corporis” - majus, majoris, тәрізді септеледі. Мысалы:

foramen palatinum majus – N., Acc.S

foramenis palatini majoris – G.S.

foramina palatina majora – N,Acc.Pl

vas, vasis n - тамыр (түтік) зат есімдердің септелу ерекшеліктері.

Vas жекеше түрде 3-ші септікпен, ал көпше түрде 2-ші септікпен септеледі.

N.S Vas

N.Pl. vasa

G.S vasis

G.Pl vasorum

Сын есімнің Vas зат есіммен байланысуына мысалдар:

лимфа тамырлары – vas lymphaticum

Қан тамыры – vas sanguineum

Сүт тамыры – vas lacteum

Тамырлардың тамыры – vasa vasorum

Демеуліктер:

Acc	{	ante - алдында: ante operationem - операция алдында
		post - соңында, артында: post operationem – операциядан кейін
		intra - ішінде: intra musculos - бұлшықет ішінде (бұлшықет ішіне), intra venas-вена ішіне.

Өзіңізді тексеріңіз:

1. Зат есімдердің 3-ші септігінің жалғаулары.
2. “Бауыр” (балықтың) “балық майы” деген сөздерді латыншаға аударыңыздар.
3. Crus, corpus, vulnus аралық текті зат есімдердің негізін атаңыздар.
4. Тек туралы ережеге жатпайтындар.
5. Vas зат есімінің септелуі.
6. Majus, minus сын есімдердің септелуі, тегі.
7. Аралық текті (средний род) есімдердің жекеше, көпше түрдегі атау және табыс септіктерінің жалғауының ерекшеліктері.

Жаттығулар:

1. Сөздікке жазылу формасымен жазыңыздар: - at, sarcoma ...- қатерлі ісік

Caput “-bas , ulcus” – жара, ren “-бүйрек vas” - түтік, тамыр

2. Жакша ішіндегі зат есімдерді зат есімдермен қиыстырып, аударыңыздар:

foramen (ethmoidalis, anterior)

crus (lateralis, posterior, inferior)

systema (nervosus, posterior)

Ren (vagus, mobilis)

3. Латын тіліне аударыңыздар.

Іштің (қарынның) ақ сызығы, тілдің соқыр тесігі, маңдай сүйектің денесі санның шаршы бұлшықеті, табанның қан жүйесі.

4. Терминдерді G.S және N, G. Pl септеңіздер, аударыңыздар:
crus membranceum, os basilare, vulnus contusum, foramen nutricium.

5. Келесі компоненттерден клиникалық терминдер құраңыздар.

гр “буын” + тэ “жару, тілу” - буынды кесу.

гр “құлақ” + тэ “қан ағу” - құлақтан қан ағу.

гр “май” + қосымша “бұзылу”+ тэ “қоректену”- май алмасуының бұзылуы.

гр “тері” + тэ “ілім” - тері ауруларын зерттейтін ілім.

6. Латыннан аударыңыздар.

Polyarthritіs, otorhinolaryngologia, photographia, odontopyorrhoea, chondrodystrophia, angiologia.

7. Латыншаға аударыңыздар.

Қан тамырларын кеңейту, буынның ауыруы, жарықтан қорқу, лейкоциттердің пайда болуы.

8. Терминдердің мағынасын анықтаңыздар.

Олигофрения, дермотология, отит, ангиома, пиодермит, афония.

9. Рецепттік терминдер мен сөйлемдерді аударыңыздар
Тазартылған бал, тұндырылған күкірт, сұйық кара май, аскарби
кышқылы, доңыз, тазартылған күкірт, мияның күрделі ұнтағы, теңі:
тұзы (marginus, a, um),” сколько нужно, чтобы образовалось свечи
(рецептер орысша берілген соң, сөйлемдер де солай беріліп отыр)”

10. Рецепттерді аударыңыздар (рецептер дәптеріне)

1) Ал.: Витаминденген майы 150,0

Бер.Б.

2) Ал.: Асқабак дәні (Cucurbita,ae,f) 300,0

Тазартылған балдан 50,0

Тазартылған судан 50 мл

Ар.Бер.Б.

3) Ал.: Слизи сермян Льна 150,0

Выдай по требованию (ex tempore)

Б. Ішке қабылдауға

11. **Синонимдер:**

Бас – caput, it is n – cephale, kephale, cephal,

musculus, longissimus capitis - бастың ұзын бұлшықеті
cephalagra - бас ауруы.

Бауыр - hepar, atis n (адамның) - jecur, oris n (балықтың)

oleum jecoris Aselli- балық майы , треска балығының майы.
hepatitis – бауырдың қабынуы.

Дене – corpus, oris n - soma, somat

corpus callosum – мүйізделген дене

somatoscopia – денені көру, зерттеу.

Сүт - lac, lactis n - gala, galact

lactosa – лактоза (ішек шырынының ферменті)

galactocele - сүтті киста (ісік)

Кеуде - *pectus, oris n - stethos, steth*

musculus pectoralis – кеуде бұлшықеті

stethoscopia – кеудені тексеру, көру, зерттеу.

Қан - *sanguis, inis m – haema, haemat*

vas sanguineum – қан тамыры

haematologia – қан туралы ғылым.

Бүйрек - *ren, renis m - nephros, nephr*

ren dexter, sinister – оң және сол жак бүйрек

nephroma – бүйрек ісігі.

Уақыт - *tempus, oris n – chronos, chron*

os temporale – самай сүйегі

anachronismus - әдет, ескі көз қарас.

Ішек қарын - (ішкі мүшелер) *viscus, eris n - splanchnon, splanchn*

viscera- splanchna – ішек қарындар

splanchnologia – ішкі ағзалар құрылысын зерттейтін

анатомия саласы.

ТӘ:

Тігу бекітіп қою, – *rrhaphia*

heratorrhaphia – ауыр жарасын тігу, бауырды бекіту.

Нақыл сөздер:

Otium post negotium - Жұмыстан кейінгі демалыс.

Mens sana in corpore sano - Тәні саудың - жаны сау

Finis coronat opus - Істі ақыры көрсетеді, аяқтау жұмыстың бітіргенін көрсетеді.

Ubi pus, ibi incisio - Ірің бар жер тілінеді.

Үшінші септіктің зат есімдерін жүйеге келтіру

3-ші септіктен алған білімді қорыту үшін келесі сұрақтарға жауап беріңіздер, жаттығуларды орындаңыздар:

1. Қай тектің зат есімдері үшінші септікке жатады?

Үшінші септіктің негізгі белгілері қандай?

2. 3-ші септіктің зат есімдері қандай септіктен алынады, неге?

Сөздікке жазылу формасын аяқтаңыздар, табыңыздар:

Homo,...; articulatio,...; pars,...; dens,...; foramen,...; corpus,...;

3. Үшінші септіктің зат есімдерінің тектік жалғаулары, оған жатпайтындары.

Зат есімдердің тегін анықтаңыздар:

Vomer, eris...; apex, icis...; vulnus, eris...; reanimatio, onis...; caput, itis...; tempus, oris...; sapo, onis...; vas, is...; os, ossis... cartilago, inis...; rete, is...

4. Сын есімдердің 3-ші септіктің зат есімдерімен қиыстырыңыздар.

Os (frontalis, e), corpus (callosus, a, um), pars (petrosus, a, um), articulation (sacralis, e)

5. N,G,S, et N,G,PL. тегі септік жалғаулары.

Көрсетілген формаға қойыңыздар.

Foramen rotundum, tumor malignus, articulatio sacralis.

6. Түбірі бірнеше дауыссызға біткен G,PI сөздердің ерекшеліктері.

G.Pl қойыңыздар: os, ossis, n; dens, dentis m; pars, partis f.

Аралық тектің (мужской род) зат есімдерінің n, Acc.S. et Pl-ге септелуінің ерекшеліктері.

Көрсетілген формаға os longum қойыңыз.

7. Vas зат есімінің септелу ерекшелігі.

8. Үшінші септелуінің жалғауы бар оттексіз атаулардың аниондарының жұрнағы.

9. Аударыңыздар: Кальций глюконаты; Кальцийдің глюконаты; Натрий нитраты; Натрийдің нитраты; Мыс нитраты; Мыстың нитраты; Кодеин фосфаты; Кодеиннің фосфаты; барий сульфаты; Барийдің сульфаты.

10. Сын есімнің жай шырай орнына қолданылатын салыстырмалы шырайының септеулі. Major, minor, anterior, posterior, superior, inferior қай тектікі?

Majus, minus, antierius, posterius, superius, inferius қай текке жатады?

Аударыңыздар және N, G.S, et N, G.Pl-де септеңіздер: кіші бұдыр, үлкен ұршық.

Жаттығулар:

1. Клиникалық терминдер құрап, аударыңыздар;

а) терминоэлементтермен: (тә)

scopia (oto-, gastro-, laryngo-)

ectasia (broncho-, cardio-)

phonia (a-, dys-, sym-)

osmia (dys-, hyper-, hypo-)

б) грек түбірлерінен:

stomat (-logia, -itis, -rrhagia)

odont (-itis, -algia)

arthr (-logia, -itis, -tomia)

haemat (-uria, -philia, -logia)

2. Көрсетілген компоненттерден клиникалық терминдер құрыңыздар:

гр. “уақыт” + 1-2 септіктің тәуелділік жұрнақтары

гр. “қызыл” + тә “жасалу, пайда болу” (эритроциттердің пайда болуы)

гр. “бас” + тә “ауру” (бастың ауруы)

гр. “бүйрек” + “кабыну” жұрнағы (бүйректің кабынуы)

3. Латыннан аударыңыздар.

memingitis, hyperosmia, stomatomycosis, thermotherapia, oligophrenia, anaemia, dermatopyorrhoea, lipodystrophia, hepatopexia, somatastenia, otorhinolaryngologia, polyarthritis, laparotomia.

4. Латыншаға аударыңыздар.

қан ағуға (керуге) бейімділік (қанның жаман ұюы), бүйректің ірінді кабынуы, тамшылардың кеңеюі, лейкоциттердің пайда болуы, майлы ісік, шеміршектің коректенуінің бұзылуы, құлақтан қан кету, кеудені тексеру, сөйлей алмау, ніс сезудің бұзылуы.

5. Терминдердің мағынасын анықтаңыздар.

гепатит, соматикалық, синхондроз, антропология, гастрит, фотосурет, гастротомия, спланхнология, лейкопоз, цефалягра.

6. Рецептерді аударыңыздар (рецепт дәптеріне).

1) Ал.: Изотоникалық натрий хлориді ерітіндісі 0,9% 10 мл

Осындай мөлшерде, осындай санда берілісін 10 ампула күйінде

Б. Дәрі-дәрмек үшін ерітінді

2) Ал.: Натрий гидроксидаты

Кальций карбонаты

Висмут нитраты негізі (субнитрата) по 0,5

Экстракта Красавки 0.015

Араластыр, ұнтақ пайда болсын. Осындай мөлшерде, Осындай санда берілісін 20

Б. Күніне 1 ұнтақтан 3 рет

3) Ал: Магний пероксиді 0,25

Осындай мөлшерде, Осындай санда берілісін 12

Б. Күніне 1 ұнтақтан 3 рет

4) Ал: Күміс нитраты ерітіндісі 20% 5,0

Қараңғы шыныда берілісін

Б. Күніне 1 ұнтақтан 3 рет

5) Ал.: Күміс нитраты ертіндісі 2% 5,0

Қараңғы шыныда берілісін

Б. Көзге арналған тамшылар. Нәрестеге көзге 1 тамшыдан (концентрациясын мұқият тексеру)

Нақылдар:

«Salus populi suprema lex» - Халық игілігі – ең жоғарғы заң

«Alma mater» - Асыраушы ана (студенттер және бітірушілер өз оқу орындарын осылай атайды)

«Ratio curandi» - Емдеу әдісі

«Labor, cibus, potus, somnus, venerea - omnia moderata» (Гиппократ) - Еңбек, тамақ, су, ұйқы, рақаттану - барлығы өз орнымен, (Гиппократ гигиенада трактаттаған).

NB! Өздеріңізді тексеру және грамматикалық тақырыптарды қайталау үшін барлық тапсырмаларды, жаттығуларды орындау қажет.

1. Септік: септіктің түрлері, сөздің негізін табу, сөздікке жазылуы формалары

а) Келесі сөздердің негізгі түбірін және септігін анықтаңыздар:

incisura, ae f; nervus, i m; unguentum, i n; articulatio, onis f; trochanter, eris m; corpus, oris n; vas, vasis n; ren, renis m; cor, cordis n; pulmo, onis m; pars, tis f;

б) 3-ші септіктің зат есімдерінің сөздікке жазылу формасын аяқтаңыздар:

solutio,...; salus,...; liquor,...; homo,...; caput,...; abdomen,...; os,..

(кость), os,... (рот)

2. Сын есімнің I және II тобы. Сын есімнің зат есіммен қиысуы.

Жақша ішіндегі сын есімдерді зат есімдермен қиыстырыңыздар:

dens (serotinus, a, um); paries (anterior, ius);

foramen (rotundus, a, um); pars (petrosus, a, um);

vas (lymphaticus, a, um); ren (dexter, tra, um);

trochanter (major, us); musculus (pterygoideus, a, um);

os (scaphoideus, a, um); os (navicularis, e);

tuber (ischiadicus, a, um); tinctura (aethereus, a, um);

crista (sacralis, e); pix (liquidus, a, um);

solutio (oleosus, a, um); succus (gastricus, a, um);

suppositorum (rectalis, e); sirupus (simplex, icis);

vitrum (niger, gra, um); capsula (amylaceus, a, um);

б) Сын есімнің жалғауларын жазып, аударыңыздар:

suppositoria vaginal...; cartilago nasal... accessori...; musculus pterygoide... lateral...; membrana atlantooccipital... anteri...; caput lateral...; dentes incisiv...; articulatio composit...; ossa lacrymal...; foramina rotund... .

в) Латыншаға аударыңыздар:

Тамақтану тесігі, тамақтану тетіктері, сына тәрізді сүйек, сына тәрізді сүйектер, қалқаншатәрізді шеміршек; мықын сүйегі, желатинді капсула, бармақпен басынған, спиртті ерітінді, аскорбин қышқылы, омыртқаның денесі, бас сүйек, көкнәрдің сұйық экстракты, стерильденген ерітінді, календула тұнбасы.

г) N., G.S. et N., G. PL койыңыздар: os temporale, articulatio plana, trochanter major.

3. Етістіктің жіктелуі. Негізгі және ырықсыз етістің 3-ші жағының жекеше және көпше түрінің жалғаулары. Бұйрық рай. Латын сөйлемінің құрылымы.

а). Етістіктің негізін және жіктелуін анықтаңыз. Осылардан бұйрық райын құрастырыңыз:

sanāre, auscultāre, secāre, laborāre, implēre, solvēre, coquēre, distinguēre, praescribēre, addēre, nutrīre, sentīre, munīre, dormiīre.

б). Латын тілінен аударыңыздар:

Misce. Miscete. Miscet. Miscent. Miscetur. Miscentur.

Cura. Curate. Curat. Curant. Curantur.

Medicus aegrum (Acc.S) auscultat.

Chirurgus fracturam (Acc.S) pedis curat.

In scapula spina scapulae est. In officina medicamenta varia sunt. Da aegro (D.S.) medicamentum pro injectionibus. Praescribe medicamentum contra anginam. Misce pulverem (Acc.S.) cum aqua.

4. Рецепттің латын тіліндегі бөлігін аударыңыздар:

а) Рецепттерді латын тіліне аударыңыздар:

Rp.: Olei Vaselini 100.0

Da. Signa. Тәулігіне 1-2 ас қасықтан 3-4 рет.

Rp.: Infusi herbae Hyperici 10.0-200 ml

Da. Signa. Тәулігіне 1-2 ас қасықтан 3-4 рет.

Rp.: Acidi salicylici 1.0

Zinci oxydi

Amyli tritici ana 12.5

Vaselini ad 50.0

Misce, ut fiat pasta

Da. Signa. Терінің зақымданған аймағына
қолданыңыз.

б) Рецепт сөздерін латын тіліне аударыңыздар:

Осындай мөлшерде, осындай санда берілсін...

Араластыр, ұнтақ түзілсін. Араластыр, тік ішектік балауыз түзілгенше. Какао майы керегінше. Желатин капсулада берілсін. Қараңғы шыныда берілсін.

в) Рецепттерді латын тіліне аударыңыздар:

Vz.: Араластырылған хлорсутек қышқылы 1 мл

Пепсин 2,0

Дистилденген су 100мл

Б. Тәулігіне 1 ас қасықтан 2 рет тамақпен бірге.

Вз.: Цинк сульфаты 0,03

Бор қышқылы ерітіндісі 2% 10мл

А. Араластыр. Ұсыныс бойынша (ex tempore).

Б. Көз тамшысы, тәулігіне 2-3 рет 2 тамшыдан көзге.

Ал.: Табиғи асқазан сөлі 100 мл

Б. Тәулігіне 3 рет 1 ас қасықтан тамақ алдында.

5. Көрсетілген компоневиттерден клиникалық терминдер құрыңыздар

а) Берілген компоненттер көмегімен термин құрастырыңыздар:

гр. "куык"+суф. "кабыну" (куықтасты безінің кабынуы)

гр. "без"+тэ "кесу, алып тастау" (удаление железы)

гр. "ртуть"+суф. "отравление" (отравление ртутью)

гр. "омыртқа"+тэ "ауырсыну" (омыртқаның ауырсынуы)

б) Терминдерді аударыңыздар:

hyperalgesia, asthenia, rhinopharyngitis, dysosmia, gastroectasia, alalia, glycolysis, isotonia, tachycardia, stomatomycosis.

в). Термин мағынасын анықтаныздар:

гипертония, физиотерапия, психиатрия, фотография, аэрофобия, ботулизм, (botulus- колбаса), гидроаденит, хромосома, пандемия, афония, дерматология, менингит.

Нақыл сөздер:

"Non medicamentis, sed mente medici aegroti curantur" - Тек дәрімен ғана емес, науқастың дәрігерге деген сенімімен ем алады.

"Omne animal ex animali" (Аристотель, IV ғ б.з.д.) - Барлық тіршілік тірі дүниеден.

"Omne animal ex ovo" (Гарвей, XVII ғ.) - Барлық тірі дүние жұмырқадан.

"Omnis cellula e cellula" (Р. Вирхов XIX ғ.) - Әр жасуша жасушадан.

NB! Аристотельдің матерелистикалық (кұдай жоқ!) бастауы және Гарвей мен Вирховтың медицина мен ғылыми өзін-өзі тану еңбегінен бұл нақыл сөздер алынған.

1-3 Жіктелу бойынша жаттығулар мен тапсырмалар:

1. Сын есімнің сөздік формасын жазу және оның негізін табу.

Dorsalis, ...; articularis,...; teres,...; simplex,...; acer,...; medius,...; transversus,...; squamosus,...; ethmoidalis,...; vertebralis,...

1. Латын тілінен аударыңыз.

Crus membranaceum commune, musculus biceps femoris, os cuneiforme intermedium, foramen ethmoidale anterius, os hyodeum, os scaphoideum, os sphenoidale, cartilago alaris major, tuberositas ossis navicularis, foramen ischiadicum minus, musculus teres major.

2. Латын тіліне аударыңыз.

Сегізкөздің аралық қыры, латеральды иілген дене, мұрынның қосымша шеміршегі, табанның веналық торы, алдыңғы ми желкені, үлкен тандай тесігі, кіші төмпек қыры, бас бармақтың қысқа әкелуші әкетуші бұлшықеті.

3. Терминдерді қойыңыз G.S. et N., G. PL

Os naviculare, articulatio simplex, trochanter major.

4. Рецептуралық сөйлемдерді латын тілінен аударыңыз.

Sirupus simplex. Succus gastricus naturalis. Elixir pectoralis. Suppositorum vaginale (rectale), suppositoria vaginalia (rectalia). Solutio

acidi borici. Acidum benzoicum. Zinci oxydum. Acidum salicylicum.
Acidum folicum. Amylum triticum. Aqua recens.

5. Рецептуралық сөйлемдерді латын тіліне аударыңыз

Калий ацетаты, кальций хлориді, ректальды балауыз түзілуі үшін қанша какао майы керек, мүсәтір әніс тамшылары, никотин қышқылы, хлорсулы қышқылы сұйытылған.

6. Терминдерді аударыңыз.

Pyuria, haemophilia, pyophthalmitis, galactorrhoea, hepatorrhaphia, analgesia, hyperosmia, dyslalia

7. Латын тіліне аударыңыз.

1. Зат есімнің түрлері. 3-ші септіктің зат есімдерінің сөздікке жазылу формасы.

2. Сын есімнің I және II тобы (2 жалғаумен) олардың зат есіммен қиысуы.

3. Анатомиялық терминдердің жасалу принциптері.

4. Клиникалық терминнің құрылысы.

5. Фармацевтикалық терминнің құрылысы.

Латыншадан аударыңыздар:

1. Os scaphoideum, dens serotinus, auris media, cor adiposum, Secale cornutum, rete venosum, frons quadrata, pars petrosa, pars squamosa, vas lymphaticum, os frontale.

2. Сын есімдерінің жалғауларын зат есіммен қиыстыра отырып жалғаңыздар:

Dens incisiv ..., ren vag..., lien accessori..., foramen rotund..., corpus callos..., radfx long..., articulatio composit..., vas sanguine...

3. G.S .et N., G. Pl -ке қойып аударыңыздар:

Үлкен, кіші ұршық, алдыңғы, артқы қабырға (жақ), үлкен, кіші бұдыр.

4. Латыншадан аударыңыздар:

Оң жақ өкпенің басы (ұшы), бүгілдіргіш, бас бармақ жазғышы, иықтың таралымы, бұдырмағы, өрме жоқ ішік, асқазанның үлкен иіні, іш қуысы, асқазанның денесі, артқы бөлік, асқазанның дөңгелек жарасы, ұзынша бүккіш, қауіпті С (periculosus, a, um.) симптом.

5. Латыншадан аударыңыздар:

Corpus femoris rotundum est. Hepar glandula est. Da oleum jecoris. Praepara medicamentum lege artis. Pulmones sunt organa respiratoria. Chirurgus fracturam pedis curat. Carcinoma est neoplama malignum.

6. Латыншаға сөйлемдерді аударыңыздр:

Кәрі жілік және шынтақ сүйек, білек сүйектері. Жөтелге қарсы дәрі бер. Дәріні таблеткада (ампулада, капсулада, қорапта) бер. Дәріні қара шыны ыдыста сақта. Инъекцияға дәрі ал. Валерьянаның тұнбасының тамшыларын қабылда. Хирург (арканың) етін кесіп (тіліп) жатыр. Дәрігер пилволя жазып берді. Дәрі ауыз, тік ішек арқылы және ішек инъекциясы арқылы қабылданады.

II. Клиникалық терминдер құрылысы бойынша өзіңізді тексеріңіз.

1. Көрсетілген сөз құрайтын элементтерді қолданып, термин жасаңыздар.

гр. «кап, қуық» + « қабыну»- жұрнағы- қуықтың қабынуы.

гр. «жатыр»+ тэ «қан ағу, кету» - жатырдан қан ағу.

гр. «ткань » + тэ «ілім, ғылым»- тін туралы ілім

гр. «омыртқа » + тэ « ауру » - омыртқаның ауруы.

«болымсыз» қосымшасы + тә « ауруды сезу»- ауырғанды сезбеу.

гр. «кызыл»+ гр. «клетка»- қанның кызыл түйіршігі.

1. Термин жасап, аударыңыздар:

А) терминологиялық элементтермен:

tomia (adeno-, phleb-, laparo-, histo-, hystero-)

rrhagia (pharyngo-, laparo-, phlebo-,)

scopia (laryngo-, gastro-, glosso-, hist-)

graphia (bio-, adeno-, histo-, krypto-)

malacia (myelo-, adeno-)

Б) Грек түбірлерімен:

glyk (- aemia, hyper- aemia,- osis)

dermat (-uria, -osis, -logia, -graphia, -itis)

dactyl (-pathia, -itis, -graphia, -scopia)

poly (-vitaminosus, -dactylia)

colp (-rrhagia, -tomia, - scopia)

3. Жұрнақтармен термин құраңыздар, аударыңыздар:

- ismus (hydrargyr-, iod-, hypnot-, alkohol-, nicotin-, morphin-)

- ideus (thyreo-, pterygo-, crico-)

- osis (dermat-, leucocyt-)

- itis (cyst-, myocard-, lymphaden-, rhin-, pharyng-)

4. Сөз құрастырған элементтерді көрсете отырып, латыншадан аударыңыздар:

hydraemia, myalgia, hypertonia, aërophobia, physiologia, palatinus, foraminosus, zygomaticus, lateralis, spinalis, hydrolysis, colposcopia, cheilitis, dyslalia, dyschromatopsia, otorhinolaryngologia, hepatopexia.

5. Терминдердің мағынасын анықтаңыздар: кардиография, мезодерма, аденома, гастрит, гипертония, астения, топография, гипнотизм, биография, анальгезия, фитотерапия, гигроскопический, поликлиника.

7. Латын тіліне аударыңыздар: Көп тілді, бронхтың қабынуы, тік-ішектен қан ағу, жұтынудың (жұтудың) бұзылуы, тілдің қараюы, ұра, жарықтан қорқу, лейкоциттердің пайда болуы, бүйректің іріндеп қабынуы, асқазанды тесіп қою (қоректендіру), бас ауруы, иіс сезудің нашарлануы, көтеріңкі сезімталдық (ауруды).

III. Фармацевтикалық терминдердің құрылысы жөнінен өздеріңізді тексеріңіз.

1. Латыншадан аударыңыздар:

Pulvis acidi nicotinicī. Barii sulfas pro rentgeno. Bismuthi subnitras. Pulvis Glycyrrhizae compositus. Liquor Ammonii anisatus. Solutio Ephedrini hydrochloridi. Acidum arsenicosum. Misce, ut fiant pilulae. Da in vitro nigro. Dentur tales doses Numero...in capsulis amylaceis (gelatinosis). Dentur tales doses Numero ... in charta cerata. Quantum satis. Oleum Cacao quantum satis, ut fiant suppositoria (bacilli). Da ex tempore. Sulfur depuratum, Sulfur praecipitatum. Sterilisetur. Aqua pro injectionibus.

2. Латыншаға аударыңыздар:

Аскорбин қышқылы, никотин қышқылы, қалпына келтірілген темір, балық майы (тресканың бауырының майы), қара күйе түскен бидай (спорынья), қарақайдың сұйық сығындысы, сұйық қара май, йодтың спирттік ерітіндісі, тазартылған бал, сізілген камфора, вазелин майы, мырыш майы, валерьянаның эфирлі тұнбасы, «Аэрон»

таблеткалары, кастр майы, валерьянаның кою сығындысының
таблеткалары, солодканың тазартылған селі, натрийдің нитраты,
кодеиннің фосфаты, мыстың нитраты, күмістің нитраты.

2. Рецепттерді латын тіліне аударыңыздар:

1)Вз.: Меди нитрата

Ланолина

Вазелина по 5.0

Смешай, пусть образуется мазь.

В.Об.

2) Вз.: Стрихинина нитрата 0,001

Натрия арсенита 0,01

Воды для инъекций 1,0

Пусть будут выданы такие дозы числом в ампулах.

3) Вз.: Раствора Синестрола маслянного 2%/ мл

Пусть будет выдано

Об.

№ 2 Бақылау жұмысының сұрақтары:

1) 3-ші септіктің зат есімдерінің сөздікке жазылу формасы.

2) Күрделі анатомиялық терминдерінің қысуы, аударылуы.

3) Клиникалық терминология- саналық сөздер құрау.

а) Терминді құрау; б) Дайын терминдердің аударылуы; в)

Мағынасын анықтап, латыншаға аудару.

4. Латын тілінде рецепт жазу.

№2 бақылау жұмысының билетінің үлгісі.

4) Зат есімдердің сөздікке жазылу формасын беріңіздер:
буын, дене, ұршық, бөлік, жалқық, ірің.

5) Анатомиялық терминология.

а) Латын тіліне аударып, G.S-ке қойыңыздар: маңдай сүйек, тасты бөлігі, үлкен ұршық.

б) Латын тілінен аударыңыздар: vas lymphaticum, pars squamosa, os basilare, corpus ossis sphenoidalis, alae minores et majores, fovea narvicularis, collum femoris, linea palatina transversa, articulatio calcaneocuboidea, ligamentum transversum acetabuli.

в) Латыншаға аударыңыздар: құрама буын, бассүйек, тор табакша, орган жілік ұршығы, үлкен (кіші) жамбас, омыртканың денесі.

3) Клиникалық терминология.

а) Берілген компоненттерден терминдер құраңыздар:

гр. «мұрын»+ тэ «қан кету» (мұрыннан қан кету)

гр. «өсімдік»+ тэ «емдеу» (шөппен емдеу)

гр. «нормадан аз»+ ТЭ «ауырғанды сезу» (әлсіз сезімталдық)

б) Терминдерді аударыңыздар:

cystitis, anhydrus, colporrhagia.

в) Мағынасын анықтаңыздар:

Биография, дактилоскопия кардиология.

б) Рецепттерді аударыңыздар:

а) Вз.: Дерматола 0,2

Массы какао сколько нужно, чтобы образовался суппезиторий ректальный.

Пусть будут выданы такие дозы числом 6.

Об.

Вз.: Раствора бриллиантовой зелени 6%/50 мл.

В. Об

Сын есімнің 3-ші септігі. Сын есімнің 3-ші септігі туралы мағлұматқа қорыту

Жоғарыда айтылғандай, сын есімнің 3-ші латын сын есімдерінің екінші тобын құрады. Олар жалғаулары бойынша 3 топқа бөлінеді.

1) Үш жалғауы бар сын есімдер- er(m), is(f), e (n): acer, acris, acre- үшкір, ұшты.

2) Екі жалғауы бар сын есімдер- is (m,f), e(n): brevis, breve- қысқа;

3) Бір жалғауы бар сын есімдер- r, s, x барлық тектер үшін: impar- сынар, teres-домалақ, simplex-жабайы (жай).

Сын есімдерінің 3-ші септіктің сөздікке жазылу формасы.

1) acer, is, e - өткір, қатты (ауыру)

saluber, is, e - шипалы

2) dorsālis, e - арқаның

brevis, e - қысқа

3) impar, is - сыңар

teres, etis – жұмыр, дөңгелек

biceps, it is - екі басты

simplex, icis - қарапайым

3-ші септіктің сын есімдерінің зат есімдермен қиылысуына мысалдар:

Morbus acer – қатты ауыру (morbus, i m)

Inflammatiо acris – қатты қабыну (inflammatio, onis f)

Remedium acre - қатты (үшкір, өткір) зат (remedium)

Musculus palmaris brevis - алақанның қысқа бұлшықеті
(musculus, i m)

Fascia brevis - қысқа шандыр (fascia, ae f)

Caput breve - қысқа бас (caput, itis. n)

Ganglion cervicale impar - сыңар мойын түйіні (ganglion, i n)

NB! Осылардың ішіндегі ең көп топ екі жалғау бар сын есімдер:
m, f = is, n-e

Ligamentum teres uteri - жатырдың жұмыр байламы (ligamentum,
i n)

Articulatio simplex – жай буын (articulatio, onis f)

3 - септіктің сын есімдерінің септелу ерекшеліктері:

3-ші септіктің сын есімдері зат есімнің 3-ші септігі тәріздес септеледі, яғни ілік септігінің жекешесі – is, бірақ G.PLте барлығы – ium, ал N, Acc.PL аралық текті зат есімдерге жалғанады. Мысалы:

3 cen.n 3 cen.n 3 cen.n

1) N.S. foramen occipitale magnum (үлкен шүйде саңылауы)

G.S. foraminis occipitalis magni

N.PL. foramina occipitalia magna

G.PL. foraminum occipitalium magnorum

1 cen.f 3 cen.f

2) glandula sublingualis-

G.S. glandulae sublingualis

N.PL. glandulae sublinguales

G.PL.glandularum sublingualium

2 cen.m 3 cen.m 2 ctn

3) N.S. musculus biceps brachii - иықтың екі басты бұлшықеті.

NB! brachii -

G.S. musculi bicipitis

N.PL. musculi bicipites

G.PL. musculorum bicipitium

NB! Анатомияда жай шырай ретінде қолданылатын сын есімнің салыстырмалы шырайы.

major (m, f), majus(n)

anterior, anterieus

posterior, posterius

inferior, inferius

superior, superius

minor, minus - ерекшеліксіз 3-ші септік бойынша септеледі.

Сын есімнің 3-ші лексикалық минимумы:

dulcis, e - тәтті

communis, e - жалпы

mobilis, e - ширақ (етті), ойнамалы

gravis, e - ауыр

omnis, e - барлық, барлығы

aequalis, e - тең

vernalis, e - көктемгі

viridis, e - жасыл

infantilis, e - баланың(баланікі), жетілмеген

utilis, e - пайдалы

NB! 3-ші септіктің екі жалғауы бар сын есімнің көпшілігі - alis, e; -aris, e. (қараңыз) жұрнақтар арқылы зат есімнен пайда болады.

Frons, frontis, f- маңдай (түбірі front) frontalis, e-маңдайға тән жататын.

Ulna, ae f- шынтақ, шынтақ сүйек (түбірі uln)- ulnaris, e-шынтаққа тән (жататын)

teres, etis - дөңгелек

biceps, itis - екі басты

par, is - тең, қос, жұп

frequens, ntis - жиі

duplex, icis - қосқан

sapiens, tis - парасатты

recens, tis - жаңа, жас

tricolor, oris - үш түсті

medicatrix, icis - шипалы

felix, icis - бақытты

Өзіңізді тексеріңіз:

- 1) сын есімнің 2-ші тобына жататындарын анықтаңыздар
- 2) сын есімнің екінші тобының септікке бөлінуі.
- 3) 3-ші септіктің сын есімдерінің зат есіммен қиысуы.
- 4) Септік жалғаулардың ерекшелігі.
- 5) Салыстырмалы шырайдың септелуі.
- 6) Сын есімнің 3-ші септігінің лексикалық минимумын 4-ші және 18 сабақтар бойынша тексеріңіздер.

Жаттығулар:

1. сын есімнің сөздікке жазылу түрін аяқтап, түбірін жабыңыздар:

dorsalis,...; articularis,...; teres,...; simplex,... ; acer...; medius...; transversus,...; squamosus,...; ethmoidalis,...; vertebralis,...

2. Латыншадан аударыңыздар:

Crus membranaceum commune, musculus biceps femoris, os cuneforme intermedium, foramen ethmoidale anterius, os hyoideum, os scaphoideum, os sphenoidale, cartilago alaris major, tuberositas ossis navicularis, foramen ischiadicum minus, musculus teres major.

3. Латыншадан аударыңыздар:

Жол жотасы, бүгілмелі латералды дене, мұрынның қосымша шеміршегі, табанның веналық тармақтары, мидың алдыңғы дәнекері, таңдайдың үлкен тесігі, кіші бұдырдың қыры, бас бармақтың шеттерінде (жақындатпа) бұлшық еті.

4. Терминдерді G.S et N., G.PL-ге қойыңыздар: os naviculare, articulatio simplex, trochanter major.

5. Латыншадан рецептуралық сөйлемшелерді аударыңыздар:

Sirupus simplex. Succus gastricus naturalis. Flexio pectoralis. Suppositorium vaginale (rectale). Suppositoria vaginalia (rectalia). Solutio acidi folici. Acidum benzoicum. Zinci oxydum. Acidum salicylicum. Acidum folicum. Amylum triticum. Aqua recens.

6. Рецепторлық сөйлемшелерді латын тіліне аударыңыздар және ілік септіктің жекеше түріне қойыңыздар:

Калийдің ацетаты. Кальцийдің хлориді. тік ішекке қоятын май (свеча) шамға қанша керек болса, сонша какао майы. Мүсәтірлі анис

тамшылары. Никотин қышқылы. Сұйытылған хлорлы еңбек қышқылы.

7. Терминдерді аударыңыздар:

Pyuria, haemophilia, pyophthalmitis, hepatorrhaphia, analgesia, hyperosmia, dyslalia.

8. Латыншаға терминдерді аударыңыздар:

Көтеріңкі сезімталдық, ұра, ауыздың айналасына ұшық шығу, бауырдың қабынуы, тер бездерінің қабынуы.

9. Мағынасын түсіндіріңіздер:

Антропология, биология, бронхоэктазия, гастрит, фотография, эритроцит, мегаломания.

10. Рецепттерді аударыңыздар:

1) Rp.: Suppositoria, vaginalia, «Osarbonum» Numero 10.

Da signa.

2) Rp.: Solitionis Codeni phosohatis 0,02 % 100 ml pro infantibus.

Da signa.

3) Rp.: Decocti radice Primulae 5,0- 100 ml,

Infusi herbae Violae tricoloris 6,0-100 ml.

Sirupi radice Glycyrrhizae 20,0

Misce. Da.Signa.

NB! Primula, ae f- жауказын

Viola tricolor, Violae tricoloris – қоғажай (шегіргүл) (фиалка трехцветная)

11. Рецепттерді латыншаға (рецепттер дәптеріне!) аударыңыздар:

1) Вз.: Настойки опия простой 2 мл

Настойки мяты перечной 4 мл

Настойки полыни 6 мл

Настойки вальерианы 8 мл

С. В. Об.

2) Вз.: Эмульсии семян Миндалей сладких 20 мл.

В.Об

3) Вз.: Порошка лимонника китайского 0,5.

Пусть будут выданы такие дозы числом 12. Об.

12. Сөздікке жазып, жаттап алыңыздар синонимдер:

тең, бірдей - aequalis, e, -isos, is

partes aequales - тең бөліктер

isothermia - біркелкі жазу

өлі - letalis, e- necros, necr

exitus letalis - өлу, өліп қалу

necrodermia - терінің жансыздануы

бүтін, барлығы- omnis, e- pan

omnivivus - тамақ талғамайтын

pandemia – пандемия, қирай, жаппай ауру

дербес, жеке - personalis, e- idios, idi

reactio personalis- дербес реакция

idiopathia – өзінің бірінші ауруы

бірдей, ұқсас- similis,e- homoios, homo.

similia similibus curantur - Ұқсас ұқсаспен емделеді

homogenes- бірінғай, ұқсас (құрылымы)

кәрі- senex, senis, senilis, e- geron, geront

corpus senilis - кәрі (қарт) дене

geronthologia - организмнің құрылымы туралы ілім

бала - infans tis f - paed

uterus infantilis - жетілмеген жатыр, баланың жатыры

pro infantibus - балаларға арналған

paediater - балалар дәрігері

ТЭ: пластикалық операция – plastica

autoplastica - өз тканін өзіне орнату, тігу.

Нақылдар: «Ars longa ,vita brevis est» - Өнер кең байтақ, ал өмір қысқа.

«Omne nimium nocet » - Әрбір артықтық зиян.

Өткен грамматикалық тақырыптарды бір жүйеге келтіру.

Сабақтың мақсаты: Өткен барлық бағдарламалық материалды қайталап, студенттердің медициналық сөз жасаудағы білімдерін және шеберліктерін тексерту.

Медицина терминологиясындағы осы шақтық есімше

Осы шақтық нақты есімше. I- II жіктеуде негізгі – ns, ал III- IV жіктеуде –ens қосылу арқылы жасалады. Осы шақтық есімшесінің жасалу таблицасы.

NB! Осы шақтың есімшесі сын есімнің II тобы (3 септікті) сияқты есептеледі, үш текте бір жалғау жалғанып септелгенде де, сол ерекшеліктер болады.

G.PL.- ium (m, f, n)

N. Acc. PL- ia (аралық тек)

Сөздікке жазылу формасы: *curans, ntis; miscens, ntis; solvens, ntis.*

Есімше зат есіммен сын есім сияқты текте жекеше жағын көпше түрде, септікте қиысады.

Мысалы: *ren migrans (ren, is m)*- жылжымалы бүйрек.

Vas afferens (vas, is n)- келетін тамыр.

Септелу:

N.S. *ren migrans*

N.PL. *renes migrantes*

G.S. *renis migrantis*

G.PL. *renum migrantium*

N.S. *vas afferens*

N.PL. *vasa afferentia*

G.S. *vasis afferentis*

G.PL. *vasorum afferentium.*

NB! *Vas PL*-те септікпен септеледі.

Медицина терминологиясындағы өте жиі қолданылатын осы осы шақтық есімшелер.

1) Анатомио – гистологиялық терминологияда:

abducens, ntis - шеттетпе (*abducere* - шеттету)

afferens, ntis - әкелетін, афференттік (*affere* - әкелу)

efferens, ntis - шығаратын, эфференттік (*effere* - шығару)

ascendens, ntis - өрлеме (восходящий)

(*ascendere* - жоғарылау)

descendens, ntis - төмендеген (*descendere* - төмендеу)

communicans, ntis – дәнекер (*communicere* - жалғау)

permanens, ntis - қалатын, үнемі болатын (*permanere* - қалу,

сақталу) *eminens, ntis* – шығыңқы, шығын тұратын, элементтік

(*eminere* - шығып тұру)

2) Фармацевтикалық терминологияда:

adjuvans, ntis - көмекші, көмектесетін (*adjuvĕre* - көмектесу)

corrigenс, ntis - түзететін (*corrigĕre* - түзету)

constituens., ntis - форма жасайтын (*constituĕre* - орындататын)

laxans, ntis - іш жүргізетін (*laxāre* - босату)

3) Клиникалық терминологияда:

migrans, ntis - жылжымалы (*migrāre* - жүре беретін)

alternans, ntis - алмасатын, ауыспалы, альтернативті (*alternāre* - алмастыру)

gifferens, ntis - өзгешелеу, ұқсас емес, (*diffĕre* - өзгешелеу)

urgans, ntis - шұғыл, ургентті (*urgĕre* - еріксіз көндіру)

remittens, ntis – уақытша босалатын (*remittĕre* - босату)

intermittens, ntis - ауысып келетін, үзіліспен келетін (*intermittĕre* - үзілту)

perforans, ntis - тесетін, перозоранттық (*perforāre* - тесу)

incipiens, ntis - бастайтын, бастаушы (*incipĕre* - бастау)

1) Етістіктен осы шақтың есімшесін жасаңыздар:

laborāre, sanāre, secāre, implĕre, dolĕre, terĕre,
conspĕrgĕre, sentĭre, munĭre.

2) Терминдерді латыншадан есімшенің тегін жекеше және көпше түрін, септігін анықтай отырып, аударыңыздар:

costa fluctuans, vertebra prominens, vas efferens, vasa efferentia,
dens permanens, dentes permanentes, ren migrans, arthritis deformans,
typhys recurrens, ulcus perforans, pemedium adjuvans, remedia
corrigenentia, remedium constituens.

3) N, G.S et N, G. Pl-ге септеңіздер:

aorta ascendens, ulcus perforans, musculus opponens.

4) Латыншадан аударыңыздар: қолканың өрлеуші жағы, қолканың төмендеуші бөлігі, шығаратын тамыр, шығаратын тамырлар, кәрі жіліктің қайырылған артериясы, басталатын ауру, кезектелетін тамыр соғу (құбылмалы), жылжымалы бүйрек, іш жүргізетін, түзететін дәрілер.

5) Рецепттерді латыншадан аударыңыздар:

Rp.: Emplastri Plumbi simplicis longitudine 5 sm, latitudine 23 m
(seu magnitudine 50*23 sm)

Da. Signa.

Rp.: Solutionis Viridis nitentis, spirituosae 1% 50 ml.

Da. Signa.

6) Берілген жиынтықтардан клиникалық терминдер жасаңыздар:

гр. «тәтті»+ тэ «қан» (қантың қанда болуы)

гр. «тез , шапшаң» +гр «жүрек» (жүректің жиі соғуы)

гр. «ескі, кәрі» +тэ «ғылым, ілім» (кәрілік туралы ілім)

гр. «барлығы, бүтін»+ гр «вена»+ «қабыну» жұрнағы (венаның барлық қабығының қабынуы)

7) Берілген түбірлерден термин жасап, аударыңыздар:

geront (- logia, -phobia, -dermia)

is-o (-thermia,- tonia,- chronos,- plastica)

aut (- biographia, - haemotherapia)

Сын есімнің 3-ші септігінің тәуелділік жұрнақтары -al, -ar-, арқылы зат есімдерден сын есім жасап, аударыңыздар:

dorsum, i n

musculus, i m

clavicula, ae f

dens, dentis m

latus, eris n

occiput, itis n

paries, etis m.

8) Латыншадан терминдерді аударыңыздар:

homoplastica, isotonia, orthopaedia, idiopathia, necrosis.

9) Терминдердің мағынасын анықтаңыздар: изохронды, педиатрия, гетерогенді, глюкогенді.

10) Рецепттерді (рецептура дәптерлеріне!) латыншаға аударыңыздар:

1) Вз: Семян миндалей сладких 5,0

Масла касторового 3,0

Воды дистиллированной до 50мл.

Смешай, пусть образуется эмульсия

В. Об.

2) Вз.: Порошка леворина для суспензии 4000.000

3) Вз.: Цинка сульфата 0,3

Натрия нитрата 0,5

Кислоты борной 1,9

Натрия салицилата 0,1

Воды дистиллированный до 100 мл.

См. В. Об.

Синонимдер:

емшек безі – mamma - mastos,

mast papillae mammae - емшектің үрпі.

mastitis – сүт безінің қабынуы.

кереңдік, саңылау - surdus, cophos, coph

surdologia (cophologia) - саңырауқұлақ туралы ілім.

кіндік – umillicus - omphalos, omhal

ligamentum umbilicale medium - кіндіктің орталық байламы.

omphalitis - кіндіктің қабынуы.

Нақылдар:

«Omnis cellula a cellula» (Вирхов XIXғ.) - Әр жасуша жасушадан.

«Loco dolenti» - Ауырған жерде.

«Absente algroto» - Ауыру жоқта, яғни ауыру барда сөйлеуге әлде оны сұрауға болмайды. Бұл дәрігерлік этиканың ең басты өсиеті

«Primum non nocere» s. «Noli nocere»- ның бастысы - зиян келтірме. Зиян келтірме.

б) Терминдерді аударыңыздар:

cystitis, anhydrus, colporrhagia.

Рецептер:

а) Вз.: Дерматола 0,2

Масла какао сколько нужно, чтобы образовался суппозиторий ректальный.

Пусть будут выданы такие дозы числом 6. Об

Вз.: Раствора зелени брильянтовой 6 % 50мл.

В. Об.

б) Рецепттік сөйлемдерді латын тіліне аударыңыздар: тазаланған бал, кара шыны сауытта бер.

Гректің латынданған септелуі

Грек тілінен алынған зат есімдер үш септікке бөлінеді.

Бірінші септік

Оған N.S. «e», «a», G.S. –es жалғауы бар аналық текті (женский род) зат есімдер және N.S.- «es» G.S.- «ae» жалғауларға бітетін аталық текті (мужской род) зат есімдер жатады.

Бірінші грек септігінің лексикалық минимумы.

diabetēs , ae m – диабет.

ascītes, ae m - шемен (ішке сарысу жиналу)

f

Aloë, es f - алоэ, сабур

Hippochaë, ës f - бүрген, жабысқак (облепиха)

Kalanchoë, ës f - каланхоэ

diploë, ës f - бас сүйектің (жалпақбарының) кеуекті заты.

systole, es f - жүректің жиырылған кездегі систоласы.

diastole, es f - диастола, жүректің жырылуының босаған сәті.

rhoë, ës f – дем алу, тыныс.

syncope, es f – талу.

haemoptoë, es , f – кан түкіру.

phlegmone, es, f – ірінді қабыну.

NB! psoa, as f - бел зат есімге кіреді. Мысалы: musculus psoas major et minor - үлкен және кіші бел бұлшықеттері.

Септелуі:

Sing

m f

N. diabctes Aloë Көпше түрде олар латынның

G. diabetae Aloë's бірінші септігі бойынша септеледі.

Жаттығулар:

1. Жакша ішіндегі сын есімдерді зат есімдермен қиыстырыңыздар.

aloë (pulveratus, a, um), rhaphe (chirugicus. a, um), diabetes (incipidus, a, um)

2. Латыншаға аударыңыздар:

rhaphe palati, rhaphe anatomica, phlegmone pedis, medicamentum contra diabetem, succus Aloës, dyspnoë.

3. Латыншадан аударыңыздар.

Бүрген (облепиха), каланхоэ, алоэ - дәрілік өсімдіктер. Диабетке қарсы қиысушы босатыңыз (беріңіз) Мықын белдік - үлкен бұлшықет.

Екінші грек септігі

Оған N.S.- on жалғауы бар аралық текті (средний род) зат есімде жатады. Олардың көпшілігі толық латынданып, латынның ит жалғауын алған, 2 латын септігімен септеледі.

3-ші грек септігінің зат есімдері латынның 3-ші септігінің зат есімдері тәрізді септеледі.

Is-ке біткен тең буынды зат есімдердің септелу ерекшеліктері:

N.S dosis

N.Pl.doses

G dosis

G. dosium

Acc. dosim

Acc. doses

Abl. dosi

Abl. dosibus

“Наркоз үшін”- pro narcosi - ұғып алыңыздар!

Латын зат есімдері tussis, is f (жөтел), febris, is f (безгек) “dosis” сияқты септеледі.

Contra tussim – жөтелге қарсы (contra - Acc.)

NB! Аралық текті зат есімдердің N, Acc. S. және N, Acc. Pl бірдей жалғауы болады, яғни N.S. = Acc. S.-on (S.um) N.Pl.=Acc.Pl.- a

NB! “дозаға, доза үшін” – pro dosi (pro-Abl.)

3-ші грек септігінің зат есімдерінің лексикасы Digitalis, is, f – наперстянка

sepsis, is f - шіру

necrosis, is f - жана кебу, жансыздану.

diagnosis, is f - диагноз

paralysis, is f - паралич, сал

metastasis, is f – метастаз (кеселді жердің зардабының басқа жерлеріне де таралуы)

symphysis, is f - симфизис, тұтас бітіп кету.

anamnesis, is f – анамнез, еске түсіру

genesis, is f - генезис басалу, пайда болу

stenosis, is f - стеноз, жіңішкеру

sclerosis, is f - склероз, нығыздалу, катаю, беріштану

phthisis, is f - өкпе туберкулезы (тез өршіді)

epiglottis, is f - бөбешік, тілшік

Thermopsis, is f - термопсис

Adonis, is f - жалын гүл (горицвет)

lapis, is f - тас

fibroma, is n - ағзаның тіреу тіні

sperma, is n - сперма

platysma, atis n - тері астындағы бұлшықет

cytoplasma, atis n - цитоплазма

Жаттығулар:

1. Латыншадан аударыңыздар:

Basis cranii externa s. interna, synchondrosis ossium, prognosis morbi, systema nervosum, anamnesis morbi, anamnesis vitae, symptomata morbi.

2. oma (ісік) жұрнағы арқылы зат есімнің негізгі түбірінен термин құраныздар, аударыңыздар: dermat-, oste-, lip-, fibr-, bibr-.

3. Латыншаға аударыңыздар:

Жөтелге қарсы дәрі. Ауруға (aegroto) диабетке қарсы инсулин бар.

Бір дозадағы дәрі бер. Алое сығындысын инъекция үшін бер.

4. Латыншадан аударыңыздар:

Praepara medicamenta ex foliis Digitalis. Recipe extractum Aloës fluidum pro injectionibus. Da infusum herbae Thermopsidis. Da infusum herbae Thermopsidis. Praescribe liquorem Ammoni anisatum. Da tabulettas contra tussim. Da linimentum Aloës in vitro nigro. Medicamentum contra sclerosim.

5. а) Көрсетілген компоненттерден клиникалық термин жасаңыздар:

гр “сүт безі” + “қабыну жұрнағы” - сүт безінің қабынуы.

лат. “саңырау керен”+ тэ . “ілім, ғылым - кеңірдек” туралы ілім.

гр “кіндік”+гр “вена” + “қабыну” жұрнағы кіндік венасының қабынуы.

б) Терминдерді аударыңыздар.

omphalitis, mastopathia, surdologia, omphalorrhagia,
brachycephalia.

6. Рецепттерді (рецептура дәптеріне!) аударыңыздар.

1) Вз.: Экстракта сабура

Мыла медицинского по 1,0

Порошка ревеня 0,5

См., пусть образуются пилюли числом 25

В.Об.

2) Вз.: Масла облепихи 100,0

Выдай в темной склянке.

Об.

3) Вз.: Порошка листьев Наперстянки 0,1

Масла Какао 2,5

См. пусть образуется суппозиторий (свеча) ректальный

Пусть будут выданы такие дозы числом 12.

Об.

4) Вз.: Настроя травы горицвета весеннего 6,0- 100 мл.

Натрия бромида 6,0 .

Кодеина фосфата 0,2

См . В. Об.

5) Вз.: Таблетки против кашля числом 10

В. Об.

6) Вз.: Отвара корневища кровохлебки 15,0-200 мл.

В. Об.

Сөздікті жазып және жаттап алыңыздар.

Синонимдер:

ми- cerebellum, i n- encephalon, encephal

nervi cerebralles- бассүйек пен мидың нервтері.

encephalitis- мидың қабынуы.

от – fel, fellis, bilis, bil- chole, chol.

vesica fellea- өтқабы.

ductuli biliferi - өт өзекшелері.

cholecystitis - өтқабының қабынуы.

жарық – ovum, in – oon, oo- аналық без – ovarium,

in – oopharon, oophar;

ovogenesis-аналық бездің пайда болуы.

oopharosalpingitis – аналық бездің және ұрық жолының қабынуы.

қабак – palpebra. ae, f – blepharon, blephar

palpebra inferior – төменгі қабак

blepharitis – қабақтың қабынуы.

у - venenum, in – toxon, tox

venena A – улы дәрілік заттар (A тізімі)

intoxicatio - улану

дән, ұрық- semen, inis, n - sperma, spermat

тұқым semen Amygdalarum amargarum – ащы медиалды (дәні)
тұқымы.

spermaturia - несептен сперманың бөлінуі.

ТЭ: білім, оқу, білу – gnosis, gnosia

pharmacognosia – дәрілік шикі затты зерттеу, білу.

жау, ес, еске түсіру - mnesis, mnesia

amnesia - еске сақтаудың солғындауы, ұмытшақ болу.

тығыздану - sclerosis

cardiosclerosis - жүрек тамырларының склерозы.

тарылу – stenosis

angiostenosis (қан) тамырлардың тарылуы.

Нақылдар:

1. Labor, cibus, potus, somnus, venerēa - omnia moderata (Гиппократ) - жұмыс, тамақ ішу, ұйқы, ләззат барлығы шамамен болуы керек.

2. Vis medicatrix naturae - Табиғаттың емдейтін күші.

3. Medicamentis id dicimus, quod naturam alterare potest - Біздің табиғи жағдайымызды өзгертіннің барлығын дәрі деп айтамыз.

Төртінші септік us-ке біткен латын зат есімдері

Төртінші латын септігіне ер текті (мужской род) us-қа және аралық текті (средний род) u-ге, G.S -те – us-ке бітетін зат есімдері жатады. Мысалы:

processus, us m- өсінді

cornu, us n – мүйіз

Ережеге жатпайтын;

manus, us f - қол ұшы

acus, us f - ине

Согласованные прилагательные с существительными 4-го склонения

cornu, us n

proce~~s~~us spinosus

cornu coccygeum

sinus frontalis

Sing.

m

n

N. sinus frontalis

cornu coccygeum

G. sinus frontalis

cornus coccygei

Pl

m

n

N. sinus frontales

cornua coccygea

G. sinuum frontalium

cornuum coccygeorum

NB! Аралық текті зат есімдерде де сондай ақ заңдылық бар:

N.S. – Acc.S.-u

N.Pl.-Acc.Pl.-ua

NB! manus dextra, manus-N.S., f., 4 cen

ерекшелік, dextra -N.S., f., 1 cen

Терминінде әрбір сөз өз септігімен септеледі: G.S - manus dextrae

4-ші септіктің зат есімдерінің лексикалық минимумы

exitus, us m-

нәтиже, қорытынды

habitus, us m -	сыртқы түр
partus, us m -	босану
pulsus, us m -	тамыр соғуы
prolapsus, us m -	түсу
spiritus, us m -	спирт
status, us m -	жағдай
usus, us m -	колданылуы, белгілеу
sensus, us m -	сезім
meatus, us m -	тесік, өзекше, жол
ductus, us m -	түтік
collapsus, us m -	коллапс, толықсу, жүрек жұмысының бірден төмендеуі
recessus, us m -	қалташық, қойнау
arcus, us m -	доға
genu, us n -	тізе

NB! sus, tus жұрнағы бар сезім ағзаларын білдіретін зат есімдерді жаттап алыңыздар:

- visus, us m – көру (зрение)
- auditus, us m – есту (слух)
- olfactus, us m – иіс сезу (обоняние)
- tactus, us m – түйсіну (осязание)
- gustus, us m – дәм, татым (вкус)

Тапсырмалар:

1. Сын есімдерді зат есімдермен қиыстыра отырып, жалғауларын жазыңыздар:

Arcus lumbocostal... lateral..., tractus spinocerebellar... anteri..., processus tympanic... anteri..., ductus hepatic... dextr..., casus pathologic...

2. Латыншадан аударыңыздар:

Prolapsus uteri, arcus dentalis superior, status praesens, status depressus, exitus letalis, sinus sagittalis, cornu dextrum s. sinistrum, ductus hepaticus - communis, arcus palmaris superficialis, pulsus frequens, status febrilis, sulcus sinus petrosi inferioris s. superioris, septum sinuum sphenoidalium, apertura sinus sphenoidalis, septum sinuum frontalem, lamina lateralis processus pterygoidei, sulcus sinus sigmoidei.

3. Сөйлемдерді латыншадан аударыңыздар.

In processu articulari superiore facies articularis est.

Angulus ventriculi contra sinum ventriculi locat. In osse frontali septum sinuum frontalem est. In osse sacri cornua sunt.

NB! ad usum internum (ad-Acc.) seu pro usu interno /pro-Abl/- ішке қолдануға, ad usum externum s.pro usu externo - сыртқа қолдануға, ad usum proprium s.pro usu proprio - өзіне қолдануға.

Жеке түрдің атау септігіндегі US жалғауына біткен латын зат есімдері

Жеке түрдің атау септігіндегі US жалғауына біткен зат есімдер 2,3 және 4-ші септіктер бар. Ол латын терминдерінің жиі кездесетін жалғауы.

Digitus, aegrotus, medicus, sinus, corpus, spiritus сияқты сөздерді естеріңізге түсіріңіздер. Олар US жалғауына бітеді, бірақ та әр түрлі септеуге жатады. Сондықтан терминдер латын тілінде қалай

жазылатынын еске түсіріңіздер, яғни ол сөздікке жазылу формасы әлде латын зат есімдерінің бастапқы формасы.

Келесі сөздердің сөздікке жазылу формасы былай:

musculus, i m - бұлшықет

corpus, oris n - дене

ulcus, eris n - жара

incus, udis f - төстік

sinus, us m - қойнау

spiritus, us m - спирт

Демек, тек N.S-тің жалғауы арқылы зат есімнің септігін де, тегін де айыруға болмайды. Олардың септігін де, тегін де тек G.S жалғауы арқылы (ілік септік, жекеше түр) айыруға болады.

G.S жалғауы

II септік m-i

III септік f- ūtis

n-oris, eris, ūris

IV септік m-us

2 септіктің зат есімдері:

musculus, i m - бұлшықет

angulus, i m - бұрыш

sulcus, i m - жұлге

nasus, i m - мұрын

oculus, i m - көз

porus, i m - саңылау, тесік

fonticulus, i m - еңбек

ventriculus, i m - асқазан, қарын (жүрек, ми қарыншалары)

carpus, i m - білезік сүйек

tarsus, i m - толарсак

epicondylus, i m - айдаршық үсті

3 септіктің зат есімдері:

incus, udis f - төстік

salus, utis f - денсаулық

corpus, oris n - дене

pectus, oris n - кеуде

tempus, oris n - уақыт

ulcus, eris n - жара

viscus, eris n - іш (ішкі)

genus, eris n - тізе

crus, uris n - балтыр, сирақ

pus, uris n - ірің

4 ші септіктің зат есімдері:

plexus, us m - өрім, өрімделу

processus, us m - өсінді

sinus, us m - қойнау

tractus, us m - жол

fructus, us m - бағана

motus, us m - қозғалыс

foetus, us m - ұрық (9-шы жұмадан)

pruritus, us m - қышу

lapsus, us m - қателік

decubitus, us m - ойылу

casus, us m - оқиға

3-ші және 4-ші септіктің әр терминін жақсылап жаттап алған жөн. Осы минимумға кірмеген терминдер 2-ші септіктікі. Медициналық терминологияда олар ең көбі.

US-ке біткен сөздердің аналогиялық терминологияда қолданылуының мысалдары.

2-ші септіктің:

musculus palmaris brevis, musculus pollicis digitorum longus, angulus venosus, angulus costae sterni, culcus costae, dorsum nasi, apex nasi, ala nasi, oculus dexter, sinister; hamulus pterygoideus, hamulus lacrimalis, porus acusticus internus, externus; fonticulus anterior, ventriculus laryngeus, sinus arcus vertebrae.

3-ші септіктің:

crus membranaceum dextrum, corpus adiposum, corpus heterogenes.

Pars pectoralis (pectus, pectoris негізінен алынған сын есім)

cranium viscerale (viscus, visceris n-түбірінен)

pars lateralis (latus, lateris n -түбірінен)

4-ші септіктің:

arcus venosus palmaris, arcus vertebrae

ductus choledochus

meatus acusticus externus, internus

plexus sacralis superior

recessus duodenalis dexter

sinus frontalis

tractus vestibulospinalis

manus dextra, sinistra

Жаттығулар:

1. Сөздікке жазылу формасын аяқтап зат есімдердің тегін және септігін анықтаңыздар:

oculus, i ... ; prolapsus, us...; senectus, utis...; juvenus, utis...;
incus, udis...; tempus, oris...; vulnus, eris...; pectus, oris...; pus, puris...;
crus, cruris...; genus, eris...; sinus, us...; processus, us...; ductus, us...;
nasus, i...; porus, i ...; latus, eris....

2. Зат есімдердің жалғауларын жалғап, зат есімнен қиыстырыңыздар:

sulcus plantar... medial...; crus membranace... commun...;
processus articular ... superi...; recessus omental...; ramus
interventuicular....

3. Терминдерді латыншаға аударып, GS, Pl. қойыңыздар:

алаканның қысқа бұлшықеті, еміздіктәрізді еңбек, еміздіктәрізді өсінді, маңдай қуысы, жақсүйектің денесі, бет сүйектің доғасы, жоғарғы латериалдық айдаршық

4. Келесі зат есімдерді көпше түрге қойыңыздар:

medicus, i m aegrotus, i m

arcus, us m angulus, i m

corpus, aric n oculus, i m

processus, us m genus, eris n

ramus, i m meatus, us m

5. Латыншадан аударыңыздар:

a) Medicus aegrotum auscultat et palpat. Fundus oculi. Angulus fissurae oculi.

Fractura digitorum. Vulnus capitis, vulnera capitis.

Tempus operationis. Truncus corporis in partes superiores et inferiores dividitur. Pruritus cutis. Fractura manus dextrae. Radix arcus vertebrae.

б) Латыншадан аударыңыздар: ортан жіліктің денесі, іріңсіз жаракат. Жұмсақ жара. Жалпы өт жолы. Омыртка ішінің түбірі. Аурудың өліммен тынуы. Аяқ және қол саусақтары.

6. Латыншаға рецептуралық сөйлемшелерді аударыңыздар. Ішке және сыртқа қолдануға. Арша қайнатпасы: Ит жүзімінің қайнатпасы. Итмұрынның, долананың, укроптың жемісі, жай сироп. Мияның тамырының сиробы. Асқазанның таза сөлі. Ақ балшық. Тазартылған этил спирті. Шырғанак жемісінің тұнбасы.

7. Аударып, клиникалық терминдер құрастырындар:

а) cholagoga, laparocoele, enterostomia, myocardiosclerosis, angiostenosis, spermatorrhoea, pharmacognosia;

б) гр. «вена» -тэ. «тарылу» (венаның тарылуы)

гр. қосымшасы «нормадан кем» + гр. «қозғалыс» (аз қозғалу)

гр. «ішек» -тэ. «қан ағу» (ішектен қан ағу)

лат. «бел» -тэ. «ауру» (белдің ауруы)

в) Терминдердің мағынасын анықтаңыздар: ганглиит, токсикология, интоксикация, адинамия, амнезия, карцинома, пиелоцистит:

г) латыншаға аударыңыздар: Есте сақтау бұзылысы, өт қабының қабынуы, майлы ісік, қабақтың іріндеп қабынуы, фиброзды (қатерсіз) ісік.

8. Рецепттерді аударыңыздар:

1) Ал: Брильянт көгі (Зелени брильянтовой) 0,5

Тазартылған этил спирті 70-10 мл

Ар. Б.Б. Закымдалған теріге жағу

2) Ал: Наркозға арналған эфир 35,0

Хинин гидрохлориді 0,3

Этил спирті 95 – 3 мл

Шабдалы майы 60,0

Ар.Б.Б. Бір клизмаға

3) Ал: Жасыл сабын 20,0

Дистилденген су 2 мл

Этил спирті 8 мл

Қыша спирті 3 мл

Ар.Б.Б. Жағуға

4) Ал: Ментол 1,0

Медициналық эфир

Этил спирті 15 мл-нан

Глицерин 8,0

Дистилденген су 100 мл

Ар.Б.Б. Қышуға қарсы сұйықтық

5) Ал: Ішкі қолданысқа арналған йод спиртінің ерітіндісі 5% 15

мл

Ар.Б.Б.

10. Жаттап алыңыздар. *Синонимдер:*

Сары –flavus, a, um-xanthos, xanth

ligamentum flavum - сары байлам (жалғама)

xanthodermia - сарғыш тері, терідегі сары пигменттің қабаттануы

құрғақ – siccus, a, um – xeros, xer

extractum siccum - құрғақ сығынды

xeroderma - құрғақ тері

мүйіз - cornu, us n - ceras, kerat, cerat

cornua majora, minora - үлкен, кіші мүйізшелер

keratoma – мүйізше ісігі (мүйізді қабат эпидермистің жуандауы)

тізе - genu, us n – gony, gon, gonat

articulatio genus - тізе буыны,

gonarthritis - тізе буынының қабынуы

қол, білезік - manus, us f – cheir, chir

digiti manus – қолдың саусақтары

chirurgia – хирургия, операция жолымен ауруларды емдейтін

(монуальді – қолмен) медицина саласы.

тамыр соғу – pulsus, us m – sphygmos, sphygm

pulsus aequalis - біркелкі тамыр соғу

sphygmogramma - тамыр соғудың қисық сызығы.

сезім – sensus, us m – aesthesis, aesthes

sensibilis, e – елеуші, көрнекті

anaesthesia – анестезия, сезімталдықты жоғалту

шаш -pilus, i m; capillus, i m-trix, thichos, thich

capillus – адам басындағы шаш

vasa capillaria -капиллярлы қантамырлар (шаш тәрізді тамырлар)

trichosis - шаш ауруы

тырнақ - unguis, is m - onyx, onychos, onych

matrix unguis – тырнақ орны

onychophagia - тырнақты тістеу

терминэлемент

көру – blepsia, ae f

ablepsia - соқырлық (су қараңғылық)

Нақыл сөздер:

1. Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu – сезімде болмаған, санада болмайды. Бұл таным теориясымен салыстырындар: «Сезім мүшелерінен абстракты ойлауға, одан практикаға».

2. Chirurgus mente prius et oculis agat, quam armata manu. - Хирург пышактан бұрын ақылмен және көзбен әрекет етуі керек.

3. Exitus letalis. – Өліммен аяқталу

4. Sublata causa, tollitur morbus (Гиппократ). - Себебі кеткен соң, ауру кетеді.

Етістік. Шартты рай

Шартты рай (modus conjunctivus) ниетті істі білдіреді, болжам, қалау, бұйыру, шартты іс-әрекетті көрсетеді (орыс тіліндегі шартты раймен салыстыр). Латын тілінен 3 жақта осы шак және келер шақта -сын, -сін немесе етістіктің бастапқы түрінде аударылады.

Етістіктердің конъюнктиві I жіктік жалғауының сабақты етіс және ырықсыз етіс қосымшаның өзгеруімен қалыптасады.

3 жақтағы жекеше және көпше түрдегі ететіктердің жеке жалғауы

Сабақты етіс (activum)

3 жак, жекеше түрі – t

3 жак, көпше түрі – nt

Ырықсыз етіс (passivum)

3 жак, жекеше түрі – tur

3 жак, көпше түрі – ntur

Шартты райдың жекеше және көпше түрдегі 3 жак:

Жіктеу	I	II	III	IV
Инфинитив	curāre	miscēre	solvēre	audīre
негізі	cura (a – e)	miscē	solv	audi
<u>activum</u>				
Sing.	cure –t- емдесін	miscē-a-t араластырсын	solv-a-t ерітсін	audi-a-t тыңдасын
Plur.	cure-nt- (олар) емдесін	miscē-a-nt (олар) араластырсын	solv-a-nt ерітсін	audi-a-nt тыңдасын
<u>passivum</u>				
Sing.	cure-tur Емделеді! Емдеу!	miscē-a-tur Араластырылады! Араластыру!	solv-a-tur Ерітіледі! Еріту!	audi-a-tur Тыңдалады! Тыңдау!
Plur.	cure-ntur- Емделеді! Емдеу!	miscē-a-ntur- Араластырылады! Араластыру!	solv-a- ntur Ерітіледі! Еріту!	audi-a-ntur Тыңдалады! Тыңдау!

Fio, fieri – істеу (істелу), шығу, түзу (түзілу) бұрыс етістігі, онда сабақты етістің жалғауы ғана бар, ал мағынасы тек ырықсыз етісте.

Конъюнктив:

3 жак S. – fiat – түзілсін, болып шықсын.

3 жак PL. – fiant – түзілсін, болып шықсын (олар).

Шартты райдың рецептте қолданылуы:

1. Misceatur.- Араластырылсын. Араластыру.

Detur.- Берілсін. Бери.

Signetur.- Белгіленсін. Белгілеу

NB! Бұл рецептегі тұжырымдама бұйрық райдағы «Misce. Da. Signa.» формаларды алмастыра алады.

2. Dentur tales doses.- Бұндай доза берілсін. Доза беру.

3. Sterilisetur! - Стерилденсін. Стерилдеу!

4. Repetatur.- Қайталансын. Қайталау.

5. Misce, ut fiat pulvis.- ұнтақ түзілгенше араластыр.

NB! Ut – жалғаулық

Misce, fiat pulvis.- Араластыр, ұнтақ түзілсін.

Шартты райдағы көмекші етістік «esse» 3 жакта, жекеше және көпше түрде.

Sit- болсын (ол) sint- болсын (олар)

Болушы еді (ол) болушы еді (олар)

Мысалы: sit lux. - Жарық болсын

Sint sani et felices homines. - Адамдар сау және бақытты болсын.

Жаттығулар:

1. Етістіктерден 3-ші жақ жекеше және көпше түрдің шартты райын жасаңыздар

dāre - беру, formāre - құру, vertēre - бұру, finīre - аяқтау.

1. Латыншадан аударыңыздар.

Sterilisetur lege artis, solutio sterilisetur. Praeparetur infusum. Verte, vertatur. Aegroti curentur. Misce, fiant suppositoria rectalia. Misce, fiat pasta. Sit solutio sterilis. Praeparetur solutio sterilis pro injectionibus. Sumat aegrototo medicamentum contra anginam. Misceatur extractum Belladonnae cum Natrii hydrocarbonate (Abl.).

2. Латыншаға аударыңыздар:

10 желатинді капсуладағы доза саны берілсін. Эфедрин гидрохлоридінің ертіндісі ампулада берілсін. Наркозға арналған эфир

дайындалсын. Қара шыны сауытта берілісін. Араластыр, домалақ дәрі (пилюля) пайда болсын.

3. Рецепттерді (рецептура дәптеріне) латыншаға аударыңыздар:

- 1) Ал: Белладона сығындысы 0,015
Какао майы 2,0
Қ., Ректальді суппозиторий қалыптассын.
6 доза санымен сіндірілген қағазда берілісін.
Б. Тік ішекке 1 балауыз шамнан (свеча) күніне 2 рет
- 2) Ал: Новокаин 1,25
Натрий хлориді 0,039
Кальций хлориді 0,062
Инъекцияға арналған су 500 мл
Араластыру. Стерилдеу!
Б.Б. Вишневский әдісі бойынша анестезия үшін
- 3) Ал: Кастор майының (касторовое масло) эмульсиясы 100,0
Негізгі висмут нитраты (субнитрат) 1,0
Араластырылсын. Берілісін.
Белгіленсін. 1 шай қасықпен күніне 5 рет.
- 4) Ал: Сабура темірмен сиробы 100,0
Б. Б. ½ шай қасықтан ¼ стакан суда күніне 3 рет.
- 5) Ал: Новокаин 0,5
Изотоникалық натрий хлоридінің ерітіндісі 200 мл
Ар. Стерилдеу!
Б. Б. Инфильтрация анестезиясы үшін

Жаттап алыңыздар!

1. Синонимдер:

Көкбауыр - lien, enis m-splen

lien accessorius - қосымша көкбауыр

splenalgia- көкбауырдың ауырсынуы

жалған (сүбе) – spurius, a, um - pseudos, pseudo

costae spuriae - жалған қабырға

pseudokyesis - жалған жүктілік

ауа – aër, is m, – pneumon, pneum

aëratio – желдету, сұйықтың газбен толуы

pneumothorax – сірқауызды қапшықта газ бен іріңнің жиналуы

өкпе – pulmo, onis m-pneumon, pneum

pulmo dexter, sinister - оң және сол жак өкпе

pneumonia- өкпенің қабынуы

2. Терминоэлементтер:

Жарылу, айырылу - gñhexis, is f

gastrorrhexis - асқазанның жарылуы, жыртылуы

халық - demia, ae f

endemia - эндемиялық ауру, бір елге, бір жерге жайылған жұқпалы ауру; шамалы жайылған инфекциялық ауру.

өлшем – metria, ae f

chronometria - уақыт өлшемі

Нақыл сөздер:

«Ne noceras, si juvare non potes» - Егер көмектесе алмасаң, зиян келтірме. Салыстырыңдар: «Noli nocēre» - Зиян келтірме, кесір істеме.

«Edīmus, ut vivāmus, sed non vivīmus, ut edāmus» - Біз тамактану үшін өмір сүрмейміз, өмір сүру үшін тамактанамыз (өмір мәні). Белгілі айтылуды салыстырындар: «Бір нанмен ғана адам өмір сүріп жатқан жоқ».

«Audiātur et altera pars» - Екінші жағы да тыңдалсын (пікірдегі плюрализм – pluralis деген сөзден көпше түр шыққан).

«Nihil tam emaciat et debilitat hominem, quam longa inertia» - (Аристотель) Ұзақ уақыт эрекетсіздіктен (ақыл-ой) басқа адамдарды ештеңе де әлсірете алмайды.

Бесінші септік

Бесінші септікке N.S те – es, G.S – ei бітетін зат есімдер (жен.род) жатады.

5 септіктегі зат есімдердегі лексикалық минимум (сөздікке жазылу түрі)

facies, ei f – беті, бет жағы

species, ei f – жинау (дәрілік өсімдіктерді)

scabies, ei f – қышыма

rabies, ei f – құтыру

res, ei f – ic, зат

caries, ei f – шірік, кариес

NB! dies, ei m f – күн (женский и мужской род), уақытты көрсетсе,

dies dicta – белгіленген күн, бірақ dies criticus – киын (ауыр) күн.

5 септіктегі зат есімдердің сын есіммен тіркесуінің мысалдары:

f, 5 сеп. f, 1 сеп.

facies lunata – айтәрізді беті

f, 5 сеп. f, 3 сеп.

facies articularis – буынның беті

f, 5 сеп. 1 сеп.

Res publica – қоғамдық жұмыс

Сенмелуі:

N.S. facies articularis N.PL. facies articulares

G.S. faciei articularis G.PL. facierum articularium

NB! 5-ші септіктегі зат есімдерінің барлығында көпше түрі болмайды. Pluralis-te dies, res, facies, species болады.

Есте сақтаңыз!

а) pro die (pro – Abl., dies – Abl. S 5 сеп) түсінігін – күнге, күн үшін, тәуліктік мөлшер. Салыстырындар pro dosi (Abl.) мөлшерге, мөлшер үшін, бір реттік мөлшер.

б) дәрілік түрі species – дәрілік өсімдіктерді жинау – рецептерде көпше түрде қолданылады. 1) Ал: Кеуде жинағы (грудной сбор) – Rp.: Specierum pectoralium. Ал: Астмаға қарсы жинақ - Rp.: Specierum antiasthmaticarum.

2) Араластыр, жинақ пайда болсын. – Miscе, fiant species.
Рецептке бөлек және құрамына кіретін өсімдіктердің бөліктері: folium, i n – жапырақ; herba, ae f – шөп; cortex, icis m – қабық, gemma, ae f – бүршік; fructus, us m - жеміс; rhizoma, atis n – тамырсабақ, stigma, atis n – өсімдік аналығы; semen, inis n - тұқым; radix, icis f - тамыр; bacca, ae f – жидек, flos, oris m – гүл.

Жаттығулар:

1. Латыншадан аударыңыздар:

Species diurectica. Species sedativa. Facies articularis inferior, superior.

Species pectoralis. Remedium contra scabiem (Acc.). Caries dentis. Symptomata rabiei. Facies hominis. Rabies morbus molestus est. Ossa faciei. Dies criticus morbi. Species variae sunt. Da medicamentum pro die seu pro dosi.

2. Талдап G,S. et N. у. Pl. қойыңыздар: facies dorsalis

3. Латыншаға аударыңыздар:

Жусанның шөбінен және қызыл беденің (трилистник) жапырақтарынан қоспа дайында. Хош иісті қоспа. Қышымаға қарсы май бер. Бір мөлшерге дәрі жаз (бір реттік доза)

4. Барлық бес септіктің N. et G. S. et PL жалғауларын қайталаңыздар және көрсетілген септікте терминдерді септеңіздер: vertebra thoracica, musculus pterygoideus, pars tympanica, corpus calosum, tumor malignus, sinus petrosus, facies cuboidea.

5. а) Көрсетілген сөз құрастырушы элементтерден термин құрастырыңыздар:

гр. "асақазан"+тэ "жарылу, тесілу" (асақазанның тесілуі).

гр. "үсті" қосымшасы+тэ "халық" (жаппай ауру)

гр. "жалған"+лат. "ісік" (жалған ісік)

гр. "ауа"+ гр. "ірің"+гр. "кеуде" (ауа мен іріңнің сірқауыз қабында жиналуы)

б) Терминдерді латыншадан аударыңыздар:

spirometria, symmetria, pandemia, endemia, splenitis.

в) латыншаға аударыңыздар:

көкбауырды алып тастау, ауаның жүрекмаңы қабында жиналуы, өкпенің қабынуы, өкпені операциямен алып тастау.

г) Терминдердің мағынасын анықтаңыздар:

псевдоанемия, псевдокиез, биометрия, тонометрия, антропометрия, пневмоторакс.

Сын есімнің шырайлары

Дұрыс емес (теріс) шырайлары. Жеткіліксіз шырайлары.

Кейбір латын сын есімдерінің салыстырмалы шырайы дұрыс жасалмайды, яғни орыс тіліндегі «хороший - лучший», «плохой - худший» (жақсы – жақсырақ, жаман – жаманырақ) сияқты, әртүрлі түбірден пайда болады.

Сын есімнің дұрыс емес (теріс) шырайлары

Жай шырай	Салыстырмалы шырай	Таңдаулы шырай
bonus, a, um жақсы (хороший)	melior, ius жақсырақ (лучший)	optimus, a, um өте (ең) жақсы (наилучший, оптимальный)
malus, a, um жаман (плохой)	peior, ius жаманырақ (худший)	pessimus, a, um өте жаман (наихудший)
magnus, a, um үлкен (большой)	major, ius үлкенірек (больший)	maximus, a, um өте үлкен (самый большой, максимальный)
parvus, a, um аз (малый)	minor, us аздау, кемдеу (меньший)	minimus, a, um өте аз, кем (самый, очень маленький, минимальный)

NB! Анатомиялық терминологияда сын есімдердің салыстырмалы және таңдаулы шырайлары жай шырай ретінде қолданылады:

musculus gluteus maximus – үлкен бөксе бұлшықеті.

musculus gluteus minimus – кіші бөксе бұлшықеті.

trochanter major, minor – үлкен, кіші ұршық.

cornu majus, minus – үлкен, кіші мүйізше.

musculus latissimus dorsi – арканың жалпак бұлшықеті.

Сын есімдердің жеткіліксіз шырайлары:

Латын тіліндегі «жоғарғы, төменгі, алдыңғы, артқы» сын есімдерінің жай шырайы болмайды да, олардың салыстырмалы шырайы жай шырай болып аударыла береді:

superior, ius – жоғарғы (верхний, ая, ее)

inferior, ius – төменгі (нижний, яя, ее)

anterior, ius – алдыңғы (передний, яя, ее)

posterior, ius – артқы (задний, яя, ее)

NB! Үшінші септік бойынша септеледі

Жаттығулар:

1. Латыншаға аударыңыздар: жаман бапсыз симптом; өте аз (кем) доза; жай сироп (жеміс шырыны); өту қауіпті ауыру; ең жіңішке (нәзік) және ең кішкене тамырлар (капиллярлар); ең (өте) жақсы тәсіл (дәрі).

2. Латыншаға аударып G. S. et PL. қойыңыздар:

Алдыңғы бойлық байлам, мұрынның алдыңғы қыры, буынның жоғарғы өскіндері, самайдың төменгі сызығы, таңдайдың кішкене артериялары.

3. 1) Көрсетілген бөлшектерден клиникалық терминдер құрастырыңыздар:

лат. «бас сүйек» + тэ «қос кемтарлық» (бас сүйектері тұтасып өскен кемтар)

гр. «ак» + тэ «кесіп алу (кесіп тастау)» (қызылиекті кесіп алу)

гр. «тас» + тэ «кесу» (тасты уату, ұсақтау)

4. Латыншаға аударыңыздар:

Егіздердің кіндік аймағында тұтасып өсуі, қызыл иектің бөлігін кесіп алу, жұлынның сұрғылт затының қабынуы, қызылиектің қабынуы, бүйрек тасы ауруы

5. Терминдердің мағынасын анықтаңыздар: краниопагус, гингивит, лейкопения, холелитиаз.

6. Рецепттерді латыншаға аударыңыздар:

1) Вз.: Атропина сульфата 0,1
Кокаина гидрохлорида 0,05
Вазелина наилучшего 10,0
См., пусть образуется мазь
В.Об.

2) Вз.: Кислоты салициловой 0,5
Цинка оксида
Крахмала пшеничного по 5,0
Вазелина наилучшего для глаз 10,0
См., пусть образуется паста

В.Об.

3) Вз.: Настоя листьев подорожника большого 10,0 - 200 мл

В.Об.

4) Вз.: Мази чистотела большого 30,0

В.Об.

7. Сөздікке жазып, жаттап алыңыздар:

Синоним жақсы – bonus, а, um – eu

сурпоё – жақсы дем, тыныс алу (қалыпты)

medicus bonus – білікті дәрігер

Терминоэлементтер:

түсу, төмендеу – ptosis.

gastroptosis – асқазанның төмендеуі

жару, жарылу – schisis.

palatoschisis – таңдайдың бітісіп өспеуі – жарық таңдай.

іркілу, тоқтап қалу, тоқталу – stasis.

cholestasis – өттің іркіліп, жүрмей қалуы.

Нақылдар:

Salus populi suprema lex. – Халық игілігі – ең жоғарғы заң (мұнда «suprema» - superior деген сөзден таңдаулы шырай).

Locus minoris resistentiae. – Ең ептейлі жер (орысша «жіңішке жер – үзіледі» деген нақылмен салыстырыңыздар).

Optimum medicamentum quies est. – Ең тәуір дәрі – тыныштық.

Медициналық терминологиядағы сан есімдер

Латын сан есімдері сын есімнің мағынасында және күрделі сөздердің бірінші бөлігі ретінде қолданылады (трилистник – кызыл, су беде, трехглавый – үш басты).

Есептік және реттік сан есімдер

Есептік сан есімдерге қанша? (бір, екі, жүз), ал ретікке нешінші? (бірінші, екінші) сұрақтары қойылады.

Арабша белгілері	Римше белгілері	Есептік сан есімдері (10, 100, 1000-ға дейін білу керек)	Реттік сан есімдер (12 дейін)	Сөз жасауға қосымша ретінде қатысатын латын-грек сан есімдері
1	I	unus, una, unum бір (один, а, о)	primus, a, um бірінші	Mono, proto
2	II	duo, duae, duo екі (два, две, два)	secundus, a, um екінші	bi, di
3	III	tres, tria үш	tertius, a, um үшінші	tri
4	IV	quattuor төрт	quartus, a, um төртінші	quadri, tetra
5	V	quinque бес	quintus, a, um бесінші	penta
6	VI	sex алты	sextus, a, um алтыншы	hexa
7	VII	septem жеті	septimus, a, um жетінші	hepta
8	VIII	octo сегіз	octavus, a, um сегізінші	octo
9	IX	novem тоғыз	nonus, a, um тоғызыншы	ennea
10	X	decem он	decimus, a, um оныншы undecimus, a, um он бірінші	deca NB! Оларды сөздіктің «қосымша»

			duodecimus, a, um он екінші	бөлігінде жазыңыздар
100	C	centum жүз	Centesimus Жүзінші	
1000	M	mille мың	Millesimus Мыңыншы	

Реттік сан есім зат есім мен сын есім сияқты бір текте, жекеше және көпше түрде, септікте қиысады: *vertebra septima prominens* – жетінші шығыңқы омыртқа, *nervus cervicalis prima* – мойынның бірінші нерві.

Есептік сан есімдер, 1, 2, 3-тен басқасы (олар текке бөлінеді), септелмейді:

- angulus unus* – бір бұрыш (один угол)
- vertebra una* – бір омыртқа (один позвонок)
- corpus unum* – бір дене (одно тело)
- vertebra tres* – үш омыртқа (три позвонка)
- corpora tria* – үш дене (три тела)
- vertebrae quinque* – бес қабырға (пять ребер)
- dies decem* – он күн (десять дней)

Сан есімдер – үстеулер

- semel* – бір күні, бір-ақ рет
- bis* – екі қайтара, екі рет
- ter* – үш қайтара, үш рет
- quartter* – төрт қайтара, төрт рет
- quinqies* – бес рет

Мысалы: Sume medicamentum bis pro die – Дәріні күн бойына екі рет қабылда. Медицина терминологиясындағы сан есімнен тұратын қосымшалардың қолданылуына мысалдар:

musculus biventer s. dicastricus – қос қарыншалы бұлшықет

musculus triceps surae – балтырдың үш басты бұлшықеті

musculus biceps brachii – иықтың екі басты бұлшықеті

musculus quadriceps femoris – санның төрт басты бұлшықеті

herba Trifolii – қызыл (су) беде шөбі

protonephros – алғашқы бүйрек

tetraplegia – қол, аяқ салы (аяқ-қолдың салдануы)

Pentalginum – пенталгин (дәрі)

duodenum – ұлтабар

NB! Рецепттерде тамшылар саны рим цифрларымен белгіленеді:

guttam I (тамшыны – Acc.S.)

guttas V (тамшы (капля) – Acc.Pl.)

Мысалы: Вз.: Масла мятного 5 капель

Rp.: Olei Menthae guttas V

Жаттығулар:

12 жұп бассүйек – ми нервтерін аударып және жаттап алыңыздар:

I жұп- иіс сезу нерві (n. olfactorius)

II жұп- көру нерві (n. opticus)

III жұп –көз қозғалтқыш нерв (n. oculomotorius)

VI жұп – шығыр нерві (n. trochearis)

V жұп – үшкі нерві (n. trigeminus)

VI жұп - әкететін нерві (n. abducens)

VII жұп -бет нерві (n. facialis)

VIII жұп – кіреберіс - ұлу нерві (n. vestibulocochlearis)

IX жұп - тіл-жұтқыншақ нерві (n. glossopharyngeus)

X жұп - кезбе нерві (n. vagus)

XI жұп - қосымша нерв (n. accessorius)

XII - жұп тіласты нервісі (n. hypoglossus)

а) келесі жинақтардан (бөлшектерден) клиникалық терминдер жасаңыздар:

гр. «кан» + тэ «іркілу, жүрмеу» - кан жүрмеу

гр. Қосымшасы «ауысу, кейін, соң, артында» + ТЭ, «іркілу, жүрмеу» - метастаз, наукас зардабының бір жерден екінші жерге ауысуы.

гр. «тік ішек» + тэ «түсу» - тік ішектің түсуі

гр. «асқазан» +тэ «төмендеу» - асқазанның төмендеуі

б) Терминдердің мағынасын анықтаңыздар: аутоинтоксикация, гастроптоз, блефароптоз, метастаз.

в) Латыншаға аударыңыздар: көздің нұрлы қабығының жарылуы, өз қанын өзіне құю арқылы емдеу, өттің іркілуі, жатырдың төмен түсуі (төмендеуі).

NB! Көлемді, белгісіз мөлшерді көрсететін кейбір грек және латын бөліктері (компоненттері):

macro – ірі, үлкен (macrocytus – ірі клетка)

mega, megal – ұзарту, қалыпты жағдайдан тыс ұлғатып, өсіп кету

(megalomania – ұлылық маниясы)

poly (гр.), multi (лат.) – көп, мөлшердін үлкеюі

(polyuria – несеп мөлшерінің үлкеюі, несептің көбеюі,

multilobularia – көп ұсак бөліктерден тұратын)

oligo, micro – кіші, шамалы, мөлшердің, көлемнің азаюы

(oligophrenia – жарымес, ақымақтық; microorganismus – микроорганизм)

pan, omni – барлық, барлық заттарға қатысты

(panarthritis – барлық буындардың қабынуы;

hemi, semi – жарты, жартылай

(hemiplegia – дененің жартысының параличі, semilunaris – жарты айлы)

г) Рецепттерді латыншаға аударыңыздар:

1) Вз.: Масла вазелинового чистейшего для внутреннего употребления 200,0

Масла мятного капли II

См.В.Об.

2) Вз.: Стрептоцида

Норсульфазола сульфадимезина по 5,0

Эфедрина гидрохлорида 1,0

Камфоры 3,0

Масла эвкалиптового капель V

Вазелина до 100,0

См., пусть образуется мазь

В.Об.

3) Вз.: Кодеина фосфата 0,12

Апоморфина гидрохлорида 0,04

Кислоты хлористоводородной разведенной чистой
капель V

Воды дистиллированной 200 мл

См.В.Об.

4) Вз.: Порошка окситетрациклина для суспензии 30,0
В.Об.

е) Синоним : табиғат – natura, ae f – physis, physic

succus gastricus naturalis – табиғи асқазан сөлі

physiologia – организмнің тіршілік функциялары туралы
ғылым.

Терминэлементтер (ТЭ):

парез, әлсіреу, босансу, еркін қимылдық жартылуы жойылуы –
paresis

tetraparesis – қол-аяқтың еркін қимылының нашарлауы.

паралич (сан), соқпа – plegia

hemiplegia – жарты дененің салы

Нақылдар:

Primus in orbe deos fecit timor. – Құдайларды өмірге әкелген
қорқыныш.

Qui scribit, bis legit. – Жазған кісі екі рет оқиды.

Vulnera per primam seu secundam intentionem sanescunt. – Жара
бірінші әлде екінші жетілуімен бітіп кетеді.

Рецептегі үстеулер мен есімдіктер. Рецепттегі жазудағы шеберлікті, фармацевтикалық терминологиядағы лексикалық минимумдардан алған білімді баянды ету үшін берілген жұмыс.

Рецептурада және дәрігерлік мамандықта қолданылатын келесі үстеулер мен есімдіктерді рецептура дәптеріне жазып, жаттап алыңыздар.

Үстеулер – наречие:

ana – бірдей, тепе-тең

cito – шапшаң, тез

citissime – жедел, тығыз, тез

statim – дереу, қазір ғана, кейде extempore – талап бойынша – деп жазады.

aseptice – асептикалық, зарарсыздандырылған

satis – жеткілікті, мол (quantum satis)

bene – жақсы

optime – ең жақсы түрде

recte – дұрыс

mite – ақырын, жәй

forte – күшті, жылдам

Есімдіктер – местоимение

pro me – мен үшін, синонимі pro auctore – автор үшін деп дәрігер өзіне рецепт жазады.

per se – таза түрде (сөзбе-сөз аудармасы «өзімен өзі», «өзі арқылы»)

ad usum proprium s. pro usu proprio – өзі қолдану үшін

Жаттыгулар:

1. Латыншаға аударыңыздар: Мен үшін дәрі дайында. Күкіртті таза күйінде іш. Йод таза күйінді ішке колданылады (ішуге) (-колдану - adhibere)

2. Рецепттерді латыншаға аударыңыздар:

Шапшаң! Быстро!

1) Вз.: Масла вазелинового чистейшего для внутреннего употребления

Сахара 0,2

См., пусть образуется порошок. Пусть будут выданы такие дозы числом 6

Об.

2) Вз.: Микроцида

Рыбьего жира по 100,0

Эфедрина гидрохлорида 1,0

См., пусть образуется эмульсия (по требованию)

В.Об. Для меня (или для автора)

Немедленно!

3) Вз.: Кордиамина 10 мл

В.Об.

4) Вз.: Серы «в чистом виде»

Магния оксида

Сахара по 10,0

См., пусть образуется порошок

В.Об.

Рецепттің құрылымынан, фармацевтикалық терминологиядан тексеру сұрақтары:

1. Фармацевтикалық терминнің құрылысы.
2. Рецепттің барлық бөліктерін атаңыздар. Күрделі және жай рецепттер.
3. Латын тілінде жазылатын рецепттің бөліктері.
4. Химиялық номенклатура (атаулар тізімі):
 - қышқылдар жұрнағы;
 - оттегісіз қоспалар жұрнақтары;
 - аниондар жұрнақтары.

Жаттығулар:

1. Фармацевтикалық терминдерде жиі қолданылатын «у» басталған түбірлер мен қосымшаларды атаңыздар.
2. Қышқылдар аттарындағы керекті жұрнақты жазыңыздар:
 - acidum nicotin ... um – никотин қышқылы
 - acidum arsen ... um – мышьяқты қышқыл
 - acidum citr ... um – лимон қышқылы
3. Латыншаға аударыңыздар: Күкірт қышқылы, күкіртті қышқыл, күкіртті сутек қышқылы, фосфор қышқылы, кальций тотығы, сынап тотығы, натрий асқын тотығы, натрий сульфаты, натрий сульфиті.
4. Барлық бөлшектерін атап, N. et G.-ке қосып, аударыңыздар:
5. Латыншаға аударыңыз:
 - С витамині немесе аскорбин қышқылы. Сырты оралған, қалпына келтірілген темірдің таблеткалары. Сұр сынап майы. Аспирин немесе

ацетилсалицил қышқылы. Тұз әлде араластырылған хлорлы сутек қышқылы. Сусыз мышьяқты қышқыл. Наперстянка жапырағының ұнтағы. Алюминий және калий сульфаты әлде ашудас. Натрий хлоридінің изотониялық ерітіндісі. Калий арсенитінің сұйығы. Тетрациклинді көз майы. Алтей тамырының құрғақ экстракті (сығындысы). Кастор майы немесе үпілмәлік майы. Скипидар немесе терпентин майы. Қынапқа, көтен ішекке қойылатын балауыз дәрі. Этил спирті немесе шарап спирті. Термопоис шөбінің тұнбасы. Алоэ сығындысы.

6. Рецепттерді барлық ережелер бойынша жазып (legeartis) латыншаға аударыңыздар:

1) Вз.: Атропина сульфата 0,1

Этилморфина гидрохлорида 0,3

Раствора кислоты борной 2% 10 мл

См.В.Об.

2) Вз.: Порошка леворина для суспензии 4 000 000 ЕД

В.Об.

3) Вз.: Пластыря свинцового простого длиной 50 см шириной

2 см (или величиной 50x2 см)

В.Об.

4) Вз.: Экстракта сабура

Экстракта ревеня по 3,0

Экстракта и порошка корня солодки сколько нужно, чтобы образовались пилюли числом 30

В.Об.

Синонимдерді сөздікке жазып және жаттап алыңыздар:

Өзім – ipse – aut

Medice cura te ipsum – Дәрігер, өзінді емдеп ал – өзінді-өзің емдеп ал - cura te.... Nosce, te ipsum – Өзінді-өзің тани біл. Autointoxicatio – Өзін-өзі уландыру.

Нақылдар: Primum non nocere – Ең бастысы – зиян келтірме (дәрігердің өсиеті).

Bis dat, qui cito dat – Кім тез берсе, оның екі рет бергені уақытында берілген көмектің мәнділігін көрсетеді.

Nihil semper suo statu manet – Ешбір зат үнемі өз калпында қалмайды. «Барлығы тез өтеді, тез өзгереді» - дегенмен салыстырыңыз.

Medici curare debent: “Cito, tuto et jucunde” (Цельс) – Дәрігерлер тез, қауіпсіз және жағымды емдеуге тиісті.

Салыстырыңыз: “Citius, altius, fortius” – Шапшанырақ, жоғарырақ, күштірек! – олимпиядалық ойындардың ұраны.

Студенттік әнұран «Gaudeamus»

Ортағасырлық студенттік ән (XIII ғасырдың ортасы), Париждегі Сорбон немесе Гейдельберг атындағы университет студенттері арасында туындаған. Әннің өңдеуін жасаған фламандиялық композитор Оккенгейм (XV ғасыр). Бұл ән ортағасырлық әншілердің поэзиясына жатады. Әнде жастық шақ және өмір қуаныштары, қазіргі таңда атақты, студенттік мерекелерде шырқалады.

«Gaudeamus» әнұранның көптеген түрлері кездеседі. Көбіне аудармасы сөзбе-сөз аударылған осы варианты шырқалады.

Gaudeāmus igītur }
Iuvēnes dum sumus: } - 2 паза
Post jucundam juvuntūtem,
Post molestam senectūtem
Nos habēbit humus - 2 паза

Vita nostra brevis est, }
Brevi finiētur; } 2 паза
Venit mors velocīter,
Rapit nos atrocīter,
Nemīnī parcētur – 2 паза
Vivat academia! }
Vivant professōres! } - 2 паза
Vivat membrum quodlibet!
Vivant membra quaelibet!
Semper sint in flore! - 2 паза

Итак, будем веселиться,
Пока мы молоды!
После приятной юности,
После тягостной старости
Нас возьмет земля.

Жизнь наша коротка,
Скоро она кончиться.
Смерть приходит быстро,
Уносит нас безжалостно,
Никому пощады не будет.

Да здравствует университет,
Да здравствуют профессора!
Да здравствует каждый из них,
Да здравствуют все члены,
Да вечно они процветают!

Гиппократ антты

Апполон дәрігерімен, Асклепимен, Гигиенен, Панакеямен және басқа құдайлармен ант етемін, оларды куәгерлікке алып, келесі жазбаша міндеттемелерді менің күшіме және ақылыма сәйкес адал орындауға: мені дәрігерлік қабілетке үйреткенді ата анамен теңестіруге болады; олармен өзінің жетістіктерімен бөлісіп және қажет болған жағдайда оған көмектесу; оның отбасын өзінің бауырлары деп санау, егер олар ешқандай келісімсіз және ешқандай қайтарымызсыз үйренгісі, оқытқысы келсе, бұл да өнер; ауызша сабақтар мен қалған басқа да оқуларды медицина заңдарының антына және міндеттемелеріне байланысты өзінің балаларына, ұстазының балаларына және оқушыларына хабарлау.

Мен наукасты оның қамы үшін менің күшіме және ақылыма тең, бірақ жамандық жасаудан және әділетсіздіктен алыс ұстайтын тәртіпке бағыттаймын. Мен өлімге душар ететін әрекеттерге рұқсат бермеймін және ондай жол көрсетпеймін, дәл сондай ешқандай әйелге аборт туғызатын заттар бермеймін.

Мен өз өмірім мен өнерімді адал және мінсіз өткізетін боламын. Мен ешбір сәтте тасы бар аурумен ауыратын адамдарға еш уақытта кесу жасамаймын, мұны осы жұмыспен айналысатын адамдарға тапсырамын.

Ем жасағанда және жасамаған кезде, мен адамның өміріне қатысты таратылмайтын нәрселерді көрмейтін болайын, мен осы нәрселерді құпия деп санап, айтпаймын.

Per Apollinem medicum et Aesculapium, Hygiamque et Panaceam juro, deos deasque omnes testes citans, mepte viribus et iudicio meo hos iusjurandum et hanc stipulationem plene praestaturum.

Illum nempe parietum meorum loco habiturum spondeo, qui me artem istam docuit, eique alimenta impertiturum, et quibuscunque opus habuerit, suppeditaturum.

Victus etiam rationem pro virili et ingenio meo aergis salutarem praescripturum a perniciosa vero et improba eosdem prohibiturum. Nullius praeteria precibus adductus, mortiferum medicamentum cuique propinabo, neque huius rei consilium dabo. Caste et sancte colam et artem meam.

Quaecumque vero in vita hominum sive medicinam factitans, sive non, vel videro, vel audivero, quae in vulgus efferre non decet, ea reticebo non secus atque arcana fidei meae commissa.

Quod si igitur hocce iusjurandum fideliter servem, neque violem, contingat et prospero successu tam in vita, quam in arte mea fruar et gloriam immortalem gentium consequar. Sine autem id transgrediar et pejerem contraria hisce mihi eveniant.

Медицинада қолданылатын латын мақалдары және

нақыл сөздері

А

Absente aegroto	В отсутствии больного, не при больном, т.е. не следует говорить или спрашивать при больном.	Сырқат адамның болмауы, наука адамның барында айтылмау немесе сұралмауға тиісті.
Ad usum internum (pro usu interno)	Для внутреннего употребления	Ішуге арналған
Ad usum externum (pro usu externo)	Для наружного употребления	Жағуға арналған
Ad usum proprium (pro usu proprio)	Для собственного употребления	Өзіне жеке пайдалануға арналған
Aliis inserviando consumor	Служа другим сгораю сам (расточаю себя)	Басқалар үшін өзімді пайда етем, басқалар үшін өзім күйемін
Alma mater	Мать-кормилица (так студенты и выпускники называют свое учебное заведение)	Ана-асырап сақтаушы, көріктендіруші ана, (студенттер осылай өздері бітірген оқу-орынды атайды)
A posteriori	Исходя из опыта, на основании опыта	Тәжірибе негізінде, тәжірибе арқылы
A priori	Из предыдущего, независимо от опыта	Алдыңғыдан, тәжірибеге тәуелсіз
Ars curandi	Искусство врачевания (лечения)	Дәрігерлік өнер(емдеу өнері)
Ars dignoscendi	Искусство распознавания	Анықтау өнері
Audiatur et altera pars	Пусть будет выслушана и другая сторона	Басқа жағы да тыңдалсын (қағыс қалмасын)

В

Bene dignoscitur, bene curatur	Хорошо распознается, хорошо лечится	Дұрыс анықталған ауру жақсы емделеді
Bis dat, qui cito dat	Тот дает дважды,кто быстро дает	Кім тез бітірсе, оның екі жұмыс бітіргені

C

Cito, tuto et jucunde (Medici curare debent: "Cito, tuto et jucunde")	Быстро, безопасно, благоприятно (Врачи должны лечить так)	Жылдам, қауіпсіз, жағымды (дәрігерлер солай істеуі керек)
Chirurgus mente prius et oculis agat, quam armata manu	Пусть хирург действует сначала умом и глазами, а затем вооруженной (скальпелем) рукой	Хирург алдымен көріп, ақыл оймен (ойланып), сосын барып қолымен (скальпельмен) әрекет
Contraria contrariis curantur	Противоположное лечится противоположным	Уды у қайтарады (қарама-қарсы)
Curatio conservativa	Консервативное лечение	Консервативті (хирургиялық) әдістерді қолданбай дәрі дәрмекпен емдеу
Curriculum vitae	Жизнеописание (краткое)	Өмірбаян деректері қысқаша)
Cura, ut valeas	Будь здоров	Сау бол

D

Decursus morbi	Течение болезни	Аурудың бағыты (ағымы)
De mortuis aut nihil, aut bene	О мертвых или ничего говорить), или (говорить) хорошо	Өлген адам туралы ештеңе айтпау керек, не жақсы айту керек
Delirium tremens	«Дрожательный бред», белая горячка- острое психическое заболевание, возникающее вследствие длительного употребления спиртного	«Дірілдеген сандырақ»- спиртті ішімдіктерді ұзақ пайдалану салдарынан болатын психикалық ауру
Diagnosis ex iuvantibus	Диагноз на основании помогающих средств	Көмекші қосымша құралдар арқылы диагноз қою
Divinum opus sedare dolorem	Божественное дело – успокаивать боль	Ауруды тыныштандыру ауру күшін бәсеңдету күдіретті іс
Dum spiro, spero	Пока дышу, надеюсь	Демім барда, үмітім бар
Dum aegrotus spirat, medicus sperat	Пока больной дышит, врач надеется	Науқас адамның демі бар да, дәрігердің үміті бар

Е

Edimus, ut vivamus, sed non vivimus, ut edamus	Мы едим, чтобы жить, но не живем, чтобы есть	Біз тамактану үшін өмір сүрмейміз, өмір сүру үшін тамақтанамыз
Ex tempore	Незамедлительно, тотчас	Шапшаң, кідірмей, дереу, қазір ғана
Ex officio	По обязанности	Міндеттілікпен, қызмет бабымен
Exercitatio est optimus magister	Практика (упражнение)-наилучший учитель	Тәжірибе ең жақсы ұстаз
Exercere medicinam	Заниматься врачеванием	Емдеу жұмысымен айналысу
Exitus letalis	Смертельный исход	Аурудың қазаға ұшырауы
Est modus in rebus	Все имеет свою меру	Әр нәрсенің шегі бар
Et cetera (etc.)	И другие, прочие	Басқалар және қалғандары
Extrema	Конец жизни. Смерть	Өмірдің соңы, өлім

Ғ

Facies Hippocratica	Гиппократово лицо (отмеченное печатью)	Гиппократ кейпі (адамның өңінде ажалдың белгілерінің байқалуы)
Fort	В сильных дозах	Күшті мөлшерде
Functio laesa	Нарушенная функция	Қызметі өзгерген

Г

Gravis morbus	Тяжелая болезнь	Ауыр науқас (сырқат)
---------------	-----------------	----------------------

Н

Hic locus est, ubi mors gaudet succurrere vitae	Здесь место, где смерть охотно приходит на помощь жизни	Бұл желде өлім (ажал) өмірге шын көңілмен (қуана) көмектеседі
Hominum gratia	Ради людей	Адамдар үшін, адамзат үшін

І

In abstracto	В отвлечении, отвлеченно	Толық құрамында,
In corpore	В полном составе, в целом	Тұтас, бүтіндей
In corpore vivo	На живом теле	Жанды денеле
In facto	На деле	Іс жүзінде шындығында

In re	В деле, фактически	Ең жақсы түрінде
In vitro	В пробирке(склянке), в эксперименте	Шыны түтікте, ғылыми тәжірибеле
In optima forma	В наилучшей форме	Ең жақсы түрінде
In vivo	На живом (в действительности)	Жанды денеледе(организмде)
In spe	В надежде	Үмітте

L

Labor, cibus, potus, somnus, venerea – omnia moderata	Работа (труд), пища, питье, сон, наслаждения – все в меру (Гиппократ)	Еңбектің, тамақтың, ішіп жеудің, яғни рақаттын шамасын білу керек
Lege artis	По всем правилам искусства (мастерски)	Өнердің барлық ережесімен
Locus minoris resistentiae	Место наименьшего сопротивления	Ең қолайлы жер(кедергісі ең аз жер)

M

Manibus puris	Чистыми руками	Таза қолдарымен
Medicina fructuosior ars nulla	Плодотворнее медицины нет искусства (Плиний)	Медицинадан аскан нәтижелі өнер саласы жоқ
Mens sana in corpore sano	В здоровом теле, здоровый дух	Тәні саудың - жаны сау
Medicus- amicus et servus aegrotorum est	Врач- друг и помощник больных	Дәрігер -аурудың досы және көмекшісі
Medicus medico amicus est	Врач врачу- друг	Дәрігер дәрігерге- дос
Medicus curat, natura sanat	Врач лечит, природа исцеляет	Дәрігер емдейді, табиғат сауықтырады
Medice, cura te ipsum	Врач, исцели самого себя	Дәрігер, алдымен өзінді емдеп ал
Mite	В слабых дозах	Аз мөлшерде
Modus operandi	Способ действий, методы какого-либо действия	Әрекет (қимыл) тәсілі, кейбір әрекеттің орындалу әдісі
Modus vivendi	Образ жизни, условия существования	Тұрмыс қалпы (күнелту) тіршілік жағдайы
Multum vinum bibere, non diu vivere	Много вина пить - не долго жить	Ішімдікке берілу-өмірді қысқарту

N

Natura sanat,	Природа исцеляет,	Табиғат сауықтырады,
---------------	-------------------	----------------------

medicus cura	врач лечит	дәрігер емдейді
Ne noceras, si juvare non potes	Не вреди, если не можешь помочь	Көмек бере алмасаң, зияныңды тигізбе
Noli nocere	Не навреди (не вреди)	Бүлдірме, зиян келтірме
Non curatur, qui cura	Кто имеет заботы, тот не вылечивается	Жұмысы, уайымы көп адам сауықпайды
Non quaerit aeger medicum eloquentem, sed sanantem	Не красноречивого врача ищет больной, а способного вылечить	Ауру адам сөзінен ісі әдемі дәрігерді іздейді
Non est medicina sine lingua Latina	Нет медицины без латинского языка	Медицинаны латын тілсіз игеру мүмкін емес
Nonsens	Бессмыслица	Мәнсіз, мағынасыз іс
Nosce te ipsum	Познай самого себя	Өзіңді өзін тани біл
Nota bene (NB)	Запомни хорошо, обрати внимание	Есінде жақсы сақта, көңіл аудар

О

Odor specificus	Специфический запах	Ерекше иіс
Omne nimium nocet	Все излишнее вредит	Артық нәрсенің бәрі зиян
Omnium profecto altium medicina nobilissima	Из всех наук (искусств), безусловно, медицина – самая благородная медицина	Барлық ғылымдардың өнердің ішінде ең (игіліктісі, әрине
Omne vivum ex ovo	Все живое из яйца (Гарвей)	Барлық тіршілік
Optima forma	В лучшей форме	Ең жақсы қалпында

Р

Per os	Через рот (лекарства принимаются)	Ауыз арқылы (дәріні ішу)
Per injectiones	Через (посредством) инъекций	Дәріні денеге инемен жіберу әдісі
Per se	Через себя. В чистом виде	Таза күйінде
Per primam intentionem	Первичным натяжением	Алғашқы біту, жетілу
Post mortem	После смерти, посмертно	өлгеннен кейін
Post scriptum (P.S.)	После написанного	жазылғаннан кейін
Primum non nocere	Прежде всего не	алдымен зиян келтірмеу

	вредить (больному)	
Pro dos	На дозу	бір рет ішуге
Pro die	На день	бір күнге
Pro forma	Для формы, вида, приличия	сырт көз үшін, сыпайыгершілік
Pro me	для себя	мен үшін өзіме
Pro auctore	Для меня (врача при выписке лекарства)	Автор үшін
Pro narcosi	Для автора	
	Для наркоза	Наркоз үшін

Q

Quae medicamenta non sanant-ferrum sanat, quae ferrum non sanat ignis sanat insanabilia non ignis vero quae sanat, reputare oportet	Что не излечивает лекарство, лечит нож; что не лечит нож, лечит огонь; что не лечит даже огонь, то нужно считать неизлечимым	Дәрі емдей алмаған пышак емдейді, пышак емдей алмағанды от емдейді, от емдей алмағанды сауықпайтын деп есептеу керек
Quantum satis, curat bene	Сколько нужно, вдоволь	Керегінше, мол
Qui bene dignoscit, curat bene	Кто хорошо распознает, тот хорошо лечит	Ауруды кім дұрыс анықтаса, сол жақсы емдейді
Qui scribit, bis, legit	Кто пишет, дважды читает	Жазып отырған кісі екі рет оқиды

R

Ratio curandi (medendi)	Способ лечение	Емдеу әдісі
Restauratio virium	Восстановление сил	Күш, әлін қалпына келтіру

S

Salus populi suprema lex	Благо (здоровье) народа- высший закон	Ел игілігі (денсаулығы) ең жоғарғы заң
Sapienti sat	Разумному достаточно	Саналы адамға жеткілікті
Sanus et utilis	Здоров и пригоден	Сау және жарамды
Similia similibus curantur	Подобное излечивается подобным	Неден ауырсаң сонымен емдел
Spes reconvalescendi	Надежда на выздоровление	Сауығуына сенім
Status nascendi	Момент образования	Құрылу жасалу кезеңі

Status febrilis	Температурное состояние	Температура кызуу
Status subfebrilis	Подтемпературное состояние	Температураның шамалы ғана жоғарылауы
Status praesens	Настоящее положение. состояние на данный момент	Қазіргі жағдайы, қалі
Status quo ante	Прежнее состояние	Жағдайы бұрынғысынша
Summum bonum medicinae sanitas	Высшее благо медицины – здоровье	Медицинаның ең жоғарғы игілігі денсаулық
Si tibi deficient medici haec tria, fiant requies medici men, hilaris, diaeta moderata	Если тебе врачей не хватает, пусть будут врачами твоими трое покой, веселый нрав и умеренность в пище	Егер саған дәрігер жетіспесе, сенің дәрігерін тыныштық, көтеріңкі көңіл және тамаққа сабырлылық болсын

Т

Tempora mutantur et nos in illis mutamur	Времена меняются и мы меняемся вместе с ними	Уақыт өзгереді, онымен бірге біз де өзгереміз
Transfusio sanguinis	Переливание крови	Қан құю
Tres faciunt collegium	Трое составляют коллегию (собрание)	Үш адам алқа құрады
Tumor, rubor, caloret laesa functio	Опухоль, краснота, жар и поврежденная функция	Ісік, қызару, ыстық, шаншу және қызметінің бүлінуі

U

Ubi pus, ibi incisio	Где гной, там разрез	Ірің бар жерде кесу керек
Ubi stimulus, ibi affluxus	Где раздражение, там и прилив крови	Қай жер тітіркенсе сол жерге қан көп келеді
Usus est optimum magister	Опыт – наилучший учитель	Тәжірибе- ең жақсы оқытушы

V

Venienti occurrere morbo	Предупреждайте приближающуюся болезнь	Ауру қаупін алдыны ала (ескерте) біл
Veto	Запрещаю. Запрет	Тыйым саламын, тыйым салу
Vis est per magna naturae	Сила природы очень велика (Цицерон)	Табиғат күші өте зор
Vis medicatrix	Целебная сила природы	Табиғаттың емдеу күші

naturae		
Vive valeque	Живи и будь здоров	Өмір сүр және денін сай болсын
Volens- nolens	Волей- неволей, хочешь - не хочешь	Ерікті -еріксіз, қалайсыз- қаламайсыз
Vivere voco, mortuos plango	Зову (предупреждаю) живых, оплакиваю мертвых	Тірігі -салауат,өлігі- иман, тірігі – ескерту,өлігі-октау
Vulnus penetrans	Проникающая рана	Өтіп кететін жара
Vulnus lacerum	Рваная рана	Жырымдалған (шеттері) жара
Vulnus punctum	Колотая рана	Түйрелген (үшкір затпен шаншылған) жара
Vulnus morsum	Рана от укус	Шаққаннан пайда болған жара
Vulnus conquassatum	Размозженная рана	Мылжаланған жара
Vulnus sclopetarium	Огнестрельная рана	Оқ тиген жара
Vulnus contusum	Ушибленная рана	Соғып алған жара
Vulnus incisivum	Резаная рана	Кесілген жара
Vulnus scissum	Рубленая рана	Шабылған жара

ЛАТЫН-ОРЫС-ҚАЗАҚША СӨЗДІК

A

a, ab, abs (предл. с Abl)	– от, с, со стороны	– сырт жағынан
abdomen, inis n	– живот	– іш
abdominalis, e	– брюшной	– іш, құрсак
abductor, oris m	– абдуктор,	– әкеткіш бұлшықет
(musculus)	отводящая мышца	
abscessus, us m	– абсцесс, нарыв,	– іріңдік
	гнойник	
academia, ae f	– (греч.) академия,	– жоғарғы мектеп
	высшая школа	
accelerans, ntis	– ускоряющий	– жылдамдаушы
acer, acris, acre	– острый	– өткір, үшкір
acetabulum, i n	– вертлужная впадина	– ұршық ойығы
acetas, atis m	– ацетат	– ацетат
acetum, i n	– уксус	– сірке су
acetylsalicylicus, a, um	– ацетилсалициловый	– ацетилсалицилді
acidum, i n	– кислота	– қышқыл
actio, onis f	– действие	– әсер ету
acus, us f	– игла	– ине
acusticus, a, um	– слуховой	– есту
acutus, a, um	– острый	– өткір
ad (Acc)	– к, до, у, при	– ға, -ге, -қа, -ке ішіне
adhibeo, hibui, hibitum, ēre	– применять,	– колдану
II	употреблять,	
adiuvo, iuvi, iutum, āre I	– помогать	– көмектесу
Adonis, idis m	– (греч.) адонис,	– жалын гүл
	горицвет	
	(лекарств. раст.)	
aeger, gra, grum	– больной, ая, ое	– ауру
aegrotus, a, um	– больной, ая, ое	– ауру
aër, aëris m	– воздух	– ауа
aether, eris m	– эфир	– эфир
aethereus, a, um	– эфирный, ая, ое	– эфирлі
aethylicus, a, um	– этиловый, ая, ое	– этилді
affectus, us m	– душевное волнение,	– қайғыру
	переживание	
agito, avi, atum, āre I	– двигать, побуждать	– қозғалту, қоздыру
ago, egi, actum, ēre III	– действовать	– әсер ету

ala, ae f	– крыло	– қанат
albus, a, um	– белый	– ақ
alimentum, i n	– питание, пища	– тамақ
alter, era, erum	– другой (из двух)	– басқа
alternans, ntis	– меняющийся, чередующийся	– кезектесу
Althaea, ae f	– (греч.) алтей (лекарств. раст.)	– алтей
altus, a, um	– высокий, глубокий	– биік, терен
alumen, inis n	– квасцы	– ашудас
alveolaris, e	– ячеечный, ячеистый, альвеолярный	– ұя, альвеола
alveolus, i m	– альвеола: ячейка, зубная лунка	– альвеола, ұяшық, тістік шұңқыр
amarus, a, um	– горький	– ащы
amicus, i, m	– друг	– дос
Ammonium, i n	– аммоний	– аммоний
ampulla, ae f	– ампула	– ампула
Amygdala, ae f	– миндаль	– бадамша
amylaceus, a, um	– крахмальный (для капсул)	– крахмалданған
amylum, i n	– крахмал	
analysis, is f	– анализ, разложение на составные части	– анализ, ажыратылған бөліктерге орналастыру
anamnesis, is f	– анамнез (припоминание), сведения о начале и развитии болезни	– анамнез, аурудың дамуындағы белгілер
anatōme, es f; anatomia, ae f	– анатомия, рассечение	– кесу, анатомия
anatomicus, a, um	– анатомический	– анатомиялық
angina, ae f	– ангина, воспаление миндалин	– ангина, бадамшаның қабынуы
angularis, e	– угловой	– бұрыштық
angulus, i m	– угол	– бұрыш
anhidricus, a, um	– безводный	– сусыз
animal, alis n	– животное (греч.)	– хайуан

annus, i m	zoon) – год	– жыл
ante (Acc)	– перед, до	– алдына, дейін
antebrachium, i n	– предплечье	– білік
anterior, ius	– передний	– алдында, дейін
antiasthmaticus, a, um	– противоастматически	– астмаға карсы
antidōtum, i n	– противоядие	– уға карсы
antiquus, a, um	– древний, старый	– ескі, көне
anulus, i m	– колечко, ободок	– сақина
apertura, ae f	– отверстие	– тесік
aqua, ae f	– вода	– су
aqueductus, us m	– водопровод	– суқұбыры
aquosus, a, um	– изобилующий водой, водяной, водный	– сулы
arcus, us m	– дуга	– доға
armatus, a, um	– вооруженный	– қаруланған
aromaticus, a, um	– душистой	– жупарланған
ars, artis f	– искусство, наука	– өнер, ғылым
arsenicus, a, um	– мышьяковистый	– мышьякті
arteriosus, a, um	– артериальный, богато снабженный артериями	– артериалді, артериямен жақсы камтамассыз етілген
articularis, e	– суставной	– буындық
articulatio, onis f; arthron (гр)	– сустав	– буын
arytenoideus, a, um	– черпаловидный	– ожаутәрізді
asper, era, erum	– шероховатый	– кедір-бұдырлы
astrum, i n	– звезда, созвездие	– жұлдыз
atlas, ntis m	– атлант (I шейный позвонок); в мифологии – титан который держал на своих плечах небесный свод	– атлант, бірінші мойын омыртка
atrium, i, n	– предсердие	– жүрекше
audio, ivi, itum, ĩre IV	– слышать, слушать	– есту, тындау
auditus, us m	– слух	– есту

auricula, ae f	– ушная раковина; ушко	– құлак, құлак қалканы
auricularis, e	– ушной, относящийся к уху	– құлак, құлакка қатысты
Aurum, i n	– золото	– алтын
auscultatio, onis f	– аускультация, выслушивание	– тыңдап көру
ausculto, avi, atum, āre I	– аускультировать, выслушивать	– тыңдау
axis, is m ось;	– 2-ой шейный позвонок	– екінші мойын омыртка

В

bacillus, i m	– палочка, бацилла;	– таякша, бацилла
basilaris, e	– основной	– негізгі
basis, is f	– основание	– негіз
Belladonna, ae f	– красавка, белладонна	– красавка
bene	– хорошо	– жақсы
bibo, bibi, - ěre III	– пить	– ішу
biceps, bicipitis	– двуглавый	– екі басты
bis	– дважды, два раза	– екі рет
blastoma, atis n	– бластома, опухоль с самостоятельным ростом	– бластома
bolus, i f	– 1) глина; 2) большая пилюля	– ақ балшық
bonus, a, um	– хороший	– мейрімді, жақсы
brachium, i n	– плечо	– иық
brevis, e	– короткий	– қысқа

С

cadaver, eris n	– труп	– мәйіт
caeruleus, a, um	– синий, темно-синий	– көк
calcar, aris n	– шпора	– тұмсық
calide	– (нар.) горячо, горячим способом	– ыстық
calidus, a, um	– теплый, горячий	– ыстық
callosus, a, um	– мозолистый	– сүйелді
calor, oris m	– тепло, жар	– қызу
calvaria, ae f	– черепной свод	– бассүйек күмбезі

calyx, ycis m	– чашка, лоханка	– тостағанша, түбегі
canalis, is m	– канал	– өзек
cancer, cri m	– рак, краб	– рак
caninus, a, um	– собачий	– ит, иттің
capillus, i m	– волос	– шаш
capitulum, i n	– головка	– кішкене бас
capsula, ae f	– коробка, ящик	– капсула
caput, itis n	– голова, головка	– бас, кішкене бас
caries, ei f	– гниение, гнилость	– кариес, тістің шіруі
casus, us m	– случай	– құлау, жағдай
cauda, ae f	– хвост	– құйрық
caudalis, e	– хвостовой	– төменгі құйрық
causa, ae f	– причина, повод	– себеп
cavitas, atis f	– полость	– қуыс
cavum, i n	– полость	– қуыс, үңгір
celer, eris, ere	– быстрый	– тез
celula, ae f	– клетка	– ұяшық
cerebellum, i n	– мозжечок	– кіші ми, мишық
cerebrum, i n	– мозг (головной)	– ми
cervicalis, e	– шейный	– мойын
cervix, icis f	– шея, шейка	– мойын
choledochus, a, um	– желчеприемный	– өт кабылдаушы
chorda, ae f	– струна, канатик	– жіпше
cibus, i m	– пища	– ас, тамақ
cilium, i n	– ресница	– кірпік
circulatio, onis f	– круговорот, круговое движение	– айнала жүретін
citius	– быстрее	– тез
cito	– быстро	– жылдам
citus, a, um	– быстрый	– жылдам
clarus, a, um	– светлый	– ашық
claustrum, i n	– ограда, преграда	– шарбак тосқауыл
clavicula, ae f	– ключица	– бұғана
clinica, ae f	– больница, клиника	– аурухана
coccygeus, a, um	– копчиковый	– құйымшақтық
coccyx, ygis m	– копчик	– құйымшак
cochlea, ae f	– улитка	– ұлу
collapsus, us m	– коллапс, упадок сердечной деятельности	– коллапс, талық су

collateralis, e	– боковой, добавочный	– бүйір, косымша
collum, i n	– шея, шейка	– мойын
color, oris m	– окраска	– түс
columna, ae f	– столб	– бағана, жота
combustio, onis f	– ожог кожи	– күю
complexus, us m	– соединение, совокупность	– өрім
condylus, i m	– мышелок, головка кости	– айдаршык, сүйек басы
contra (Acc)	– против	– қарсы
contractio, onis f	– сокращение	– қысқарту
convalesco, lui, ěre III	– выздоравливать	– сауығу
Convallaria, ae f	– ландыш	– інжугүл
coquo, coxi, coctum, ěre III	– варить, печь	– пісіру
cor, cordis n	– сердце	– жүрек
coracoideus, a, um	– клювовидный	– тұмсықтәрізді
cornu, us n	– рог	– мүйіз, мүйізше
coronalis, e; coronarius, a, um	– венечный	– тәжді
corpus, ěris n	– тело	– дене
cortex, icis m	– кора	– қабык
corticalis, e	– корковый	– қыртысты
costa, ae f	– ребро	– қабырға
cranium, i n	– череп	– бассүйек
crassus, a, um	– толстый	– жуан
cribrosus, a, um	– решетчатый	– торлы
cricoideus, a, um	– перстневидный	– жүзіктәрізді
crisis, is f	– кризис	– кризис
crista, ae f	– гребень	– жота, қыр
criticus, a, um	– критический	– критикалық
crus, cruris n	– голень	– сирак
cura, ae f	– забота, уход	– камкорлық
curatio, onis f	– уход, лечение	– ем
curo, avi, atum, āre I	– заботиться, ухаживать, лечить	– емдеу
cursus, us m	– бег, курс	– жүгіру
cutaneus, a, um	– кожный	– тері

D

de (Abl)	– о	– туралы
debeo, bui, bitum, ěre II	– быть должным, быть обязанным	– болуы тиіс
decem	– десять	– он
decoctum, i n	– отвар	– кайнатпа
defendo, ndi, nsum, ěre III	– защищать, охранять	– корғау
deltoides, a, um	– дельтовидный	– дельтатәрізді
demonstro, avi, atum, āre I	– показывать	– көрсету
dens, ntis m	– зуб	– тіс
denticulatus, a, um	– зубчатый, зазубренный	– тістік
depuratus, a, um	– очищенный (для твердых веществ)	– тазартылған
destillatus, a, um	– перегнанный, дистиллированный	– тазартылған
dexter, tra, trum	– правый	– оң
diabetes, ae m	– диабет, мочеизнурение	– диабет
diaeta, ae f	– образ жизни, режим питания, диета	– диета
diagnosis, is f	– диагноз, распознавание болезни	– диагноз
diameter, tri f	– диаметр, поперечник	– диаметр
diaphragma, atis n	– диафрагма, грудобрюшная преграда кости	– көкет
diastole, es f	– диастола	– жүректің жиырылуынан босаған сәті
dico, dixi, dictum, ěre III	– говорить	– сөйлеу
dies, ei m, f	– день	– күн
digero, gessi, gestum, ěre III	– разделять, разносить	– сіну, корыту
digestio, onis f	– пищеварение	– ас корыту
digitatus, a, um	– пальцевидный	– саусактык
digitus, i m	– палец	– саусак
dignosco, novi, notum. ěre III	– распознавать, определять	– тану

dilutus, a, um	– разведенный	– сұйылтылған
diploë, ës f	– диплоэ (губчатое вещество плоских костей черепа)	– диплоэ
dissimilis, e	– непохожий	– ұксамау
distalis, e	– находящийся дальше от центра	– дисталді
distinguo, nxi, nctum, ěre III	– различать	– ажырату
do, dedi, datum, āre I	– давать, выдавать	– беру
doceo, docui, doctum, ěre II	– учить, обучать	– оқыту
doleo, lui, ěre II	– болеть	– ауру
dolor, oris m	– боль	– ауру
dormio, ivi, itum, ĩre IV	– спать	– ұйықтау
dorsum, i n	– спина, тыл	– арка
dosis, is f	– доза	– мөлшер
pro dosi	– на один прием	– қабылдау
dragee	– драже	– драже
ductulus, i m	– маленький проток, ход	– кішкентай өзек
ductus, us m	– проток, ход	– өзек, сала
dulcis, e	– сладкий	– тәтті
duodenum, i n	– двенадцатиперстная кишка	– ұлтабар
duplex, icis	– двойной	– екі есе
durus, a, um	– твердый, плотный, суровый	– катты

Е

edo, edi, esum, ěre III	– есть, кушать	– ішу
effectus, us m	– действие, результат	– әрекет, қорытынды
ego	– я	– мен
eminentia, ae k	– возвышение выступ	– бұдыр
emplastrum, i n	– пластырь	– бұласыр
emulsio, onis f	– эмульсия	– эмульсия
esophagus, i m	– пищевод	– өңеш
et	– и	– және
ethmoidalis, e	– решетчатый	– торлы

examinatio, onis	– исследование, испытание	– зерттеу
exanthematicus, a, um	– сыпной	– бөртпе
experimentum, i n	– опыт, проба	– әдіс
expiratio, onis f	– выдох	– демшығару
externus, a, um	– внешний, наружный	– сыртқы
extremus, a, um	– крайний, конечный	– соңғы
F		
fabrica, ae f	– искусство, ремесло	– өнер
facies, ei f	– лицо, поверхность	– бет, бетке
facilis, e	– легкий, нетрудный, удобный	– жеңіл, қиын емес
fascia, ae f	– оболочка фасция, пократие	– кабық, мандыр
febris, is f	– лихорадка	– қалтырау
fel, fellis n	– желчь (содержащаяся в желчном пузыре)	– өтқуық
felix, icis	– счастливый	– бақытты
femina, ae f	– женщина	– әйел
femur, ðris n	– бедро бедренная кость	– сан, ортан жілік
Ferrum, i n	– железо	– темір
fibra, ae f	– волокно нить	– талшық
fibrosus, a, um	– волокнистый	– талшықтық
fibula, ae f	– малоберцовая кость	– асық жілік шыбығы
finio, ivi, itum, ĩre IV	– кончать оканчивать	– бітіру, тауысу
finis, is m	– конец, предел, граница	– соңы
fio, factus sum, fiĕri	– делаться	– бекіту, жасалды
firmo, avi, atum, āre I	– укреплять, поддерживать	– бекіту, қолдау
flexor, oris m	– сгибатель	– бүккіш бұлшықет
flos, floris m	– цветок	– гүл
fluctuans, ntis	– качающийся, колеблющийся	– тербелуші
fluidus, a, um	– текучий жидкий	– сұйық
folliculus, i m	– мешочек	– қапшық
folium, i n	– лист	– бет

fonticulus, i m	– небольшой источник, родничок	– кілт
foramen, inis n	– дыра, отверстие	– тесік
formo, avi, atum, āre I	– образовывать	– жасау
fossa, ae f	– ров, яма, ямка	– шұңқыр, шұңқырша
fovea, ae f	– яма, ямка, углубление	– шұңқыр
foveola, ae, f	– ямочка	– шұңқыр
fractura, ae f	– перелом	– сыну
frigidus, a, um	– холодный	– салқын
frons, ntis f	– лоб	– мандай
G		
ganglion, i n	– нервный узел	– ганглий, нерв түйіні
gaster, tris f	– желудок	– асказан
gasticus, a, um	– желудочный	– асқазандық
gelatinosus, a, um	– желатиновый	– желатинді
genu, us n	– колено	– тізе
genus, eris n	– род, вид, порода	– тек, ру, кейіп
glenoidalis, e	– относящийся к суставной ямке	– буын шұңқырына катысты
Glycyrrhiza, ae f	– солодка, лакричник	– мия
gracilis, e	– тонкий, худой, стройный	– әсем, сымбатты
griseus, a, um	– серый	– сұр
grossus, a, um	– крупный	– ірі
gutta, ae f	– капля	– тамшы
gyrus, i n	– извилина	– қатпар
H		
habeo, bui, bitum, ēre II	– иметь; se habēre – чувствовать себя	– өзін сезіну
haema, atis n	– кровь	– қан
haemorrhagia, ae f	– кровотечение	– қан кету
haemostaticus, a, um	– кровоостанавливающий	– қан тоқтататын
hallux, ucis f	– большой палец стопы	– бақай

hepar, atis n	– печень	– бауыр
herba, ae f	– трава	– шөп
herpes, etis m	– герпес	– теміртекті
hiatus, us m	– щель, отверстие	– саңылау, тесік
homo, inis m	– человек	– адам
humanus, a, um	– человеческий	– адам
humerus, i m	– плечевая кость	– тоқпан жілік
hydrochloricus, a, um	хлористоводородный, солянокислый, соляной	– хлорлы сутегі
hydrochloridum, i n	– гидрохлорид	– гидрохлорид
Hydrogenium, i n	– водород	– сутегі
hyoideus, a, um	– подъязычный	– тіл асты
hypochondrium, i n	– подреберье, боковая область эпигастрия	– қабырғаастылық
hypogastrium, i n	– нижняя часть живота	– іштің төменгі бөлігі
hypogastricus, a, um	– подчревный	– құрсакастылық
I		
jecur, oris n	– печень (фарм.) рыбы	– бауыр, балық
jejunum, i n	– тонкая кишка	– жіңішке ішек
illacus, a, um	– подвздошный, относящийся к поздрошной кости	– мықын астылық
immobilis, e	– неподвижный	– қозғалмайтын
immunitas, atis f	– иммунитет, свобода, освобождение	– иммунитет
impar, aris	– неравный	– бірдей емес, сыңар
incisura, ae f	– вырезка, выемка	– ойық, жілік
incus, udis f	– наковальня	– үзенгі
infans, ntis, m f	– дитя, ребенок	– нәресте
inferior, ius	– нижний	– төменгі
infraorbitalis, e	– подглазничный	– көзұя асты
infraspinus, a, um	– подостный, лежащий под гребнем	– қылқан асты
infundibulum, i n	– воронка	– түбек
iniectio, onis f	– инъекция, вливание	– егу
ibsanabilis, e	– неизлечимый	– емделмейтін
inservio, ivi, itum, ĩre IV	– служить	– қызмет ету

inspiratio, onis f	– вдох	– дем алу
intercostalis, e	– лежащий между ребрами, межреберный	– қабырғааралық
interdum	– (нар.) иногда	– кейде
intermedius, a, um	– средний	– ортаңғы
intermuscularis, e	– межмышечный	– бұлшықетаралық
internus, a, um	– внутренний	– ішкі
interosseus, a, um	– межкостный	– сүйек аралық
interrogatio, onis f	– опрашивание	– ұсыныс
intersectio, onis f	– рассечение	– кесу
intertendineus, a, um	– межсухожильный	– сіңіраралық
intra (Acc)	– внутри, внутрь, в	– ішке, ішкі
intramuscularis, e	– внутримышечный	– ішкі бұлшықет
ipse, ipsa, ipsum	– сам, самый	– өзі
iris, idis f	– радужная оболочка	– көздің нұрлы қабығы
ischium, i n	– седалище, ягодичы;	– сегізкөз
os ischii	– седалищная кость	шонданай сүйегі
ischiadicus, a, um	– седалищный	– шонданай
iugularis, e	– яремный, шейный	– мойындырық, мойын
iuvenis, e	– молодой, юный	– жас, жасөспірім
К		
Kalium, i n	– калий	– калий
L		
labor, oris m	– труд, работа	– еңбек, жұмыс
laboro, avi, atum, āre I	– работать; терпеть; страдать	– жұмыс істеу, ауру, азап шегу
lac, lactis n	– молоко	– сүт
lacrimalis, e	– слезный	– көзжас
lacteus, a, um	– молочный, млечный	– сүт
lacuna, ae f	1) впадина, углубление; 2) пропуск	
lagma, ae f	– бутылка	– бөтелке
lamina, ae f	– пластинка, тонкий пласт	– табакша, жұқа табак
lapis, idis m	– камень	– тас

laryngeus, a, um	– гортанный, относящийся к гортани	–ларингит, көмейдің кабынуы
lateralis e	– боковой	– бүйір
latitudo, inis f	– ширина	– көлемі,
latus, a, um	– широкий	– кең
latus, eris n	– бок, сторона	– бүйір
letalis, e	– смертельный	– өлтіретін
levator, oris m	– поднимающая мышца, подниматель	– көтергіш бұлшықет
levis, e	– легкий	– жеңіл, ауыр емес
liber, era, erum	– свободный	– бос, еркін
liber, bri m	– книга	– кітап
lien, enis m	– селезенка	– көк бауыр
ligamentum, i n	– связка	– байлам, жалғама
ligo, avi, atum, āre I	– связывать, соединять	– байланыстыру, қосу
limpidus, a, um	– прозрачный, светлый	– мөлдір, таза
linea, ae f	– черта, линия	– сызық
lingua, ae f	– язык	– тіл
linimentuam, i n	– линимент, жидкая мазь	– линимент, сұйық май
Linum, e n	– лен	– зығыр
liquor, oris m	– жидкость	– сұйық зат
lobus, i m	– долька, доля	– үлесше, үлес
locatus, a, um	– расположенный	– орналасқан
loco, avi, atum, āre I	– помещать, располагать	– орнықтыру
locus, i m	– место	– орын
longitudinalis, e	– продольный	– ұзын бойынша
lumbalis, e	– поясничный	– белдік
lumbus, i m,	– поясница	– бел
luxatus, a, um	– вывихнутый	– буынның шығуы

М

magnitudo, inis f	– величина	– мөлшер, көлем
magnus, a, um	– большой	– үлкен

male	– плохо	– жаман
malignus, a, um	– злобный, плохой, недоброжелательный;	– катерлі, зарарлы
malleolus, i m	– лодыжка	– айдаршык
mandibula, ae f	– нижняя челюсть	– төменгі жақсүйек
manubrium, i n	– рукоятка	– сап
manus, us f	– кисть, рука	– ұшы, кол
margo, inis m	– край	– шет, шеті
marinus, a, um	– морской	– теңіз
mastoideus, a, um	– сосцевидный	– емізіктәрізді
mater, tris f	– мать, мозговая оболочка	– ми қабы
maxilla, ae f	– верхняя челюсть	– жоғарғы жақсүйек
maximus, a, um	– наибольший, максимальный	– барынша көп
meatus, us m	– ход, проход, канал	– тесік
medianus, a, um	– средний	– орташа
medicalis, e	– врачебный, медицинский	– дәрігерлік, медициналық
medicamentum, i n	– лекарство	– дәрі-дәрмек
medicatus, a, um	– лекарственный, лечебный	– дәрі-дәрмектік
medicina, ae f	– врачебная наука, медицина, лекарство	– дәрігерлік ғылым, медицина, дәрі- дәрмек
medicinalis, e	– врачебный, лекарственный, медицинский	– дәрігерлік, – дәрігерлік, дәрі – дәрмектік, медициналық
medicus, i, m	– врач	– дәрігер
medulla, ae f	– мозг (спинной, костный)	– ми
mel, mellis n	– мед	– бал
membrana, ae f	– перепонка, перегородка, оболочка	– жарғақ
membranaceus, a, um	– перепончатый, кожистый	– жарғақшалы
membrum, i, n	– конечность	– кол, аяқ
meninx, ingis f	– оболочка головного мозга	– ми қабығы

mens, ntis f	– разум, дух	– акыл, сана
mentalis, e	– подбородочный	– иек асты
Mentha, ae f	– мята	– жалбыз
mesenterium, i n	– брыжейка	– шажырқай
mesogastrium, i n	– средняя часть живота;	– ортаңғы іш бөлігі
	2) мезгогастрій	
	брыжейка (желудка)	
metacarpus, i m	– пясть	– алакан
metatarsus, i m	– плюсна	– табан
methōdus, i f	– прием, способ, метод	– әдіс
mille	– тысяча	– мыңдық
misceo, miscue, mixtum, ēre II	– смешивать	– араластыру
molaris, e; dens molaris	– корневой, коренной зуб	– азу тіс
molestus, a, um	– тяжелый, тягостный	– ауыр
mollis, e	– мягкий, нежный, слабый	– жұмсақ, әлсіз
morbus, i m	– болезнь	– ауру
mors, rtis f	– смерть	– өлім
morsus, a, um	– укушенный	– тістелген
mos, moris m	– нрав, обычай, образ, способ	– әдіс
motus, us m	– движение	– қозғалыс
mucilago, inis f	– слизь	– жас
mucosus, a, um	– слизистый	– шырышты
multum	– много	– көп
multus, a um	– многий, многочисленный	– көп, өте көп
muscularis, e	– мышечный,	– бұлшықетті
musculosus, a, um	– мускулистый	– бұлшықет
musculus, i m	– мышца	– бұлшықет
mutatio, onis f	– изменение, перемена	– өзгеріс
N		
nasalis, e	– носовой	– мұрын
nasopharyngeus, a, um	– носоглоточный	– мұрынжұтқыншақ
nasus, i m	– нос	– мұрын
natura, ae f	– природа	– табиғат

naturalis, a	– природный, естественный	– табиғи
necessarius, a, um	– необходимый	– қажетті
neoplasma, atis n	– новообразование	– ісік
niger, gra, grum	– черный	– кара, қоныр
nomen, inis n	– имя, название	– аты, атауы
nomina, avi, atum, āre I	– называть	– атау
non	– не	– жоқ
nota, ae f	– знак, отметка, признак	– белгі
nox, noctis f	– ночь	– түн
nutrio, ivi, itum, īre IV	– кормить, питать	– тамақтандыру

O

obductus, a, um	– подведенный, покрытый;	– қапталған, тиылған
obliquus, a, um	– косо́й	– қиғаш
obseruo, avi, atum, āre I	– наблюдать	– бақылау
obturatorus, a, um	– закрытый, закупоренный	– жабық
occiput, it is n	– затылок	– желке
odor, oris m	– запах	– иіс
officina, ae f	– аптека	– дәріхана
olecranon, i n	– локтевой отросток	– шынтак өсіндісі
oleosus, a, um	– масляный	– майлы
oleum, i n	– масло	– май
omentum, i n	– сальник	– шарпы, шарбы
omnis, e	– весь, всякий	– барлық, барша
operatio, onis f	– дело, действие, операция	– іс-әрекет
optime	– лучше всего, очень хорошо	– бәрінен жақсы
optimus, a, um	– наилучший	– ең жақсы
opus, eris n	– работа, труд	– жұмыс, еңбек
orbita, ae f	– колея, путь, глазница	– көз ұясы
organismus i m	– организм, живое существо	– тірі ағза
os, oris n	– рот, уста	– ауыз
os, ossis n	– кость	– сүйек
osseus, a, um	– костный	– сүйектік

ossiculum, i n	– косточка, спец. слуховая косточка	– сүйекше
Oxygenium, ii n	– кислород	– оттегі
Р		
paediatr, tri m	– детский врач	– балалар дәрігері
palatinus, a, um	– небный	– таңдайға қатысты
palatum, i n	– небо	таңдай
palmaris, e	– ладонный	– алақандық
palpatio, onis f	– пальпация	– пальпация
palpebra, ae f	– веко	– қабақ
paluster, tris, tre	– болотный, болотистый	
pancreas, atis n	– поджелудочная железа	– ұйқыбезі
Papaver, eris m	– мак	– көк нәр
par, paris	– равный, одинаковый	– бірдей
paries, etis m	– стенка	– қабырға
parietalis, e	– пристеночный, теменной	– қабырға ішілік
paro, avi, atum, āre I	– готовить, приготавливать	– дайындау
pars, rtis f	– часть, сторона, доля	– бөлік, тең бөліктерге
partus, us m	– роды	– босану, бала туу
parvus, a, um	– малый, маленький (греч. micros)	– кішкене, кішкентай
patellaris, e	– относящийся к коленной чашечке	
paх, pacis f	– мир, покой	– бейбітшілік
pectoralis, e	– грудной	– кеудеге қатысты
pectus, ōris n	– грудь	– кеуде reior, ius
pelvis, is f	– таз (часть скелета); 2) лоханка	– жамбас, түбекше
per (Acc)	– через, в течение посредством	– арқылы, бойына
percussio, onis f	– перкуссия, простукивание	– перкуссия, соғып көру
perforatus, a, um	– продырявленный	– тесіктелген
periculosus, a, um	– опасный	– қауіпті

periodus, i f	– промежуток времени, период	– кезең
periosteum, i n	– надкостница	– тіс түбінің сырты
peritoneum, i n	– брюшина	– іш құрсақ
peroxydum, i n	– перекись	– судық асқын тотығы
persicum, i n	– персик	– шабдалы
pertussis, is f	– коклюш	– көк жөтел
pes, pedis m	– стопа	– табан
pessimus, a, um	– самый плохой, наихудший	– ең жаман
petra, ae f	– камень	– тас
petrosus, a, um	– каменистый	– тасты
phalanx, ngis f	– косточка пальца	– саусак сүйектері
pharynx, yngis m	– глотка	– жұтқыншақ
phthisis, is f	– чахотка, туберкулез	– туберкулез
pilula, ae f	– пилюля, шарик	– пилюля
Piper, eris n	– перец	– бұрыш
Pix, picis f	– смола	– шайыр
planta, ae f	– растение, подошва,	– өсімдік, табан
planus, a, um	– ровный, гладкий	– тегіс
plenus, a, um	– полный, здоровый	– дені сау
plexus, us m	– сплетение	– өрім
plica, ae f	– складка, сгиб	– қатпар, кабат
plumbum, i n	– свинец	– қорғасын
pnoë, ës f	– дыхание	– дем
pollex, icis m	– большой палец руки	– бас бармақ
populus, i m	– народ	– халық
porta, ae f	– ворота	– қақпа, кіреберіс
portio, onis f	– часть, доля	– бөлім, үлес
porus, i m	– проход, ход, отверстие -	– жол, тесік
post (Acc)	– после, позади	– кейін, артта
posterior, ius	– задний	– артқы
praecipitatus, a, um	– осажденный, осадочный	– тұндырылған
praeparo, avi, atum, āre I	– приготовить	– дайындау
praescribo, scripsi, scriptum, ěre III	– предписывать, назначать	– айту, тапсыру
primus, a, um	– первый	– бірінші

privatim	– частным образом, на свой счет	– жеке себептен
pro (Abl.)	– впереди, за, для	– алға, үшін, алдында
processus, us m	– выступ, отросток	– өскін, өсінді
prominens, ntis	– выступающий	– шығыңқы
proprius, a, um	– собственный	– меншікті
protuberantia, ae f	– выступ	– шығу
proximalis, e	– расположенный ближе к туловищу	– тұлғаға жакын
pterygoideus, a, um	– крыловидный	– қанаттәрізді
pubes, is f	– лобок	– қасаға
puer, eri m	– мальчик, дитя	– бала,
pulmo, onis m	– легкое	– өкпе
pulmonalis, e	– легочный	– өкпе
pulsus, us m	– пульс, толчок	– тамыр соғу
pulvis, eris m	– порошок	– ұнтақ
pupilla, ae f	– зрачок	– қарашық
purgans, ntis	– очищающий	– тазартылған
purus, a, um	– чистый	– таза

Q

quadratus, a, um	– квадратный	– шаршы
quartus, a, um	– четвертый	– төртінші
quattuor	– четыре	– төрт
Quercus, us f	– дуб	– емен
quinque	– пять	– бес
quintus, a, um	– пятый	– бесінші
quod	– потому что, что	– өйткені

R

rabies, ei f	– бешенство	– құтыру
radius, i m	– луч, лучевая кость	– кәрі жілік
radix, icis f	– корень	– тамыр
ramulus, i m	– веточка	– сабак
ramus, i m	– вевь, ветка	– сабак
ratio, onis f	– ум; разум; рассуждение, образ мыслей, взгляд	– ой, ойлау, көзқарас
reanimatio, onis f	– оживление	– тірілу

recens, ntis	– свежий	– жана, жас
receptaculum, i n	– приемник, вместилище	– кең орын
recessus, us m	– углубление, впадина, карман, пазуха	– ойыс, калташык, койнау
rectificatus, a, um	– очищенный (для жидких веществ)	– тазартылған
rectum, i n	– прямая кишка	– тоқ ішек
rectus, a, um	– прямой, правильный	– дұрыс
regio, onis f	– область	– аймак
reliquus, a, um	– остальной	– калғаны
remedium, i n	– средство, лекарство	– дәрі-дәрмек
ren, renis m	– почка	– бауыр
res, rei f	– дело, вещь, предмет;	– зат, құрал, сабак
respiratio, onis f	– дыхание	– дем
rete, is n	– сеть, сетка	– тор, тармак
rhizoma, atis n	– корневище	– тамыр
ricinus, i m	– клещевина	– клещевина
rima, ae f	– щель	– саңылау, тесік
rotundus, a, um	– круглый	– дөңгелек

S

saccharum, i n	– сахар	– кант
saccus, i m	– мешок	– қалта
sacralis, e	– крестцовый	– сегізкөз
sagittalis, e	– стреловидный	– садак оғы тәрізді
sal, salis m, n	– соль	– тұз
saluber, bris, bre	– здоровый, целебный	– сау, шипалы
salus, utis f	– здоровье, благо, благополучие	– денсаулық
sanguis, inis m	– кровь	– қан
sanitas, atis f	– здоровье	– денсаулық
sano, avi, atum, āre I	– лечить	– емдеу
sanus, a, um	– здоровый	– сау
sapiens, ntis	– умный, разумный, мудрый	– дана, ақылды
sapo, onis m	– мыло	– сабын

scapuloideus, a, um	– ладьевидный	– қайықтәрізді
scapula, ae f	– лопатка	– жауырын
scatula, ae f	– коробочка	– қорапша
sceletum (on), i n	– скелет	– қаңқа
scribo, scripsi,	– писать	– жазу
scriptum, ěre III		
Secale, is n рожь;	– спорынья	– кара бидай
secale cornutum		
seco, secui, sectum, āre I	– резать, разрезать, вырезать	– кесу
secretio, onis f	– выделение, отделение	– бөлу
sectio, onis f	– разрезание, сечение	– кесу
secundus, a, um	– второй	– екінші
sed (союз)	– а, но	– бірақ
semel	– однажды, один раз	– бірде, бір рет
semen, inis n	– семя	– дән
semilunaris, e	– полулунный, серповидный	– жарты айдай
simper	– всегда, постоянно	– әрқашан
senectus, utis f	– старость	– кәрілік
sensus, us m	– чувство, ощущение	– сезім
sentio, nsi, nsum, ĩre IV	– чувствовать, ощущать,	– сезу
septum, i n	– перегородка	– қалқа
series, ei f	– ряд	– қатар
servo, avi, atum, āre	– I хранить, сохранять	– сактау
seu	– или, сокращ. s	– әлде немесе
siccus, a, um	– сухой	– құрғақ
signo, avi, atum, āre	– I обозначать, указывать	– белгілеу
similis, e	– похожий, подобный	– ұқсас
sine (Abl)	– без	– сыз, -сіз
sinister, tra, trum	– левый	– сол жак
sinus, us m	– пазуха, карман, полость	– қойнау, қуыс
sitis, is f	– жажда	– қалау
situs, us m	– положение, местоположение	– орналасуы
sol, solis m	– солнце	– күн
solutio, onis f	– раствор	– ерітінді

soma, atis n	– тело	– дене
somnus, i m	– сон	– ұйқы
species, ei f;	– лекарственный сбор	– жиынтық дәрі
pl. species, erum	(фарм.), вид, род	
sphenoidalis, e	– клиновидный	– сынатәрізді
spina, ae f	– ость, гребень, шип, хребет	– кылқан кыры
spinosus, a, um	– остистый	– кылқанды, кырлы
spirituosus, a, um	– спиртовой	– спиртті
spiritus, us m	– спирт	– спирт
spissus, a, um	– густой, сгустившийся, плотный	– қою
splen, enis m	– (греч.) селезенка	– көкбауыр
spongiosus, a, um	– губчатый, ноздреватый	– кеукеті
spurius, a, um	– ложный	– жалған
squama, ae f	– чешуя	– қабыршақ
statim	– тотчас, немедленно	– тез, шапшаң
status, us m	– состояние	– жағдай
sterilis, e	– стерильный	– стерилденген
sternum, i n	– грудина, грудная кость	– төс
stomachus, i m	– (греч.) желудок	– асқазан
stratum, i n	– покрывало; слой	– қабат
studeo, dui, ēre II	– заниматься, учиться	– талпыну, оқу
styloideus, a, um	– шиловидный	– бізтәрізді
sub	– под	– асты
subcutaneus, a, um	– подкожный	– тері асты
substantia, ae f	– вещество	– зат, негіз
subtilis, e	– тонкий, нежный, мелкий	– жіңішке, жұқа
subtilissimus, a, um	– мелкий, мельчайший	– жіңішкелік, жұқалау
succus, i m	– сок	– шырын
suillus, a, um	– свиной	– шошқа
sulcus, i m	– борозда; желобок	– сала, сай
Sulfur, uris n	– сера	– күкірт
superficialis, e	– поверхностный	– үстіңгі
superficies, ei f	– поверхность	– үсті, беті
superior, ius	– верхний	– жоғарғы

suppositorium, i n supra (Acc.) supremus, a, um sura, ae f systole, es f	– свеча, суппозиторий – над, поверх – наивысший – икра (ноги) – ритмическое сокращение желудочков сердца, систола	– балауыз шам – жоғары – ең жоғарғы, соңғы – сирак – жүректің жиырылуы
--	--	---

T

tabes, is f	– истощение, изнурение, сухотка	– кебу, сему
tabula, ae f talis, e talus, i m	– доска, дощечка – такой – таранная или надпяточная кость	– тақта – сондай – өкшеуәсті сүйек
temporalis, e tendineus, a, um tendo, inis m tensor, oris m	– височный – сухожильный – сухожилие – натягивающая мышца	– шеке – сіңірлі – сіңір – керілген бұлшықет
tenuis, e ter teres, etis tero, trivi, tritum, ғре III tertius, a, um textum, i n thoracicus, a, um thorax, acis m tibia, ae f	– тонкий, прозрачный – трижды, три раза – круглый, гладкий – тереть, растирать – третий – ткань, соединение – грудной – грудная клетка – большеберцовая кость	– ұсак – үш рет – дөңгелек – үгу – үшінші – тін, жалғастыру – төс, кеуде – кеуде қуысы – үлкен жіліншік сүйегі
tinctura, ae f toxicus, a, um trachea, ae f	– настойка – ядовитый – трахея, дыхательное горло	– тұндырма – уландыратын – кенірдек
tractus, us m transfusio, onis f transversalis, e transversus, a, um trapezius, a, um Trapezideus, a, um	– путь, движение – переливание – поперечный – трапеция – трапециевидный – трапециевидный	– қозғалыс – құю – көлденең – көлденең – трапециятәрізді – трапециятәрізді

trauma, atis n	– повреждение, ранение, травма	
triceps, cipitis	– трехглавая мышца	– үш басты бұлшыкет
trigeminus, a, um	– тройной, тройничный	– үшкіл
triplex, icis	– тройной, троякий	– үш есе
triquetrus, a, um	– трехгранный	– үш қырлы
triticum, i n	– пшеница	– бидай
trochanter, eris m	– вертел	– ұршық, шығыр
trochlea, ae f	– блок	– шығыр
trochlearis, e	– блоковый	– шығырлық
truncus, i m	– ствол; туловище	– дене
tuber, eris n	– бугор; клубень	– томпақ, бұдыр
tuberculum, i n	– бугорок	– бұдыр
tuberositas, atis f	– бугристость	– бұдырлы
tubulus, i m	– трубочка, каналец	– өзекше
tubus, i m	– труба, канал	– өзек
tunica, ae f	– оболочка, покров	– қабық
tussis, is f	– кашель	– жөтел
tympanicus, a, um	– барабанная перепонка, резонирующий, звучающий	– дабыл жарғағына катысты
typhus, i m	– тиф	– сүзек
U		
ulcus, eris n	– язва	– жара
ulna, ae f	– локтевая кость, локоть	– шынтак сүйек
ulnaris, e	– локтевой	– шынтак сүйек
unguentum, i n	– мазь	– май
unguis, is m	– коготь, ноготь	– тырнақ
ureter, eris m	– мочеточник	– несеппағар
urethra, ae f	– мочеиспускатель- ный канал	– несеп жібергіш өзек
urina, ae f	– моча	– несеп
urinarius, a, um	– мочевой	– несептік
Urtica, ae f	– крапива	– қалақай
ustus, a, um	– жженный	– күйдірілген,

usus, us m	– употребление, пользование опыт, назначение	куырылған – колдану
uterinus, a, um	– маточный	– жатырға катысты
utilis, e	– полезный	– пайдалы
V		
vagina, ae f	– влагалище	– кынап
vaginalis, e	– влагалищный, вагинальный	– кынаптык
vagus, a, um	– блуждающий	– кезбе
valeo, lui, litum, ěre II	– быть здоровым	– сау бол
valetudo, inis f	– состояние здоровья, здоровье	– дені сау
validus, a, um	– крепкий, здоровый, сильный	– күшті, сау
valvula, ae f	– заслонка, створка, клапан	– жапқыш
varius, a, um	– различный	– әр түрлі
vas, vasis n	– сосуд	– түтік, тамыр
vena, ae f	– вена	– көк тамыр
venenum, i n	– яд	– у
venosus, a, um	– венозный	– веналык
venter, tris m	– живот, брюшко	– іш, құрсак
vertebra, ae f	– позвонок	– омыртка
vertebralis, e	– позвоночный, позвоноковый	– омырткалы
vertex, icis m	– верхушка, темя	– төбе, ең жоғарғы басы
verus, a, um	– истинный	– шынайы, нағыз
viridis, e	– зеленый	– жасыл
virus, i n	– вирус (возбудитель болезни)	– вирус
viscus, eris n	– внутренность	– іш құрылысы
vita, ae f	– жизнь	– өмір
vitrum, i n	– склянка	– шыны
vivo, vixi, victum, ěre III	– жить, здравствовать	– өмір сүру
vivus, a, um	– живой	– тірі

vomer, eris m	– сошник (нижняя часть костной носовой перегородки)	- кеңсірік желбезегі
vulnus, eris n	– рана	– жара, жаракат

X

xiphoideus, a, um	– мечевидный	– семсертәрізді
-------------------	--------------	-----------------

Z

Zincum, i n	– цинк	– мырыш
zygomaticus, a, um	– скуловой	– бетсүйектік

МАЗМҰНЫ:

Алғы сөз.....	3
Латын тіліне кіріспе.....	4
Медицина терминологиясының пайда болуы.....	5
Фонетика.....	8
Дауыстылардың айтылуы.....	9
Дифтонгтардың айтылуы.....	10
Дауыссыздардың айтылуы.....	11
Әріп тіркестерінің айтылуы.....	13
Буынның созылыққылығы және қысқалығы (шолақтығы)	
Екпін.....	17
Екпін ережелері.....	18
Морфология. Зат есім.....	24
Бірінші септік.....	26
Анатомия терминдерінің құрылысы.....	31
Демеуліктер (предлогтар).....	32
Латын сөйлеміндегі сөз реті. Көмекші етістік «esse».....	37
Фармацевтикалық терминология туралы жалпы түсінік.	
Рецептің құрылысы.....	38
Клиникалық терминологияның құрылысы.....	45
Терминдердің жасалу жолдары.....	46
Сөз жасау. Медициналық терминдерінің құрылысы.	
Сөз құрамы.....	51
Екінші септік.....	56
Етістік. Грамматикалық категориялары және сөздік формасы.	
Қалау райдың осы шақтағы ырықты және ырықсыз етісі.	
Етістік. Бұйрық рай.....	78
Етістіктің лексикалық минимумы.....	79

Бұйрық рай.....	81
Зат есімнің үшінші септігі: оның тек белгілері, негізі.....	87
Септік жалғауларының ерекшеліктері.....	105
Сын есімнің 3-ші септігі. Сын есімнің 3-ші септігі туралы мағлұматқа қорыту.....	125
Медицина терминологиясындағы осы шақтық есімше.....	132
Гректің латынданған септелуі.....	137
Төртінші септік us-ке біткен латын зат есімдері.....	144
Жеке түрдің атау септігіндегі US жалғауына біткен латын зат есімдері.....	147
Етістік.. Шартты рай.....	155
Бесінші септік.....	160
Сын есімнің шырайлары.....	163
Медициналық терминологиядағы сан есімдер.....	167
Сан есімдер – үстеулер.....	168
Үстеулер – наречие.....	173
Есімдіктер – местоимение.....	173
Студенттік әнұран «Gaudeamus».....	177
Гиппократ анты.....	180
Медицинада қолданылатын латын мақалдары және нақыл сөздері.....	182
Латын-орыс-қазақша сөздік.....	190

**Р.У. Мальгаждарова, Ә.Б. Әубәкіров,
М.К. Жаналиева**

**Латын тілі және медицина
терминологиясының негіздері**

Пішімі 60x80^{1/16}. Қағазы офсеттік.
Баспа табағы 13,63. Тапсырыс №9099
Таралымы 1000 дана.

ЖК «АҚНҰР баспасы», 100017
ҚР, Қарағанды қаласы, Мұстафин к-сі ½

